Orosz Ágota   Kaiser Zoltán

Diszkrét Matematika II. példatár

mobiDIÁK könyvtár

Orosz Ágota   Kaiser Zoltán

Diszkrét Matematika II. példatár

mobiDIÁK könyvtár

SOROZATSZERKESZTŐ

Fazekas István

Orosz Ágota

Kaiser Zoltán

Diszkrét Matematika II. példatár

egyetemi jegyzet

mobiDIÁK könyvtár
Debreceni Egyetem Informatikai Intézet

mobiDIÁK könyvtár
Debreceni Egyetem
Informatikai Intézet
4010 Debrecen, Pf. 12
http://mobidiak.unideb.hu

A mű a *A mobiDIÁK önszervező mobil portál* (IKTA, OMFB-00373/2003) és a *GNU Iterátor, a legújabb generációs portál szoftver* (ITEM, 50/2003) projektek keretében készült.

Tartalomjegyzék

1. Lineáris leképezések 9
1. Vektorterek lineáris leképezései 9
2. Bázis- és koordinátatranszformáció 19
3. Lineáris transzformációk 25

2. Euklideszi és unitér terek 47
1. Lineáris, bilineáris és kvadratikus formák 47
2. Euklideszi terek 68
3. Euklideszi terek lineáris operátorai 83

3. Gráfelmélet 91
1. Gráfelméleti alapfogalmak 91
2. Euler-kör, Euler-vonal, Hamilton-kör 102
3. Gráfok csúcsmátrixa 109

Irodalomjegyzék 113

1. fejezet
Lineáris leképezések

1. Vektorterek lineáris leképezései

1.1. Feladat. *Legyenek V_1 és V_2 vektorterek a $\mathbb{T}$ test felett. Bizonyítsa be, hogy egy $\varphi : V_1 \to V_2$ leképezés pontosan akkor lineáris, ha bármely $\alpha, \beta \in \mathbb{T}$ és $\underline{x}, \underline{y} \in V_1$ esetén*

$$\varphi(\alpha\underline{x} + \beta\underline{y}) = \alpha\varphi(\underline{x}) + \beta\varphi(\underline{y}), \tag{1}$$

azaz a lineáris leképezések definíciójában szereplő két tulajdonság (additivitás és homogenitás) az (1) tulajdonsággal egyenértékű!

Megoldás.

1. Tegyük fel, hogy φ lineáris. Ekkor az additivitás miatt
$$\varphi(\alpha\underline{x} + \beta\underline{y}) = \varphi(\alpha\underline{x}) + \varphi(\beta\underline{y}),$$
és a homogenitás miatt
$$\varphi(\alpha\underline{x}) + \varphi(\beta\underline{y}) = \alpha\varphi(\underline{x}) + \beta\varphi(\underline{y}),$$
tehát teljesül az (1) tulajdonság.
2. Tegyük fel, hogy teljesül az (1) tulajdonság. Ekkor az $\alpha = \beta = 1$ választással adódik az additivitás illetve a $\beta = 1$ és $\underline{y} = \underline{0}$ választással megkapjuk, hogy φ homogén.

1.2. Feladat. *Legyenek V_1 és V_2 vektorterek a $\mathbb{T}$ test felett. Bizonyítsa be, hogy bármely $\varphi : V_1 \to V_2$ lineáris leképezés*

1. *a nullvektort nullvektorba képezi,*
2. *lineárisan függő vektorokat lineárisan függő vektorokba képez.*

Megoldás.

1. A lineáris leképezések additivitása miatt
$$\varphi(\underline{0}) = \varphi(\underline{0} + \underline{0}) = \varphi(\underline{0}) + \varphi(\underline{0}) = 2\varphi(\underline{0}),$$
így $\varphi(\underline{0}) = \underline{0}$.

2. Tegyük fel, hogy az $(a) = (\underline{a}_1, \dots, \underline{a}_n)$ vektorrendszer lineárisan függő. Ekkor léteznek olyan $\lambda_1, \dots, \lambda_n \in \mathbb{T}$ nem mind nulla együtthatók, hogy
$$\lambda_1 \underline{a}_1 + \cdots + \lambda_n \underline{a}_n = \underline{0},$$
így
$$\underline{0} = \varphi(\underline{0}) = \varphi(\lambda_1 \underline{a}_1 + \cdots + \lambda_n \underline{a}_n) = \lambda_1 \varphi(\underline{a}_1) + \cdots + \lambda_n \varphi(\underline{a}_n),$$
tehát a $\varphi(\underline{a}_1), \dots, \varphi(\underline{a}_n)$ vektorrendszer szintén lineárisan függő, mert belőlük a nullvektor előállítható nem triviális lineáris kombinációként.

1.3. Feladat. *Ellenőrizze a lineáris leképezések definíciója alapján, hogy az alábbi leképezések lineárisak-e vagy sem.*

1. $\varphi : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}, \quad \varphi(x_1, x_2) = x_1$
2. $\varphi : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2, \quad \varphi(x_1, x_2) = (x_1 + 1, x_2)$
3. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, \quad \varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1 + 2x_2, x_2 - x_3, x_2)$
4. $\varphi : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^3, \quad \varphi(x_1, x_2) = (x_1, x_1 x_2, x_2)$
5. $\varphi : \mathbb{R}^k \to \mathbb{R}^n, \quad \varphi(\underline{x}) = A\underline{x}$, *ahol* $A \in \mathcal{M}_{n \times k}$
6. $\varphi : \mathcal{P}_3 \to \mathcal{P}_2, \quad \varphi(a_3 x^3 + a_2 x^2 + a_1 x + a_0) = 3a_3 x^2 + a_1$
7. $\varphi : \mathcal{M}_{n \times n} \to \mathcal{M}_{n \times n}, \quad \varphi(A) = A^\top$

Megoldás.

1. Ellenőrizzük külön az additivitást és a homogenitást:
$$\begin{aligned} \varphi(\underline{x} + \underline{y}) &= \varphi((x_1, x_2) + (y_1, y_2)) = \varphi(x_1 + y_1, x_2 + y_2) = x_1 + y_1, \\ \varphi(\underline{x}) + \varphi(\underline{y}) &= \varphi(x_1, x_2) + \varphi(y_1, y_2) = x_1 + y_1, \end{aligned}$$
tehát az additivitás teljesül. Mivel
$$\varphi(\lambda \underline{x}) = \varphi(\lambda(x_1, x_2)) = \varphi(\lambda x_1, \lambda x_2) = \lambda x_1 = \lambda \varphi(x_1, x_2) = \lambda \varphi(\underline{x}),$$
így a homogenitás is teljesül és a leképezés lineáris.
2. Megvizsgáljuk, hogy additív-e a leképezés:
$$\begin{aligned} \varphi((x_1, x_2) + (y_1, y_2)) &= \varphi(x_1 + y_1, x_2 + y_2) \\ &= (x_1 + y_1 + 1, x_2 + y_2), \\ \varphi(x_1, x_2) + \varphi(y_1, y_2) &= (x_1 + 1, x_2) + (y_1 + 1, y_2) \\ &= (x_1 + y_1 + 2, x_2 + y_2), \end{aligned}$$
tehát nem az. Ez egyébként abból is látható, hogy $\varphi(0, 0) = (1, 0)$ (lásd 1.2 feladat).

3. Most a linearitás ellenőrzésére az 1.1 feladatban szereplő (1) tulajdonságot használjuk:

   $\varphi(\alpha(x_1,x_2,x_3)+\beta(y_1,y_2,y_3)) =$
   $\varphi(\alpha x_1+\beta y_1,\alpha x_2+\beta y_2,\alpha x_3+\beta y_3) =$
   $((\alpha x_1+\beta y_1)+2(\alpha x_2+\beta y_2),(\alpha x_2+\beta y_2)-(\alpha x_3+\beta y_3),\alpha x_2+\beta y_2) =$
   $(\alpha(x_1+2x_2)+\beta(y_1+2y_2),\alpha(x_2-x_3)+\beta(y_2-y_3),\alpha x_2+\beta y_2),$
   $\alpha\varphi(x_1,x_2,x_3)+\beta\varphi(y_1,y_2,y_3) =$
   $\alpha(x_1+2x_2,x_2-x_3,x_2)+\beta(y_1+2y_2,y_2-y_3,y_2) =$
   $(\alpha(x_1+2x_2)+\beta(y_1+2y_2),\alpha(x_2-x_3)+\beta(y_2-y_3),\alpha x_2+\beta y_2),$

   tehát a leképezés lineáris.
4. Ellenőrizzük a homogenitást:

   $$\begin{aligned}\varphi(\lambda(x_1,x_2)) &= \varphi(\lambda x_1,\lambda x_2)=(\lambda x_1,\lambda x_1\lambda x_2,\lambda x_2),\\ \lambda\varphi(x_1,x_2) &= \lambda(x_1,x_1x_2,x_2)=(\lambda x_1,\lambda x_1x_2,\lambda x_3),\end{aligned}$$

   tehát nem lineáris a leképezés.
5. A mátrixműveletek tulajdonságait felhasználva igazolható, hogy ez a leképezés lineáris:

   $$\varphi(\alpha\underline{x}+\beta\underline{y})=A(\alpha\underline{x}+\beta\underline{y})=\alpha A\underline{x}+\beta A\underline{y}=\alpha\varphi(\underline{x})+\beta\varphi(\underline{y}).$$
6. Ez a leképezés is lineáris, hiszen additív:

   $$\begin{aligned}\varphi(p+q) &= \varphi(a_3x^3+a_2x^2+a_1x+a_0+b_3x^3+b_2x^2+b_1x+b_0)\\ &= \varphi((a_3+b_3)x^3+(a_2+b_2)x^2+(a_1+b_1)x+(a_0+b_0))\\ &= 3(a_3+b_3)x^2+(a_1+b_1)=3a_3x^2+a_1+3b_3x^2+b_1\\ &= \varphi(a_3x^3+a_2x^2+a_1x+a_0)+\varphi(b_3x^3+b_2x^2+b_1x+b_0)\\ &= \varphi(p)+\varphi(q)\end{aligned}$$

   és homogén:

   $$\begin{aligned}\varphi(\lambda p) &= \varphi(\lambda(a_3x^3+a_2x^2+a_1x+a_0))\\ &= \varphi(\lambda a_3x^3+\lambda a_2x^2+\lambda a_1x+\lambda a_0)=3\lambda a_3x^2+\lambda a_1\\ &= \lambda(a_3x^2+a_1)=\lambda\varphi(a_3x^3+a_2x^2+a_1x+a_0)=\lambda\varphi(p).\end{aligned}$$
7. A transzponálás tulajdonságai miatt φ lineáris:

   $$\varphi(\alpha A+\beta B)=(\alpha A+\beta B)^\top=\alpha A^\top+\beta B^\top=\alpha\varphi(A)+\beta\varphi(B).$$

1.4. Feladat. *Legyenek V_1 és V_2 vektorterek a $\mathbb{T}$ test felett. Bizonyítsa be, hogy egy $\varphi : V_1 \to V_2$ lineáris leképezés esetén* $\operatorname{Ker}\varphi$ *altér.*

Megoldás. A leképezés nulltere (vagy magtere) azon vektorokat tartalmazza, amelyeket φ a nullvektorba képez:

$$\operatorname{Ker}\varphi = \{\underline{x} \in V_1 | \varphi(\underline{x}) = \underline{0}\},$$

és soha sem üres halmaz, hiszen $\underline{0} \in \operatorname{Ker}\varphi$ (lásd 1.2 feladat). Bizonyítanunk kell, hogy zárt a vektortér műveletekre nézve, azaz nulltérbeli vektorok összege és skalárszorosa is nulltérbeli.

Legyen $\underline{x}, \underline{y} \in \operatorname{Ker}\varphi$, tehát $\varphi(\underline{x}) = \varphi(\underline{y}) = \underline{0}$. Ekkor az additivitás miatt

$$\varphi(\underline{x} + \underline{y}) = \varphi(\underline{x}) + \varphi(\underline{y}) = \underline{0} + \underline{0} = \underline{0},$$

tehát $(\underline{x}+\underline{y}) \in \operatorname{Ker}\varphi$. Ha pedig $\lambda \in \mathbb{T}$ tetszőleges skalár, akkor a homogenitás miatt $\varphi(\lambda\underline{x}) = \lambda\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$, így $(\lambda\underline{x}) \in \operatorname{Ker}\varphi$.

1.5. Feladat. *Legyenek V_1 és V_2 vektorterek a $\mathbb{T}$ test felett. Bizonyítsa be, hogy egy $\varphi : V_1 \to V_2$ lineáris leképezés esetén $\varphi(V_1)$ altér.*

Megoldás. A leképezés képtere azon V_2-beli vektorokat tartalmazza, amelyek előállnak valamely V_1-beli vektor φ általi képeként:

$$\varphi(V_1) = \{\underline{y} \in V_2 | \exists \underline{x} \in V_1 : \varphi(\underline{x}) = \underline{y}\},$$

és sohasem üres halmaz mert a nullvektor midig eleme $\varphi(\underline{0}) = \underline{0}$ miatt. Belátjuk, hogy zárt az összeadásra és a skalárszorzásra.

Legyen $\underline{y}_1, \underline{y}_2 \in \varphi(V_1)$. Ekkor léteznek $\underline{x}_1, \underline{x}_2 \in V_1$ vektorok, hogy $\varphi(\underline{x}_1) = \underline{y}_1$ és $\varphi(\underline{x}_2) = \underline{y}_2$, így φ additivitása miatt

$$\varphi(\underline{x}_1 + \underline{x}_2) = \varphi(\underline{x}_1) + \varphi(\underline{x}_2) = \underline{y}_1 + \underline{y}_2,$$

tehát $\underline{y}_1 + \underline{y}_2 \in \varphi(V_1)$. Ha $\lambda \in \mathbb{T}$ tetszőleges, akkor a homogenitás miatt $\varphi(\lambda\underline{x}_1) = \lambda\varphi(\underline{x}_1) = \lambda\underline{y}_1$, azaz $\lambda\underline{y}_1 \in \varphi(V_1)$.

1.6. Feladat. *Legyenek V_1 és V_2 vektorterek a $\mathbb{T}$ test felett. Bizonyítsa be, hogy egy $\varphi : V_1 \to V_2$ lineáris leképezés akkor és csak akkor injektív, ha* $\operatorname{Ker}\varphi = \{\underline{0}\}$.

Megoldás.

1. Indirekt tegyük fel, hogy a leképezés injektív (azaz különböző vektorok képe különböző), de $\operatorname{Ker}\varphi$ tartalmaz a nullvektortól különböző $\underline{x}$ elemet is. Ekkor $\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$ és $\varphi(\underline{0}) = \underline{0}$, így az injektivitás miatt $\underline{x} = \underline{0}$ lenne, ami ellentmond annak, hogy $\underline{x}$ nem nullvektor.

2. Tegyük fel, hogy $\operatorname{Ker}\varphi = \{\underline{0}\}$ de φ nem injektív, azaz létezik $\underline{x}_1, \underline{x}_2 \in V_1$ úgy, hogy $\underline{x}_1 \neq \underline{x}_2$ de $\varphi(\underline{x}_1) = \varphi(\underline{x}_2)$. Ekkor φ linearitása miatt
$$\varphi(\underline{x}_1 - \underline{x}_2) = \varphi(\underline{x}_1) - \varphi(\underline{x}_2) = \underline{0},$$
tehát $(\underline{x}_1 - \underline{x}_2) \in \operatorname{Ker}\varphi$ és $(\underline{x}_1 - \underline{x}_2) \neq \underline{0}$, ami ellentmond annak, hogy $\ker\varphi$ csak a nullvektort tartalmazza.

1.7. Feladat. *Legyen $\varphi : V_1 \to V_2$ lineáris leképezés. Válaszoljon a következő kérdésekre a nullitás és rangtétel alapján!*

1. *Ha a V_1 vektortér dimenziója 3 és φ rangja 2, akkor mennyi φ defektusa?*
2. *Lehet-e φ szürjektív leképezés, ha V_1 és V_2 dimenziója megegyezik és $\operatorname{Ker}\varphi$ dimenziója 2?*
3. *Lehet-e φ injektív, ha V_2 dimenziója kisebb, mint V_1 dimenziója?*
4. *Ha $\dim V_1 = n$ és φ izomorfizmus, akkor mennyi V_2,$\operatorname{Ker}\varphi$ és $\varphi(V_1)$ dimenziója?*

Megoldás.

1. A nullitás és rangtétel szerint $\dim V_1 = \operatorname{def}\varphi + \operatorname{rg}\varphi$, ahol $\operatorname{def}\varphi = \dim \operatorname{Ker}\varphi$ a φ defektusa és $\operatorname{rg}\varphi = \dim\varphi(V_1)$ a φ rangja, tehát $\operatorname{def}\varphi = 1$.
2. Nem, mert szürjektív leképezés esetén $\operatorname{rg}\varphi = \dim\varphi(V_1) = \dim V_2$, de itt $\operatorname{rg}\varphi = \dim V_1 - 2 = \dim V_2 - 2$.
3. Nem, mert injektív leképezés esetén az előző feladat alapján $\operatorname{def}\varphi = 0$, a nullitás és rangtétel szerint így $\dim V_1 = \operatorname{rg}\varphi = \dim\varphi(V_1)$ lenne, ami lehetetlen $\varphi(V_1) \subset V_2$ miatt.
4. Ha φ izomorfizmus, akkor injektív és szürjektív is, tehát $\dim\operatorname{Ker}\varphi = \operatorname{def}\varphi = 0$ és $\varphi(V_1) = V_2$ miatt $\dim\varphi(V_1) = \operatorname{rg}\varphi = \dim V_2 = n$.

1.8. Feladat. *Határozza meg az alábbi lineáris leképezések nullterét és képterét illetve a leképezések defektusát és rangját.*

1. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^2, \quad \varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1, 0)$
2. $\varphi : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2, \quad \varphi(x_1, x_2) = (x_1 + x_2, x_1 - x_2)$
3. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, \quad \varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1 + x_2, x_2 - x_3, -x_1 + x_2 - 2x_3)$
4. $\varphi : \mathbb{R}^4 \to \mathbb{R}^4,$
$$\varphi\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_1 + 2x_2 + 3x_3 - x_4 \\ 2x_1 + x_2 - x_3 + 2x_4 \\ -x_1 + x_2 + 4x_3 - 3x_4 \\ x_1 - x_2 - 4x_3 + 3x_4 \end{pmatrix}$$
5. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^4, \quad \varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1, x_1, x_1, x_3)$
6. $\varphi : \mathcal{M}_{n\times n} \to \mathcal{M}_{n\times n}, \quad \varphi(A) = A - A^\top$
7. $\varphi : \mathcal{P}_2 \to \mathcal{P}_3, \quad \varphi(a_2x^2 + a_1x + a_0) = a_1x^3 + a_1x^2 + (a_2 + a_0)x + a_1$

Megoldás.

1. A φ leképezés nullterét azon $\underline{x} \in \mathbb{R}^3$ vektorok alkotják, amelyekre $\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$, tehát keressük azon $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3)$ vektorokat, amikre $\varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1, 0) = (0, 0)$. Innen $x_1 = 0$ és x_2, x_3 tetszőleges valós számok, így
$$\operatorname{Ker} \varphi = \mathcal{L}((0,0,1),(0,1,0)),$$
φ defektusa 2, $\varphi(\mathbb{R}^3) = \mathcal{L}(1,0)$ a leképezés képtere és φ rangja 1.
2. $\operatorname{Ker} \varphi$ meghatározásához keressük azon $\underline{x} = (x_1, x_2)$ vektorokat, amikre $\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$, tehát
$$\begin{aligned} x_1 + x_2 &= 0 \\ x_1 - x_2 &= 0 \end{aligned}$$
homogén lineáris egyenletrendszer megoldásait. Mivel ennek az egyenletrendszernek csak az $\underline{x} = (0,0)$ vektor tesz eleget, így $\operatorname{Ker} \varphi = \{\underline{0}\}$, a defektus nulla, azaz φ injektív. A nullitás és rangtétel szerint φ rangja kettő, tehát a képtér megegyezik $\mathbb{R}^2$-vel, így ez a leképezés egy izomorfizmus.
3. A leképezés nullterét a $\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$ homogén lineáris egyenletrendszer megoldástere adja:
$$\begin{aligned} x_1 + x_2 \phantom{{}-2x_3} &= 0 \\ x_2 - x_3 &= 0 \\ -x_1 + x_2 - 2x_3 &= 0 \end{aligned} \quad \sim \quad \begin{aligned} x_1 + x_2 \phantom{{}-2x_3} &= 0 \\ x_2 - x_3 &= 0 \\ 2x_2 - 2x_3 &= 0 \end{aligned} \quad \sim \quad \begin{aligned} x_1 + x_2 \phantom{{}-x_3} &= 0 \\ x_2 - x_3 &= 0 \end{aligned}$$
tehát $(x_1, x_2, x_3) = (-1, 1, 1)t$ ahol $t \in \mathbb{R}$ tetszőleges, így $\operatorname{Ker} \varphi = \mathcal{L}(-1, 1, 1)$ és a leképezés defektusa 1.

   Tetszőleges lineáris leképezés képterének egy generátorrendszerét adják a bázisvektorok képei. Mivel ezek nem szükségképpen lineárisan függetlenek, ki kell belőlük választani egy maximálisan lineárisan független vektorrendszert. Határozzuk meg tehát a természetes bázis vektorainak φ általi képeit: $\varphi(1,0,0) = (1,0,-1)$, $\varphi(0,1,0) = (1,1,1)$, $\varphi(0,0,1) = (0,-1,-2)$. Most válasszunk ki belőlük egy maximálisan lineárisan független vektorrendszert (a nullitás és rangtétel szerint ez két vektorból fog állni):
$$\begin{array}{c} \varphi(\underline{e}_1) \\ \varphi(\underline{e}_2) \\ \varphi(\underline{e}_3) \end{array} \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 0 & -1 & -2 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 2 \\ 0 & -1 & -2 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$
így tehát $\varphi(\mathbb{R}^3) = \mathcal{L}(\varphi(\underline{e}_1), \varphi(\underline{e}_2))$.

4. Az előző feladatokhoz hasonlóan, megoldjuk a $\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$ egyenletrendszert:

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & -1 \\ 2 & 1 & -1 & 2 \\ -1 & 1 & 4 & -3 \\ 1 & -1 & -4 & 3 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & -1 \\ 0 & -3 & -7 & 4 \\ 0 & 3 & 7 & -4 \\ 0 & -3 & -7 & 4 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & -1 \\ 0 & -3 & -7 & 4 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix},$$

innen a megoldások halmaza

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -5/3 \\ 4/3 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} t_1 + \begin{pmatrix} 5/3 \\ -7/3 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} t_2$$

ahol t_1, t_2 tetszőleges valós számok. Tehát

$$\operatorname{Ker}\varphi = \mathcal{L}((-5,4,0,3),(5,-7,3,0)).$$

A képtér meghatározásához szükségünk van a természetes bázis vektorainak képeire: $\varphi(1,0,0,0) = (1,2,-1,1)$, $\varphi(0,1,0,0) = (2,1,1,-1)$, $\varphi(0,0,1,0) = (3,-1,4,-4)$, $\varphi(0,0,0,1) = (-1,2,-3,3)$. A nullitás és rangtétel szerint a képtér dimenziója 2, így ki kell választani ebből a 4 vektorból kettő lineárisan független vektort. Látható, hogy bármely kettő független, így például $\varphi(\mathbb{R}^4) = (\varphi(\underline{e}_1), \varphi(\underline{e}_2))$.

5. Mivel $\varphi(x_1,x_2,x_3) = (x_1,x_1,x_1,x_3) = (0,0,0,0)$ pontosan akkor teljesül, ha $x_1 = 0$, $x_2 = 0$ és x_3 tetszőleges valós szám, így $\operatorname{Ker}\varphi = \mathcal{L}(0,0,1)$. A természetes bázis elemeinek képei: $\varphi(1,0,0) = (1,1,1,0)$, $\varphi(0,1,0) = (0,0,0,0)$ és $\varphi(0,0,1) = (0,0,0,1)$, tehát

$$\varphi(\mathbb{R}^3) = \mathcal{L}(\varphi(\underline{e}_1), \varphi(\underline{e}_3)).$$

A leképezés defektusa 1, rangja 2.

6. A magtér meghatározásának esetén a kérdés az, hogy milyen $A \in \mathcal{M}_{n\times n}$ mátrixok esetén lesz $\varphi(A) = \mathcal{O}$. $\varphi(A) = A - A^\top = \mathcal{O}$ akkor és csak akkor teljesül, ha $A = A^\top$ azaz a szimmetrikus mátrixok esetén. A példatár első részének 4.12 feladata alapján a szimmetrikus mátrixok alterének dimenziója $n(n+1)/2$, (egy lehetséges bázisa pedig azon mátrixokból áll, amelyekben egy darab 1-es szerepel és a többi elem nulla, az 1-es a főátlóban vagy a felett helyezkedik el). Jelölje E_{ij} azt a mátrixot, aminek i. sorának j. eleme 1-es, a többi nulla. Ekkor tehát

$$\operatorname{Ker}\varphi = \mathcal{L}(\{E_{ij} | 0 \le i,j \le n,\ j \ge i\}).$$

Az $\mathcal{M}_{n\times n}$ vektortér természetes bázisát az E_{ij} mátrixok alkotják, ahol $0 \le i,j \le n$. Ezen mátrixok φ általi képei $\varphi(E_{ij}) = E_{ij} - E_{ji}$

alakúak, $\varphi(E_{ij})$ és $\varphi(E_{ji})$ egymás (-1)-szeresei, továbbá $\varphi(E_{ii}) = \mathcal{O}$. Ezen mátrixok által generált altér a ferdeszimmetrikus mátrixok altere (lásd 4.12 feladat), amelynek dimenziója $(n-1)n/2$, tehát

$$\varphi(\mathcal{M}_{n\times n}) = \mathcal{L}(\{E_{ij} - E_{ji} | 0 \le i, j \le n,\ j > i\}).$$

Látható, hogy a nullitás és rangtételnek megfelelően a defektus és a rang összege n^2, vagyis éppen az $n\times n$-es mátrixok vektorterének dimenziója.

7. Mivel

$$a_1x^3 + a_1x^2 + (a_2 + a_0)x + a_1 = 0$$

akkor és csak akkor teljesül, ha $a_1 = 0$ és $a_0 = -a_2$, így a leképezés nullterét az $(ax^2 - a)$ alakú polinomok alkotják, ahol $a \in \mathbb{R}$. Tehát $\operatorname{Ker}\varphi = \mathcal{L}(x^2 - 1)$, a defektus pedig 1.

A természetes bázis képei: $\varphi(x^2) = x$, $\varphi(x) = x^3 + x^2 + 1$, $\varphi(1) = x$, amiből az első kettő lineárisan független, így $\varphi(\mathcal{P}_2) = \mathcal{L}(\varphi(x^2), \varphi(x))$. A leképezés rangja 2.

1.9. Feladat. *Legyen $\varphi : \mathbb{R}^n \to \mathbb{R}^k$ lineáris leképezés. Igazoljuk, hogy ekkor létezik olyan $A \in \mathcal{M}_{k\times n}$ mátrix, hogy $\varphi(\underline{x}) = A\underline{x}$. Ezt a mátrixot a lineáris leképezés természetes bázisra vonatkozó mátrixának nevezzük.*

Megoldás. Jelölje $(e) = \underline{e}_1, \dots, \underline{e}_n$ a természetes bázist $\mathbb{R}^n$-ben. Ekkor $\underline{x} = x_1\underline{e}_1 + \cdots + x_n\underline{e}_n$, és a linearitás miatt

$$\varphi(\underline{x}) = x_1\varphi(\underline{e}_1) + \cdots + x_n\varphi(\underline{e}_n),$$

ahol $\varphi(\underline{e}_j) \in \mathbb{R}^k$ minden $1 \le j \le n$ esetén. Legyen A_{ij} a $\varphi(\underline{e}_j)$ vektor i. koordinátája. Ekkor

$$(A\underline{x})_i = A_{i1}x_1 + \cdots + A_{in}x_n = x_1\varphi(\underline{e}_1)_i + \cdots + x_n\varphi(\underline{e}_n)_i = \varphi(\underline{x})_i,$$

tehát a keresett mátrix j-edik oszlopába a j-edik bázisvektor képének koordinátái kerülnek.

1.10. Feladat. *Határozza meg az alábbi lineáris leképezések mátrixát!*

1. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^2$, $\varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1 + x_2 + 2x_3, x_2 + 3x_3)$,
2. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^4$, $\varphi(x_1, x_2, x_3) = (x_1 - x_2, x_2 + x_3, x_2, x_1 + x_2 - x_3)$,
3. $\varphi : \mathbb{R}^4 \to \mathbb{R}$, $\varphi(x_1, x_2, x_3, x_4) = (-x_1 + x_2 - x_3 + x_4)$,
4. *φ az $\mathbb{R}^2$-beli origóra tükrözés,*
5. *φ az $\mathbb{R}^3$-beli $[x, y]$ síkra való merőleges vetítés.*

(Hasonló jellegű feladatokról bővebben a Lineáris transzformációk című részben lesz szó.)

Megoldás.

1. A keresett mátrix 2×3 típusú, első oszlopában az $(1,0,0)$ vektor képének koordinátái szerepelnek, azaz $\begin{pmatrix}1\\0\end{pmatrix}$, második oszlopa a $(0,1,0)$ vektor képe: $\begin{pmatrix}1\\1\end{pmatrix}$, hasonlóan határozható meg a harmadik oszlop is:
$$A = \begin{pmatrix}1 & 1 & 2\\ 0 & 1 & 3\end{pmatrix}.$$
Látható, hogy ekkor valóban teljesül, hogy $\varphi(\underline{x}) = A\underline{x}$:
$$A\underline{x} = \begin{pmatrix}1 & 1 & 2\\ 0 & 1 & 3\end{pmatrix}\begin{pmatrix}x_1\\x_2\\x_3\end{pmatrix} = \begin{pmatrix}x_1+x_2+2x_3\\ x_2+3x_3\end{pmatrix} = \varphi(\underline{x}).$$
2. Most a mátrix 4×3 típusú lesz:
$$A = \begin{pmatrix}1 & -1 & 0\\ 0 & 1 & 1\\ 0 & 1 & 0\\ 1 & 1 & -1\end{pmatrix}.$$
3. $A = \begin{pmatrix}-1 & 1 & -1 & 1\end{pmatrix}.$
4. Mivel az origóra való tükrözésnél a vektorok minden koordinátája ellentettjére változik a leképezés után, így $\varphi(x_1,x_2) = (-x_1,-x_2)$ és
$$A = \begin{pmatrix}-1 & 0\\ 0 & -1\end{pmatrix}.$$
5. Az $[x,y]$ síkra való merőleges vetítésnél a vektorok x és y koordinátája nem változik, míg a harmadik koordináta nulla lesz: $\varphi(x,y,z) = (x,y,0)$, így a leképezés mátrixa:
$$A = \begin{pmatrix}1 & 0 & 0\\ 0 & 1 & 0\\ 0 & 0 & 0\end{pmatrix}.$$

1.11. Feladat. *A homomorfia tétel szerint egy $\varphi : V_1 \to V_2$ lineáris leképezés esetén*
$$V_1/\operatorname{Ker}\varphi \cong \varphi(V_1).$$
Állapítsuk meg, hogy az alábbi leképezések esetén milyen leképezés valósítja meg a fenti izomorfiát!

1. $\varphi : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2,\ \varphi(x_1,x_2) = (x_1+x_2, x_1-x_2),$

2. $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3,\ \varphi(x,y,z) = (x,y,0).$

Megoldás.

1. Először meg kell határoznunk a leképezés nullterét. Mivel az 1.8 feladatban láttuk, hogy $\varphi(\underline{x}) = \underline{0}$ akkor és csak akkor, ha $\underline{x} = \underline{0}$, így $\operatorname{Ker}\varphi = \underline{0}$. Ekkor $V_1/\operatorname{Ker}\varphi = V_1 = \mathbb{R}^2$, a homomorfia tétel állítása ebben az esetben egyszerűen a $V_1 \cong \varphi(V_1)$ kifejezést jelenti, az izomorfizmust a φ leképezés valósítja meg. Ez minden olyan esetben igaz, ha φ injektív, mert ekkor $\varphi : V_1 \to \varphi(V_1)$ leképezés már egy bijektív lineáris leképezés, azaz izomorfizmus.
2. Ennek a leképezésnek a nullterét a $(0, 0, z)$ alakú vektorok alkotják, ahol z tetszőleges valós szám, tehát $\operatorname{Ker}\varphi = \mathcal{L}(0, 0, 1)$. Ekkor a $V_1/\operatorname{Ker}\varphi$ faktortér elemei az $\underline{x}+Ker\varphi$ alakú lineáris sokaságok, azaz a z-tengellyel párhuzamos egyenesek (lásd a példatár első részének 3.25 feladatát). A $\varphi(V_1)$ altér, azaz a leképezés képtere itt az $[x, y]$ sík lesz, azaz az $(x, y, 0)$ alakú vektorok halmaza. A homomorfia tétel tehát azt állítja, hogy a z-tengellyel párhuzamos egyeneseknek (mint lineáris sokaságoknak) a vektortere izomorf az $[x, y]$ sík vektorai által alkotott altérrel, és a feladat azt kéri, hogy adjuk meg ezt a kölcsönösen egyértelmű megfeleltetést. Legyen $f : V_1/\operatorname{Ker}\varphi \to \varphi(V_1)$ az a leképezés, amelynél

$$f((x, y, z) + \operatorname{Ker}\varphi) = (x, y, 0).$$

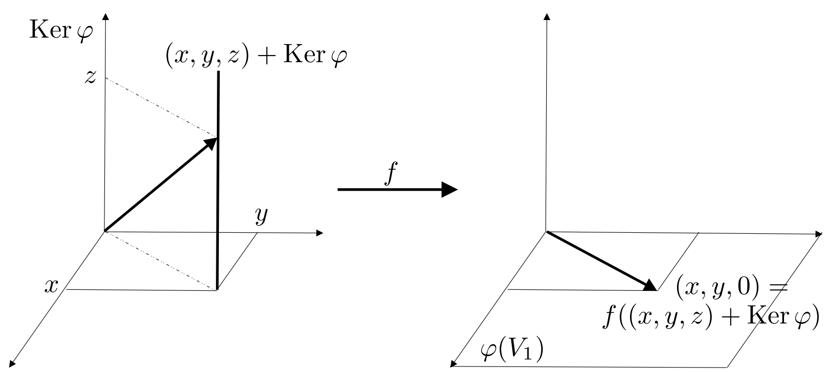

Belátjuk, hogy f valóban bijekció. A szürjektivitás nyilvánvaló, az injektivitás igazolásához tegyük fel, hogy $f((x_1, y_1, z_1) + \operatorname{Ker}\varphi) = f((x_2, y_2, z_2) + \operatorname{Ker}\varphi)$. Ekkor $(x_1, y_1, 0) = (x_2, y_2, 0)$, így a két lineáris sokaság megegyezik, mert $(x_1, y_1, z_1) - (x_2, y_2, z_2) = (0, 0, z_1 - z_2) \in \operatorname{Ker}\varphi$. Szemléletesen arról van szó, hogy a két vektor ugyanarra a z-tengellyel párhuzamos egyenesre mutat, hiszen csak a harmadik koordinátájuk tér el.

Könnyen ellenőrizhető, hogy az f leképezés lineáris, ugyanis tetszőleges $\alpha, \beta, x_1, x_2, y_1, y_2, z_1, z_2$ valós számok esetén

$$
\begin{aligned}
&f\Big(\alpha((x_1, y_1, z_1) + \operatorname{Ker}\varphi) + \beta((x_2, y_2, z_2) + \operatorname{Ker}\varphi)\Big) = \\
&f\Big(\alpha(x_1, y_1, z_1) + \beta(x_2, y_2, z_2) + \operatorname{Ker}\varphi\Big) = \\
&f\Big((\alpha x_1 + \beta x_2, \alpha y_1 + \beta y_2, \alpha z_1 + \beta z_2) + \operatorname{Ker}\varphi\Big) = \\
&(\alpha x_1 + \beta x_2, \alpha y_1 + \beta y_2, 0) = \alpha(x_1, y_1, 0) + \beta(x_2, y_2, 0) = \\
&\alpha f\Big((x_1, y_1, z_1) + \operatorname{Ker}\varphi\Big) + \beta f\Big((x_2, y_2, z_2) + \operatorname{Ker}\varphi\Big),
\end{aligned}
$$

tehát ez a keresett izomorfizmus.

2. Bázis- és koordinátatranszformáció

1.12. Feladat. *Az* $(a) = (\underline{a}_1, \underline{a}_2, \underline{a}_3)$ *és a* $(b) = (\underline{b}_1, \underline{b}_2, \underline{b}_3)$ *vektorrendszerek* $\mathbb{R}^3$ *bázisai. Írja fel az* $(a) \longrightarrow (b)$ *bázistranszformáció mátrixát.*

1. $\underline{a}_1 = (1, 0, 0)$, $\underline{a}_2 = (0, 1, 0)$, $\underline{a}_3 = (0, 0, 1)$,
   $\underline{b}_1 = (3, 4, 5)$, $\underline{b}_2 = (6, 7, 8)$, $\underline{b}_3 = (9, 8, 8)$,
2. $\underline{a}_1 = (-1, 2, 1)$, $\underline{a}_2 = (1, -1, 3)$, $\underline{a}_3 = (0, 1, 2)$,
   $\underline{b}_1 = (1, -2, 1)$, $\underline{b}_2 = (2, -1, 2)$, $\underline{b}_3 = (-1, 1, 4)$,
3. $\underline{a}_1 = (1, 2, 0)$, $\underline{a}_2 = (1, 2, -1)$, $\underline{a}_3 = (2, 1, 1)$,
   $\underline{b}_1 = (2, 1, 0)$, $\underline{b}_2 = (1, 3, 1)$, $\underline{b}_3 = (-1, 2, 1)$,
4. $\underline{a}_1 = (3, 2, 1)$, $\underline{a}_2 = (1, 1, 0)$, $\underline{a}_3 = (0, 1, 1)$,
   $\underline{b}_1 = (1, 1, 1)$, $\underline{b}_2 = (1, 2, 2)$, $\underline{b}_3 = (1, 0, -1)$.

Megoldás.

1. Az $(a) \longrightarrow (b)$ bázistranszformáció mátrixa oszlopaiban tartalmazza a (b) vektorainak felírását az (a) bázisban. Mivel ennél a feladatnál az (a) bázis éppen a természetes bázis, így a (b) vektorai eleve az (a) bázisban vannak megadva. Ekkor a mátrix oszlopaiba rendre beírjuk (b) vektorait, tehát $(a) \xrightarrow{S} (b)$, ahol
$$S = \begin{pmatrix} 3 & 6 & 9 \\ 4 & 7 & 8 \\ 5 & 8 & 8 \end{pmatrix}.$$

2. Két megoldási módszert mutatunk meg.

a) Ki kell számolnunk a $\underline{b}_1, \underline{b}_2, \underline{b}_3$ vektorok (a) bázisra vonatkozó koordinátáit. A $\underline{b}_1$ vektor esetén meg kell oldanunk az $x_1\underline{a}_1 + x_2\underline{a}_2 + x_3\underline{a}_3 = \underline{b}_1$ lineáris egyenletrendszert, melynek egyértelműen létező x_1, x_2, x_3 megoldása adja a bázistranszformáció mátrixának első oszlopát. Hasonlóan kell eljárnunk $\underline{b}_2$ és $\underline{b}_3$ esetén, tehát három darab egyenletrendszert kell megoldanunk, melyekhez tartozó mátrixok:

$$\left(\begin{array}{ccc|c} -1 & 1 & 0 & 1 \\ 2 & -1 & 1 & -2 \\ 1 & 3 & 2 & 1 \end{array}\right), \quad \left(\begin{array}{ccc|c} -1 & 1 & 0 & 2 \\ 2 & -1 & 1 & -1 \\ 1 & 3 & 2 & 2 \end{array}\right), \quad \left(\begin{array}{ccc|c} -1 & 1 & 0 & -1 \\ 2 & -1 & 1 & 1 \\ 1 & 3 & 2 & 4 \end{array}\right).$$

Mivel a három egyenletrendszer alapmátrixa megegyezik, szimultán is megoldhatjuk őket úgy, hogy a jobboldalon lévő vektorokat egymás mellé írjuk, és a

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} -1 & 1 & 0 & 1 & 2 & -1 \\ 2 & -1 & 1 & -2 & -1 & 1 \\ 1 & 3 & 2 & 1 & 2 & 4 \end{array}\right)$$

mátrixot Gauss-eliminációval olyan alakra hozzuk, hogy az első részében az egységmátrix szerepel (hasonlóan az inverzmátrix kiszámításánál alkalmazott szimultán Gauss-eliminációhoz):

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} -1 & 1 & 0 & 1 & 2 & -1 \\ 2 & -1 & 1 & -2 & -1 & 1 \\ 1 & 3 & 2 & 1 & 2 & 4 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} -1 & 1 & 0 & 1 & 2 & -1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 3 & -1 \\ 0 & 4 & 2 & 2 & 5 & 3 \end{array}\right) \sim$$

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} -1 & 0 & -1 & 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 3 & -1 \\ 0 & 0 & -2 & 2 & -8 & 7 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & 0 & -3 & 7/2 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & -1 & 5/2 \\ 0 & 0 & 1 & -1 & 4 & -7/2 \end{array}\right).$$

Ekkor a mátrix második részének oszlopaiban az egyes egyenletrendszerek megoldásai lesznek, hiszen például az első oszlop vonatkozásában ez éppen az

$$\begin{array}{ccccc} x_1 & & & = & 0 \\ & x_2 & & = & 1 \\ & & x_3 & = & -1 \end{array}$$

egyenletrendszernek felel meg. Így tehát az $(a) \xrightarrow{S} (b)$ bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 0 & -3 & 7/2 \\ 1 & -1 & 5/2 \\ -1 & 4 & -7/2 \end{pmatrix}$$

b.) Az S mátrix kiszámításának választhatjuk egy másik módját is. Az $x_1\underline{a}_1 + x_2\underline{a}_2 + x_3\underline{a}_3 = \underline{b}_1$ egyenletrendszer mátrixos felírása: $A\underline{s}_1 = \underline{b}_1$, ahol $\underline{s}_1$ a keresett bázistranszformációs mátrix első oszlopa és A az alapmátrix:

$$A = \begin{pmatrix} -1 & 1 & 0 \\ 2 & -1 & 1 \\ 1 & 3 & 2 \end{pmatrix}.$$

Ez felírható $\underline{b}_2$ és $\underline{b}_3$ esetén is, és mivel A invertálható, innen

$$\underline{s}_1 = A^{-1}\underline{b}_1, \quad \underline{s}_2 = A^{-1}\underline{b}_2, \quad \underline{s}_3 = A^{-1}\underline{b}_3.$$

Tehát most a feladat A inverzének kiszámítása valamely tanult módszerrel:

$$A^{-1} = \begin{pmatrix} -5/2 & -1 & 1/2 \\ -3/2 & -1 & 1/2 \\ 7/2 & 2 & -1/2 \end{pmatrix},$$

és a három szorzás elvégzése:

$$\underline{s}_1 = A^{-1}\underline{b}_1 = \begin{pmatrix} -5/2 & -1 & 1/2 \\ -3/2 & -1 & 1/2 \\ 7/2 & 2 & -1/2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ -2 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \end{pmatrix},$$

$$\underline{s}_2 = A^{-1}\underline{b}_2 = \begin{pmatrix} -3 \\ 1 \\ 4 \end{pmatrix}, \quad \underline{s}_3 = A^{-1}\underline{b}_3 = \begin{pmatrix} 7/2 \\ 5/2 \\ -7/2 \end{pmatrix},$$

természetesen ugyanazt kaptuk mint a másik esetben. (A három szorzást egyszerre is elvégezhetjük, ha a $\underline{b}_1, \underline{b}_2, \underline{b}_3$ vektorokat egy B mátrix oszlopaiba írjuk, és ekkor $S = A^{-1}B$.)

3. Az előzőekben ismertetett módszerek valamelyikével:

$$S = \begin{pmatrix} -1 & 3 & 4 \\ 1 & -4/3 & -7/3 \\ 1 & -1/3 & -4/3 \end{pmatrix}.$$

4. Hasonlóan:

$$S = \begin{pmatrix} 1/2 & 1/2 & 0 \\ -1/2 & -1/2 & 1 \\ 1/2 & 3/2 & -1 \end{pmatrix}.$$

1.13. Feladat. *Legyenek (a) és (b) bázisok a V vektortéren és $(a) \xrightarrow{S} (b)$. Ha az $\underline{x}$ vektor (a) bázisra vonatkozó koordinátáiból képzett vektort $\underline{x}_{(a)}$ jelöli és a (b) bázisra vonatkozó koordinátáiból alkotott vektort pedig $\underline{x}_{(b)}$, akkor*

$$\underline{x}_{(b)} = S^{-1}\underline{x}_{(a)}, \quad \textit{illetve} \quad \underline{x}_{(a)} = S\underline{x}_{(b)}.$$

Ezek alapján oldjuk meg a következő feladatokat:

1. *Legyen* $\mathbb{R}^3$*-ban* (e) *a természetes bázis, és* (b) *pedig az alábbi vektorokból álló bázis:* $\underline{b}_1 = (2, 1, -1)$, $\underline{b}_2 = (-1, 1, 1)$, $\underline{b}_3 = (-1, 0, 1)$.
   (a) *Ha az* $\underline{x}$ *vektor a természetes bázisban felírva* $\underline{x}_{(e)} = (4, 3, 2)$, *akkor mi lesz az* $\underline{x}$ *vektor felírása a* (b) *bázisban?*
   (b) *Ha az* $\underline{y}$ *vektor felírása a* (b) *bázisban* $\underline{y}_{(b)} = (2, 3, 4)$, *akkor mik lesznek az* $\underline{y}$ *vektor természetes bázisra vonatkozó koordinátái?*
2. *Tekintsük* $\mathbb{R}^3$*-ban az* (a) *és* (b) *bázisokat, ahol* $\underline{a}_1 = (3, 2, -1)$, $\underline{a}_2 = (-3, 2, 0)$, $\underline{a}_3 = (-2, -3, 1)$, $\underline{b}_1 = (1, 0, 1)$, $\underline{b}_2 = (2, 1, 0)$, $\underline{b}_3 = (0, 1, -1)$.

   (a) *Ha az* $\underline{x}$ *vektor az* (a) *bázisban felírva* $\underline{x}_{(a)} = (1, 1, 1)$, *akkor mik lesznek az* $\underline{x}$ *vektor koordinátái, ha áttérünk a* (b) *bázisra?*
   (b) *Ha az* $\underline{y}$ *vektor felírása a* (b) *bázisban* $\underline{y}_{(b)} = (2, 2, 2)$, *akkor mik voltak az* $\underline{y}$ *vektornak az eredeti,* (a) *bázisra vonatkozó koordinátái?*

Megoldás.

1. (a) Mivel ebben a feladatban a kiinduló bázis a természetes bázis, így az $(e) \xrightarrow{S} (b)$ bázistranszformáció mátrixát azonnal felírhatjuk:

$$S = \begin{pmatrix} 2 & -1 & -1 \\ 1 & 1 & 0 \\ -1 & 1 & 1 \end{pmatrix}.$$

   Ha a régi bázisban a vektor koordinátái $\underline{x}_{(e)} = (4, 3, 2)$, akkor az új bázisbeli koordinátákat az S mátrix alapján kiszámíthatjuk:

$$\underline{x}_{(b)} = S^{-1}\underline{x}_{(e)} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \\ 2 & -1 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 4 \\ 3 \\ 2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 6 \\ -3 \\ 11 \end{pmatrix}.$$

   (b) Ha a vektor új bázisbeli koordinátái adottak, és mi tudni szeretnénk az eredeti koordinátáit, akkor

$$\underline{y}_{(e)} = S\underline{y}_{(b)} = \begin{pmatrix} 2 & -1 & -1 \\ 1 & 1 & 0 \\ -1 & 1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 \\ 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 \\ 5 \\ 5 \end{pmatrix}.$$

2. Először a bázistranszformáció mátrixát kell meghatároznunk. Mivel az

$$A = \begin{pmatrix} 3 & -3 & -2 \\ 2 & 2 & -3 \\ -1 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

mátrix inverze

$$A^{-1} = \begin{pmatrix} -2 & -3 & -13 \\ -1 & -1 & -5 \\ -2 & -3 & -12 \end{pmatrix},$$

így

$$S = \begin{pmatrix} -2 & -3 & -13 \\ -1 & -1 & -5 \\ -2 & -3 & -12 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -15 & -7 & 10 \\ -6 & -3 & 4 \\ -14 & -7 & 9 \end{pmatrix}.$$

(a) Az új koordináták meghatározásához ki kell még számítani az S inverzét, és ekkor

$$\underline{x}_{(b)} = S^{-1}\underline{x}_{(a)} = \begin{pmatrix} -1 & 7 & -2 \\ 2 & -5 & 0 \\ 0 & 7 & -3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 4 \\ -3 \\ 4 \end{pmatrix}.$$

(b) Végül

$$\underline{y}_{(a)} = S\underline{y}_{(b)} = \begin{pmatrix} -15 & -7 & 10 \\ -6 & -3 & 4 \\ -14 & -7 & 9 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 \\ 2 \\ 2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -24 \\ -10 \\ -24 \end{pmatrix}.$$

1.14. Feladat. *1. $\mathbb{R}^3$-ban áttértünk az (a) bázisról a (b) bázisra, és minden vektor koordinátái az új bázisban éppen a régi koordináták háromszorosai lettek. Mi volt a bázistranszformáció mátrixa?*

2. $\mathbb{R}^3$-ban olyan bázisra szeretnénk áttérni a természetes bázisról, amelyben egy adott $\underline{x} = (1, 2, 3)$ vektor felírása éppen $(1, 1, 1)$ lesz. Mi legyen a bázistranszformáció mátrixa?

Megoldás.

1. Ha minden $\underline{x}$ vektor esetén igaz, hogy $S^{-1}\underline{x}_{(a)} = 3\underline{x}_{(a)}$, akkor

$$(S^{-1} - 3E)\underline{x}_{(a)} = \underline{0},$$

tehát $(S^{-1} - 3E)$ a nullmátrix kell legyen. Innen $S^{-1} = 3E$ és

$$S = \begin{pmatrix} 1/3 & 0 & 0 \\ 0 & 1/3 & 0 \\ 0 & 0 & 1/3 \end{pmatrix}$$

.

2. Teljesülnie kell, hogy

$$S^{-1} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

Ha az S-et úgy választjuk, hogy

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 3 \end{pmatrix}, \quad \text{és így} \quad S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1/2 & 0 \\ 0 & 0 & 1/3 \end{pmatrix},$$

akkor ez rendelkezik a kívánt tulajdonsággal.

1.15. Feladat. *Oldjuk meg az alábbi feladatokat bázistranszformáció segítségével!*

1. *Bontsuk fel az $\mathbb{R}^2$-beli $(5,6)$ vektort $(1,2)$ és $(4,1)$ irányú komponensek összegére.*
2. *Határozzuk meg az $\mathbb{R}^2$-beli $(1,1)$ koordinátájú vektornak az $y = -3x$ egyenesre vonatkozó tükörképét.*

Megoldás.

1. Keressük az $\underline{x}_{(e)} = (5,6)$ vektornak a $\underline{b}_1 = (1,2)$, $\underline{b}_2 = (4,1)$ bázisbeli felírását:
$$\underline{x}_{(b)} = \begin{pmatrix} 1 & 4 \\ 2 & 1 \end{pmatrix}^{-1} \underline{x}_{(e)} = \frac{1}{-7} \begin{pmatrix} 1 & -4 \\ -2 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 5 \\ 6 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 19/7 \\ 4/7 \end{pmatrix}.$$
Ekkor a felbontás:
$$\begin{pmatrix} 5 \\ 6 \end{pmatrix} = (19/7)\underline{b}_1 + (4/7)\underline{b}_2 = \begin{pmatrix} 19/7 \\ 38/7 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 16/7 \\ 4/7 \end{pmatrix}.$$
2. Ezt a feladatot többféleképpen meg lehet oldani, az egyik lehetséges út a bázistranszformáció használata. Ekkor a természetes bázisról áttérünk a $\underline{b}_1 = (3,1)$, $\underline{b}_2 = (-1,3)$ bázisra, mert ennek vektorai is merőlegesek egymásra és a második vektor iránya megegyezik az egyenes irányával. Ebben a bázisban egyszerűen elvégezhető a tükrözés, a vektor első koordinátáját kell ellentétes előjelűre változtatni. Végül az így kapott vektort visszaírjuk az eredeti bázisba. Tehát az $\underline{x}_{(e)} = (1,1)$ vektor koordinátái a (b) bázisban
$$\underline{x}_{(b)} = \begin{pmatrix} 3 & -1 \\ 1 & 3 \end{pmatrix}^{-1} \underline{x}_{(e)} = \frac{1}{10} \begin{pmatrix} 3 & 1 \\ -1 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2/5 \\ 1/5 \end{pmatrix}.$$
Ekkor az $\underline{x}$ vektornak a $(-1,3)$ irányú egyenesre vonatkozó tükörképe a (b) bázisban $\underline{x}'_{(b)} = (-2/5, 1/5)$. Még vissza kell térnünk a természetes bázisra, ha egy vektor eredeti bázisra vonatkozó koordinátáit keressük, akkor az új koordinátákat a bázistranszformáció mátrixával szorozzuk:
$$\underline{x}'_{(e)} = \begin{pmatrix} 3 & -1 \\ 1 & 3 \end{pmatrix} \underline{x}'_{(b)} = \begin{pmatrix} 3 & -1 \\ 1 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -2/5 \\ 1/5 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -7/5 \\ 1/5 \end{pmatrix}.$$

3. Lineáris transzformációk

1.16. Feladat. *Írjuk fel a φ $\mathbb{R}^2$-beli lineáris transzformáció természetes bázisra vonatkozó mátrixát, ha*

(a) φ az y tengelyre tükrözés;
(b) φ az x tengelyre tükrözés;
(c) φ az origóra való tükrözés;
(d) φ az origó körüli α szögű forgatás.

Megoldás. A transzformáció mátrixa oszlopaiban tartalmazza a bázisvektorok képének koordinátáit. $\mathbb{R}^2$-ben a természetes bázist az $(1,0)$ és $(0,1)$ vektorok alkotják.

(a) Mivel $\varphi(1,0) = (-1,0)$ és $\varphi(0,1) = (0,1)$, így a keresett mátrix

$$A = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Ekkor egy (x,y) vektor y-tengelyre való tükrözése ezen mátrixszal való szorzásként megkapható:

$$\varphi\left(\begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix}\right) = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}\begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -x \\ y \end{pmatrix}.$$

(b) Hasonlóan, a keresett mátrix:

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}.$$

(c) Az origóra való tükrözés mindkét koordinátát ellentétes előjelűre változtatja: $\varphi(1,0) = (-1,0)$ és $\varphi(0,1) = (0,-1)$, így a transzformáció mátrixa

$$A = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}.$$

(d) Az ábráról leolvasható, hogy az $\underline{e}_1$ bázisvektor $\varphi(\underline{e}_1)$ képének koordinátái $(\cos\alpha, \sin\alpha)$, az $\underline{e}_2$ bázisvektor $\varphi(\underline{e}_2)$ képének koordinátái $(-\sin\alpha, \cos\alpha)$:

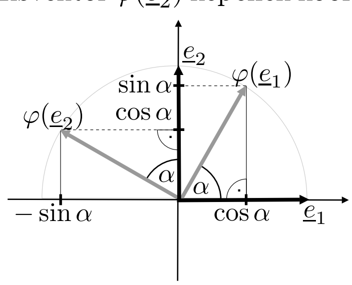

Tehát φ mátrixa $\begin{pmatrix} \cos\alpha & \sin\alpha \\ -\sin\alpha & \cos\alpha \end{pmatrix}$.

1.17. Feladat. *Határozzuk meg az $\mathbb{R}^3$-beli x tengely körüli α fokkal való forgatás mátrixát.*

Megoldás. Az x tengely körül forgatás esetén a vektorok első koordinátája nem változik, így $\varphi(1,0,0) = (1,0,0)$. Az $[y,z]$ síkban a transzformáció egy α szögű forgatást jelent, tehát ott az előző feladatban szereplő síkbeli forgatás szerint fognak változni a koordináták: $\varphi(0,1,0) = (0, \cos\alpha, \sin\alpha)$ és $\varphi = (0,0,1) = (0, -\sin\alpha, \cos\alpha)$, tehát a keresett mátrix

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos\alpha & \sin\alpha \\ 0 & -\sin\alpha & \cos\alpha \end{pmatrix}.$$

1.18. Feladat. *Írjuk fel a definíció alapján a $\varphi : V \to V$ lineáris transzformáció mátrixát az (e) bázisra vonatkozóan az alábbi esetekben:*

1. *$V = \mathbb{R}^3$, (e) a természetes bázis és*
$$\varphi(x_1, x_2, x_3) = (2x_1 + 3x_2 - x_3, x_2 + 4x_3, x_1 + x_2),$$
2. *$V = \mathcal{P}_3$, az (e) bázist az alábbi polinomok alkotják: $x^3, x^2, x, 1$ és*
$$\begin{aligned} \varphi(a_3x^3 + a_2x^2 + a_1x + a_0) &= (a_0 - a_3)x^3 + (2a_1 + a_2)x^2 \\ &\quad + (a_0 + a_1 + 3a_2), \end{aligned}$$
3. *$V = \mathcal{M}_{2\times 2}$, $(e) = \left(\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \right)$ és*
$$\varphi(A) = A^\top,$$
4. *$V = \mathbb{C}$, $(e) = (1, i)$, $\varphi(z) = \overline{z}$.*

Megoldás. Egy φ lineáris transzformáció mátrixa valamely (e) bázisra vonatkozóan a j. oszlopában tartalmazza a j. bázisvektor φ általi képének koordinátáit, azaz $\varphi(\underline{e}_j)$ koordinátáit (e)-re vonatkozóan.

1. Az $(e) = ((1,0,0), (0,1,0), (0,0,1))$ természetes bázis elemeinek φ általi képei:
$$\begin{aligned} \varphi(1,0,0) &= (2\cdot 1 + 3\cdot 0 - 0, 0 + 4\cdot 0, 1 + 0) = (2,0,1), \\ \varphi(0,1,0) &= (3,1,1), \\ \varphi(0,0,1) &= (-1,4,0), \end{aligned}$$

tehát a transzformáció mátrixa:

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 3 & -1 \\ 0 & 1 & 4 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

Láthatjuk, hogy tetszőleges (x_1, x_2, x_3) vektor φ általi képe kiszámítható úgy, hogy az A mátrixszal megszorozzuk a vektort:

$$\varphi\left(\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix}\right) = \begin{pmatrix} 2x_1 + 3x_2 - x_3 \\ x_2 + 4x_3 \\ x_1 + x_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 & 3 & -1 \\ 0 & 1 & 4 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix}.$$

2. Először a bázist alkotó polinomok képeit kell meghatároznunk:

$$\begin{aligned}
\varphi(x^3) &= \varphi(1 \cdot x^3 + 0 \cdot x^2 + 0 \cdot x + 0) \\
&= (0-1)x^3 + (0+0)x^2 + (0+0+0) = -x^3, \\
\varphi(x^2) &= x^2 + 3, \\
\varphi(x) &= 2x^2 + 1, \\
\varphi(1) &= x^3 + 1.
\end{aligned}$$

A keresett mátrix oszlopaiba ezen polinomoknak az $x^3, x^2, x, 1$ bázisra vonatkozó koordinátái kerülnek, például a $2x^2+1 = 0 \cdot x^3 + 2 \cdot x^2 + 0 \cdot x + 1 \cdot 1$ polinom koordinátáit az együtthatók adják: $(0, 2, 0, 1)$. Tehát a keresett mátrix:

$$A = \begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 3 & 1 & 1 \end{pmatrix}.$$

3. A bázisvektorok képei:

$$\begin{aligned}
\varphi\left(\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}\right) &= \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \\
\varphi\left(\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}\right) &= \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \\
\varphi\left(\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}\right) &= \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \\
\varphi\left(\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}\right) &= \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.
\end{aligned}$$

Itt az adott bázisra vonatkozó koordinátákat a mátrixok elemei adják "sorfolytonosan", így a transzponálásnak mint lineáris transzformációnak a mátrixa:

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Könnyen láthatjuk, hogy ezen mátrixszal való szorzásként megvalósítható a transzponálás:

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 \\ 3 & 4 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{\varphi} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 3 \\ 2 \\ 4 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 3 \\ 2 & 4 \end{pmatrix}.$$

4. Mivel $\varphi(1) = 1 \sim (1, 0)$ és $\varphi(i) = -i \sim (0, -1)$, így a konjugálás mátrixa:

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}.$$

1.19. Feladat. *1. Írjuk fel a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris transzformáció mátrixát az $(a) = (\underline{a}_1, \underline{a}_2, \underline{a}_3)$ bázisra vonatkozóan, ha $\underline{a}_1 = (2, 1, -1)$, $\underline{a}_2 = (-3, 1, 0)$, $\underline{a}_3 = (-1, -2, 1)$, és $\varphi(\underline{a}_1) = (1, 1, 2)$, $\varphi(\underline{a}_2) = (1, 1, 1)$, $\varphi(\underline{a}_3) = (1, 2, 3)$!*

(a) Ha az $\underline{x}$ vektor (a) bázisra vonatkozó koordinátái $(-2, -1, 2)$, akkor mivel egyenlőek $\varphi(\underline{x})$ koordinátái az (a) bázisra vonatkozóan?

(b) Mik lesznek $\varphi(\underline{x})$ koordinátái a természetes bázisra vonatkozóan?

2. Írjuk fel a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris transzformáció mátrixát az $(a) = ((3, 1, 1), (1, 1, 0), (-1, 2, -1))$ bázisra vonatkozóan, ha $\varphi(\underline{a}_1) = (3, 0, 1)$, $\varphi(\underline{a}_2) = (2, 1, 2)$, $\varphi(\underline{a}_3) = (2, -2, 1)$!

(a) Ha az $\underline{x}$ vektor (a) bázisra vonatkozó koordinátái $(3, 1, 3)$, akkor mivel egyenlőek $\varphi(\underline{x})$ koordinátái az (a) bázisra vonatkozóan?

(b) Mik $\varphi(\underline{x})$ koordinátái a természetes bázisra vonatkozóan?

Megoldás.

1. A lineáris leképezések második alaptétele szerint egyértelműen létezik olyan lineáris transzformáció ami az (a) bázis elemeit rendre a megadott vektorokba viszi át. Ezen transzformáció mátrixának felírásához a $\varphi(\underline{a}_1)$, $\varphi(\underline{a}_2)$, $\varphi(\underline{a}_3)$ vektorokat kell lineárisan kombinálni az $\underline{a}_1, \underline{a}_2, \underline{a}_3$ vektorokból. Számolhatunk szimultán Gauss-eliminációval, amikor úgy alakítjuk

az $(\underline{a}_1, \underline{a}_2, \underline{a}_3 | \varphi(\underline{a}_1), \varphi(\underline{a}_2), \varphi(\underline{a}_3))$ mátrixot, hogy az első három oszlopban az egységmátrix legyen (azaz $(E|C)$ alakra hozzuk, ekkor a keresett mátrix C):

$$\begin{pmatrix} 2 & -3 & -1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & -2 & 1 & 1 & 2 \\ -1 & 0 & 1 & 2 & 1 & 3 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & -9 & -11/2 & -14 \\ 0 & 1 & 0 & -4 & -5/2 & -6 \\ 0 & 0 & 1 & -7 & -9/2 & -11 \end{pmatrix}.$$

Másik lehetőség a mátrix kiszámítására (hasonlóan mint a bázistranszformáció mátrixának kiszámításánál volt), hogy meghatározzuk az $A = (\underline{a}_1, \underline{a}_2, \underline{a}_3)$ mátrix inverzét, és ezt szorozzuk a $(\varphi(\underline{a}_1), \varphi(\underline{a}_2), \varphi(\underline{a}_3))$ mátrixszal:

$$A^{-1} = \frac{1}{-2} \begin{pmatrix} 1 & 3 & 7 \\ 1 & 1 & 3 \\ 1 & 3 & 5 \end{pmatrix}$$

és

$$A^{-1} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 2 \\ 2 & 1 & 3 \end{pmatrix} = \frac{1}{-2} \begin{pmatrix} 18 & 11 & 28 \\ 8 & 5 & 12 \\ 14 & 9 & 22 \end{pmatrix}.$$

(a) A transzformáció (a) bázisra vonatkozó mátrixának segítségével azonnal kiszámíthatjuk a keresett koordinátákat:

$$\varphi(\underline{x})_{(a)} = \frac{1}{-2} \begin{pmatrix} 18 & 11 & 28 \\ 8 & 5 & 12 \\ 14 & 9 & 22 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -2 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -9/2 \\ -3/2 \\ -7/2 \end{pmatrix}.$$

(b) Az imént kapott vektor az $\underline{y} = \varphi(\underline{x})$-nek az (a) bázisra vonatkozó koordinátáit tartalmazza. A természetes bázisra vonatkozó koordinátákat megkaphatjuk a bázis és koordináta transzformációnál tanultak alapján:

$$\underline{y}_{(e)} = S\underline{y}_{(a)} \quad \text{ahol} \quad (e) \xrightarrow{S} (a)$$

és azt is ismerjük, hogy az $(e) \longrightarrow (a)$ bázistranszformáció S mátrixa egyszerűen az (a) bázis vektorait tartalmazza oszlopaiban. Tehát

$$\varphi(\underline{x})_{(e)} = S\varphi(\underline{x})_{(a)} = \begin{pmatrix} 2 & -3 & -1 \\ 1 & 1 & -2 \\ -1 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -9/2 \\ -3/2 \\ -7/2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

2. Teljesen hasonlóan adódik, hogy a transzformáció mátrixa

$$C = \begin{pmatrix} 0 & 5 & -1 \\ 2 & -10 & 3 \\ -1 & 3 & -2 \end{pmatrix},$$

(a) $\varphi(\underline{x})_{(a)} = C \begin{pmatrix} 3 \\ 1 \\ 3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \\ 5 \\ -6 \end{pmatrix},$

(b) $\varphi(\underline{x})_{(e)} = \begin{pmatrix} 3 & 1 & -1 \\ 1 & 1 & 2 \\ 1 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 \\ 5 \\ -6 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 17 \\ -5 \\ 8 \end{pmatrix}.$

1.20. Feladat. *1. Ha a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris transzformáció mátrixa a természetes bázisra vonatkozóan*

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 3 & 2 \\ -1 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & -1 \end{pmatrix},$$

akkor mivel egyenlő φ mátrixa az $(a) = ((1,-1,1),(0,1,-1),(0,-1,2))$ bázisra vonatkozóan?

(a) Ha $\underline{x}$ koordinátái az (a)-ra vonatkozóan $\underline{x}_{(a)} = (2,0,1)$, akkor mik $\varphi(\underline{x})$ koordinátái az (e)-re vonatkozóan?

(b) Ha $\underline{y}$ koordinátái az (e)-re vonatkozóan $\underline{y}_{(e)} = (1,-1,1)$, akkor mik $\varphi(\underline{y})$ koordinátái az a-ra vonatkozóan?

2. Ha a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris transzformáció mátrixa a természetes bázisra vonatkozóan

$$A = \begin{pmatrix} 3 & 1 & 1 \\ 2 & 0 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \end{pmatrix},$$

akkor mivel egyenlő φ mátrixa az $(a) = ((1,2,1),(0,2,1),(-1,1,0))$ bázisra vonatkozóan?

(a) Ha $\underline{x}$ koordinátái az (a)-ra vonatkozóan $\underline{x}_{(a)} = (1,0,1)$, akkor mik $\varphi(\underline{x})$ koordinátái az (e)-re vonatkozóan?

(b) Ha $\underline{y}$ koordinátái az (e)-re vonatkozóan $\underline{y}_{(e)} = (0,1,-1)$, akkor mik $\varphi(\underline{y})$ koordinátái az a-ra vonatkozóan?

Megoldás.

1. Jelölje transzformáció mátrixát az új bázisban B. Ekkor $B = S^{-1}AS$, ahol S az $(e) \to (a)$ bázistranszformáció mátrixa, azaz az (a) vektoraiból

álló mátrix:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & 2 \end{pmatrix} \quad \text{és} \quad S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 1 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix},$$

tehát

$$\begin{aligned} B &= S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 1 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 3 & 2 \\ -1 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & 2 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 \\ -5 & 6 & -5 \\ -2 & 3 & -4 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

(a) Ha $\underline{x}$ koordinátái az (a)-ra vonatkozóan $\underline{x}_{(a)} = (2,0,1)$, akkor kiszámíthatjuk $\varphi(\underline{x})$ koordinátáit az (a) bázisra vonatkozóan, hiszen már ismerjük a transzformáció mátrixát ebben a bázisban is, ez volt a B mátrix. Tehát

$$\varphi(\underline{x})_{(a)} = B\underline{x}_{(a)} = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 \\ -5 & 6 & -5 \\ -2 & 3 & -4 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ -15 \\ -8 \end{pmatrix}.$$

Ezután a bázistranszformáció mátrixának a segítségével kiszámíthatjuk ezen vektor természetes bázisbeli koordinátáit:

$$\varphi(\underline{x})_{(e)} = S\varphi(\underline{x})_{(a)} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ -15 \\ -8 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ -8 \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Megjegyezzük, hogy többféle úton is eljuthatunk ehhez az eredményhez. Nincs szükség például a B mátrixra, ha először az $\underline{x}$ vektort átszámítjuk az (e) bázisba ($\underline{x}_{(e)} = S\underline{x}_{(a)}$) és ezután hajtjuk végre a φ leképezést, ami a természetes bázisban az A mátrixszal való szorzást jelenti. Tehát

$$\begin{aligned} \varphi(\underline{x})_{(e)} &= AS\underline{x}_{(a)} = \begin{pmatrix} 1 & 3 & 2 \\ -1 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} 1 \\ -8 \\ 0 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

A két számítás egyenértékű, hiszen $SB\underline{x}_{(a)} = SS^{-1}AS\underline{x}_{(a)} = AS\underline{x}_{(a)}$.

(b) Ha $\underline{y}$ koordinátái az (e)-re vonatkozóan $\underline{y}_{(e)} = (1, -1, 1)$, akkor $\varphi(\underline{y})_{(e)} = A\underline{y}_{(e)}$ és ha kiszámítjuk ezen vektor (a)-ra vonatkozó koordinátáit, akkor megkapjuk a keresett eredményt. Ha az (e) bázisról az (a)-ra térünk át, akkor az $(e) \to (a)$ bázistranszformáció mátrixának inverzével kell szoroznunk, tehát

$$\begin{aligned}\varphi(\underline{y})_{(a)} &= S^{-1}A\underline{y}_{(e)} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 1 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 3 & 2 \\ -1 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 1 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} 0 \\ -5 \\ -2 \end{pmatrix}.\end{aligned}$$

Természetesen ugyanezt az eredményt kapjuk, ha az $\underline{y}$ vektort először átszámítjuk az (a) bázisba ($\underline{y}_{(a)} = S^{-1}\underline{y}_{(e)}$) majd ezt a vektort a transzformáció ezen bázisra vonatkozó mátrixával szorozzuk meg:

$$\varphi(\underline{y})_{(a)} = BS^{-1}\underline{y}_{(e)} = \begin{pmatrix} 0 \\ -5 \\ -2 \end{pmatrix}.$$

2. A transzformáció mátrixa az új bázisban:

$$\begin{aligned}B &= S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ -1 & -1 & 3 \\ 0 & 1 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 & 1 & 1 \\ 2 & 0 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 2 & 2 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} 10 & 14 & 9 \\ -9 & -15 & -11 \\ 1 & 6 & 7 \end{pmatrix}.\end{aligned}$$

(a) $\varphi(\underline{x})_{(e)} = AS\underline{x}_{(a)} =$

$$\begin{pmatrix} 3 & 1 & 1 \\ 2 & 0 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 2 & 2 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 4 \\ 1 \\ 2 \end{pmatrix},$$

(b) $\varphi(\underline{y})_{(a)} = S^{-1}A\underline{y}_{(e)} =$

$$\begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ -1 & -1 & 3 \\ 0 & 1 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 & 1 & 1 \\ 2 & 0 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -5 \\ 7 \\ -5 \end{pmatrix}.$$

1.21. Feladat. *Az alábbi állítások közül melyek igazak és melyek hamisak?*

(a) *Ha egy lineáris transzformáció injektív, akkor szürjektív is.*
(b) *Ha egy lineáris transzformáció automorfizmus, akkor mátrixa invertálható.*
(c) *Ha egy 5-dimenziós vektortéren értelmezett lineáris transzformáció nulltere 1-dimenziós, akkor képtere is 1-dimenziós.*
(d) *Ha egy transzformáció mátrixa valamely bázisban*

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 2 \\ -1 & 2 & 4 \\ 2 & 1 & 2 \end{pmatrix},$$

akkor a transzformáció automorfizmus.
(e) *Ha egy transzformáció mátrixa valamely bázisban*

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 2 \\ -1 & -2 & 2 \\ 2 & 1 & 2 \end{pmatrix},$$

akkor defektusa 1 és rangja 2.

Megoldás. A nullitás és rangtétel ($\dim V = \dim \ker \varphi + \dim \varphi(V)$) következménye, hogy lineáris transzformációk esetén a nulltér dimenziója egyértelműen meghatározza a leképezés rangját, azaz a képtér dimenzióját. Ezt felhasználva lehet megválaszolni a fenti kérdéseket.

(a) Igaz, hiszen ha a leképezés injektív, akkor $\dim \ker \varphi = 0$. Ebből adódik, hogy $\dim \varphi(V) = \dim V$ tehát $\varphi(V) = V$ és a leképezés szürjektív. Megjegyezzük, hogy az állítás megfordítása is igaz.
(b) Igaz. Ha a leképezés automorfizmus (azaz bijektív lineáris transzformáció) akkor nulltere csak a nullvektort tartalmazza, vagyis az $A\underline{x} = \underline{0}$ homogén lineáris egyenletrendszernek csak a $\underline{0}$ a megoldása. Ekkor az egyenletrendszer határozott, és így mátrixa invertálható.
(c) Hamis, hiszen képterének dimenziója $\dim V - \dim \ker \varphi = n - 1$.
(d) Igaz, hiszen a mátrix reguláris (determinánsa nem nulla).
(e) Igaz, hiszen a leképezés nulltere 1-dimenziós. Ezt az $A\underline{x} = \underline{0}$ homogén lineáris egyenletrendszer megoldásából kapjuk:

$$\begin{array}{cccl} x_1+ & & +2x_3 & = 0 \\ -x_1 & -2x_2 & +2x_3 & = 0 \\ 2x_1 & +x_2 & +2x_3 & = 0 \end{array} \sim \begin{array}{cccl} x_1+ & & +2x_3 & = 0 \\ & -x_2 & +2x_3 & = 0 \end{array}.$$

1.22. Feladat. *Legyen φ lineáris transzformáció a $\mathbb{T}$ test feletti V vektortéren. Igazoljuk, hogy ha λ sajátértéke φ-nek, akkor a λ-hoz tartozó sajátvektorok*

$$\mathcal{L}_\lambda = \{\underline{x} \in V \mid \varphi(\underline{x}) = \lambda\underline{x}\}$$

halmaza a nullvektorral kiegészítve invariáns alteret alkot, azaz $\varphi(\mathcal{L}_\lambda) \subset \mathcal{L}_\lambda$.

Megoldás. Legyen $\underline{x}, \underline{y} \in \mathcal{L}_\lambda$ és $\alpha, \beta \in \mathbb{T}$. Ekkor

$$\varphi(\alpha\underline{x} + \beta\underline{y}) = \alpha\varphi(\underline{x}) + \beta\varphi(\underline{y}) = \alpha\lambda\underline{x} + \alpha\lambda\underline{y} = \lambda(\alpha\underline{x} + \beta\underline{y}),$$

tehát $\alpha\underline{x} + \beta\underline{y}$ is sajátvektor, így $\mathcal{L}_\lambda \cup \{\underline{0}\}$ altér.

Ha $\underline{x} \in \mathcal{L}_\lambda$, akkor $\varphi(\varphi(\underline{x})) = \varphi(\lambda\underline{x}) = \lambda\varphi(\underline{x})$, tehát $\varphi(\underline{x})$ szintén sajátvektor, azaz $\varphi(\underline{x}) \in \mathcal{L}_\lambda$, melyből következik, hogy $\mathcal{L}_\lambda$ invariáns.

1.23. Feladat. *Határozzuk meg az $\mathbb{R}^3$ beli x tengely körüli 60 fokkal való forgatás 1 sajátértékéhez tartozó sajátvektorokat.*

Megoldás. Az 1.17. feladat alapján a transzformáció mátrixa

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos 60^\circ & -\sin 60^\circ \\ 0 & \sin 60^\circ & \cos 60^\circ \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1/2 & -\sqrt{3}/2 \\ 0 & \sqrt{3}/2 & 1/2 \end{pmatrix}.$$

Az 1 sajátértékhez tartozó sajátvektorok azon $\underline{v} \in \mathbb{R}^3$ vektorok, melyekre teljesül, hogy $\varphi(\underline{v}) = \underline{v}$, azaz

$$(\varphi - \mathrm{id})(\underline{v}) = 0, \tag{1}$$

ahol id jelöli az identikus transzformációt, amely egy vektorhoz önmagát rendeli. A $\varphi - \mathrm{id}$ transzformáció mátrixa $A - E$, tehát keressük azon $\underline{v} = (x_1, x_2, x_3)$ vektorokat, melyek megoldásai az $(A-E)\underline{v} = \underline{0}$ homogén lineáris egyenletnek. Gauss eliminációval számolva:

$$A - E = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & -1/2 & -\sqrt{3}/2 \\ 0 & \sqrt{3}/2 & -1/2 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & -1/2 & -\sqrt{3}/2 \\ 0 & 0 & -2 \end{pmatrix},$$

tehát az egyenlet ekvivalens a

$$\begin{aligned} -\frac{1}{2}x_2 - \frac{\sqrt{3}}{2}x_3 &= 0 \\ -2x_3 &= 0 \end{aligned}$$

egyenletrendszerrel. Látható, hogy x_1 tetszőlegesen megválasztható, továbbá $x_2 = x_3 = 0$, ezért

$$\underline{v} = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} \qquad (t \in \mathbb{R}),$$

azaz az 1 sajátértékhez tartozó sajátvektorok halmaza az $(1, 0, 0)$ vektor által generált altér, amely az x tengely.

1.24. Feladat. *Adjon példát olyan lineáris transzformációra* $\mathbb{R}^2$*-ben, melynek*

(a) *nincs sajátvektora.*
(b) *bármely két sajátvektorának az összege is sajátvektor.*
(c) *minden nem nulla vektor sajátvektora.*

Megoldás.

(a) Az origó körüli $\alpha \in]0, \pi[$ szögű forgatás olyan lineáris transzformáció, amelynek nincsen sajátértéke, hiszen ha $\underline{x}$ sajátvektor, akkor képe $\underline{x}$-nek skalárszorosa, mely itt nyilván nem teljesül. Az állítás az 1.22. feladatból is következik, ugyanis a sajátalterek, ha léteznek, legalább 1 dimenziós invariáns alterek, de itt csak a 0 dimenziós $\{\underline{0}\}$ altér invariáns.

(b) Egy $\mathbb{R}^2$ feletti lineáris transzformációnak legfeljebb 2 különböző sajátértéke lehet, hiszen a karakterisztikus polinomja másodfokú. Ha két különböző sajátértékünk van, akkor a hozzájuk tartozó sajátalterek origón átmenő nem egyenlő egyenesek:

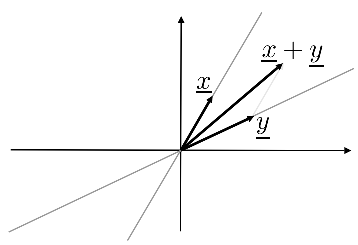

Nyilván ebben az esetben nem teljesül a kívánt tulajdonság, hiszen az $\underline{x}+\underline{y}$ vektor nincsen rajta az egyenesek egyikén sem, így nem sajátvektor. Tehát a mi esetünkben csak 0 vagy 1 sajátérték létezhet, és könnyen ellenőrizhető, hogy ekkor teljesül a kívánt tulajdonság. Például a λ-nyújtások, azaz a $\varphi : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2$, $\varphi(\underline{x}) = \lambda\underline{x}$ típusú transzformációk megfelelőek.

(c) Az előző pont alapján könnyen belátható, hogy csak a λ-nyújtások rendelkeznek ezzel a tulajdonsággal.

1.25. Feladat. *Adjon példát olyan lineáris transzformációra $\mathbb{R}^3$-ban, melynek*

(a) nincs sajátvektora.
(b) bármely két sajátvektorának az összege is sajátvektor.
(c) minden nem nulla vektor sajátvektora.

Megoldás.

(a) Az $\mathbb{R}^3$-beli transzformációk karakterisztikus egyenlete egy harmadfokú egyenlet, melynek mindig van valós megoldása, amely a transzformáció sajátértéke. Tehát nincs olyan transzformáció $\mathbb{R}^3$-ban, amelynek nem létezik sajátértéke.
(b) Az 1.24. feladat (b) része alapján belátható, hogy az ilyen transzformációknak legfeljebb 1 sajátértéke lehet. Mivel azonban az előző pont szerint minden $\mathbb{R}^3$-beli transzformációknak van legalább 1 sajátértéke, ezért pontosan az 1 sajátértékkel rendelkező transzformációk a megfelelőek. Természetesen a λ-nyújtások ilyenek.
(c) Pontosan a λ-nyújtások ezek a transzformációk.

1.26. Feladat. *Határozzuk meg az alábbi mátrixokkal adott valós tér feletti lineáris transzformációk sajátértékeit és sajátvektorait:*

$$(a)\quad \begin{pmatrix} -2 & -3 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \qquad (b)\quad \begin{pmatrix} -2 & 4 & -8 \\ -6 & 8 & -14 \\ -3 & 3 & -5 \end{pmatrix} \qquad (c)\quad \begin{pmatrix} 5 & -3 & 0 \\ 6 & -4 & 0 \\ 12 & -12 & 2 \end{pmatrix}$$

$$(d)\quad \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & -1 \\ 2 & 1 & 0 \end{pmatrix} \qquad (e)\quad \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 2 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & 0 \end{pmatrix} \qquad (f)\quad \begin{pmatrix} -1 & -1 & 1 \\ -8 & 1 & 2 \\ -12 & -3 & 6 \end{pmatrix}$$

Megoldás. Az A mátrixú lineáris transzformáció sajátértékeit megkapjuk, ha kiszámoljuk a $\det(A - \lambda E) = 0$ karakterisztikus egyenlet megoldásait. A λ sajátértékhez tartozó sajátvektorok halmaza az $(A - \lambda E)\underline{x} = 0$ lineáris egyenletrendszer megoldásterével egyenlő.

(a) A transzformáció karakterisztikus polinomja:

$$\begin{vmatrix} -2-\lambda & -3 \\ 1 & 1-\lambda \end{vmatrix} = (-2-\lambda)(1-\lambda) + 3 = \lambda^2 + \lambda + 1.$$

Tehát a transzformáció sajátértékei a $\lambda^2 + \lambda + 1 = 0$ karakterisztikus egyenlet megoldásai lennének, azonban az egyenletnek nincs valós megoldása.

(b) A karakterisztikus polinom:

$$\begin{vmatrix} -2-\lambda & 4 & -8 \\ -6 & 8-\lambda & -14 \\ -3 & 3 & -5-\lambda \end{vmatrix} = (-2-\lambda)(8-\lambda)(-5-\lambda)+168+144-$$
$$-24(8-\lambda)+42(-2-\lambda)+24(-5-\lambda) = -\lambda^3+\lambda^2+4\lambda-4,$$

tehát az

$$-\lambda^3+\lambda^2+4\lambda-4=0$$

egyenletet kell megoldanunk. Harmadfokú egyenletre van megoldóképlet, azonban ezzel számolni igen nehézkes. Lehetőleg keressünk 1 gyököt próbálgatással (harmadfokú egyenletnek mindig van legalább 1 valós gyöke), ezután már csak egy másodfokú egyenletet kell megoldanunk. A próbálgatást kezdjük a 0-hoz közeli egész számokkal $(0,1,-1,2,-2,\dots)$.

Könnyen ellenőrizhető, hogy a $\lambda_1=1$ megoldása az egyenletnek, így $\lambda-1$ kiemelhető a polinomból:

$$-\lambda^3+\lambda^2+4\lambda-4=(\lambda-1)(-\lambda^2+4).$$

Így a másik két megoldást a $-\lambda^2+4=0$ másodfokú egyenletből kapjuk: $\lambda_2=-2$, $\lambda_3=2$. Tehát a transzformáció sajátértékei: $-2,1,2$.

A -2 sajátértékhez tartozó sajátvektorokat a

$$\begin{pmatrix} -2-(-2) & 4 & -8 \\ -6 & 8-(-2) & -14 \\ -3 & 3 & -5-(-2) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

homogén egyenlet megoldásával kapjuk meg. Gauss-féle eliminációval számolva:

$$\begin{pmatrix} 0 & 4 & -8 \\ -6 & 10 & -14 \\ -3 & 3 & -3 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} -3 & 3 & -3 \\ -6 & 10 & -14 \\ 0 & 4 & -8 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} -3 & 3 & -3 \\ 0 & 4 & -8 \\ 0 & 4 & -8 \end{pmatrix}$$
$$\sim \begin{pmatrix} -3 & 3 & -3 \\ 0 & 4 & -8 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}.$$

Tehát az eredeti egyenletrendszer ekvivalens a

$$\begin{aligned} -3x_1+3x_2-3x_3 &= 0 \\ 4x_2-8x_3 &= 0 \end{aligned}$$

egyenletrendszerrel. Az x_3 vektort válasszuk egy tetszőleges t valós számnak. Innen $x_2 = 2t$ és $x_1 = t$, tehát

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix} t \qquad (t \in \mathbb{R}),$$

azaz a -2 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere az $(1, 2, 1)$ vektor által generált altér.

Hasonlóan kapjuk, hogy az 1 sajátérték sajátvektorainak altere az $\mathcal{L}\{(0, 2, 1)\}$, a 2 sajátérték sajátvektorainak altere pedig az $\mathcal{L}\{(1, 1, 0)\}$ altér.

(c) A transzformáció karakterisztikus egyenlete $-\lambda^3+3\lambda^2-4 = 0$. Könnyen látható, hogy $\lambda_1 = -1$ megoldás, továbbá

$$-\lambda^3 + 3\lambda^2 - 4 = -(\lambda + 1)(\lambda^2 - 4\lambda^2 + 4) = -(\lambda + 1)(\lambda - 2)^2,$$

tehát a másik sajátérték a $\lambda_2 = 2$ kétszeres algebrai multiplicitással. A $\lambda_2 = 2$ sajátértékhez tartozó sajátvektorok megkeresésére a

$$\begin{pmatrix} 3 & -3 & 0 \\ 6 & -6 & 0 \\ 12 & -12 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

homogén egyenletrendszert kell megoldani. Gauss-eliminációt végezve:

$$\begin{pmatrix} 3 & -3 & 0 \\ 6 & -6 & 0 \\ 12 & -12 & 0 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 3 & -3 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 1 & -1 & 0 \end{pmatrix}$$

Azonnal látható, hogy az egyenletrendszer megoldása az

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} t_1 + \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} t_2 \qquad (t_1, t_2 \in \mathbb{R}),$$

így a $\lambda_2 = 2$-höz tartozó sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(1, 1, 0), (0, 0, 1)\}$ altér. Hasonlóan kapjuk, hogy a $\lambda_1 = -1$-hez tartozó sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(1, 2, 4)\}$ altér.

(d) A transzformáció karakterisztikus egyenlete $-x^3 + 2x^2 - 4x + 3 = 0$. Látható, hogy $\lambda_1 = 1$ megoldás, továbbá

$$-x^3 + 2x^2 - 4x + 3 = -(x - 1)(x^2 - x + 3).$$

Az $x^2 - x + 3 = 0$ egyenlet diszkriminánsa negatív, így nincs megoldása a valós számok halmazán. Tehát a transzformációnak csak a $\lambda = 1$ a sajátértéke, a sajátvektorok pedig a

$$\begin{pmatrix} 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & -1 \\ 2 & 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

homogén egyenletrendszer megoldásai. Gauss-eliminációt alkalmazva:

$$\begin{pmatrix} 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & -1 \\ 2 & 1 & -1 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 2 & 1 & -1 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 2 & 1 & -1 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix},$$

melyből kapjuk, hogy a sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(1,-2,0)\}$ altér.

(e) Karakterisztikus polinom: $-\lambda^3 - \lambda$, sajátértékek: $-1, 0, 1$.
$\lambda_1 = -1$ sajátvektorainak altere: $\mathcal{L}\{(1,3,2)\}$.
$\lambda_2 = 0$ sajátvektorainak altere: $\mathcal{L}\{(1,1,1)\}$.
$\lambda_3 = 1$ sajátvektorainak altere: $\mathcal{L}\{(1,1,0)\}$.

(f) Karakterisztikus polinom: $-\lambda^3 + 6\lambda^2 - 9\lambda$, sajátértékek: $0, 3$.
$\lambda_1 = 0$ sajátvektorainak altere: $\mathcal{L}\{(1,2,3)\}$.
$\lambda_2 = 3$ sajátvektorainak altere: $\mathcal{L}\{(1,0,4),(0,1,1)\}$.

1.27. Feladat. *Határozzuk meg a következő lineáris transzformációk karakterisztikus polinomját, sajátértékeit, sajátaltereit. Vizsgáljuk meg a diagonalizálhatóságot, és teljesülése esetén adjunk meg sajátvektorokból álló bázist, továbbá azt az S mátrixot, amellyel $S^{-1}AS$ diagonális alakú, ahol A jelöli a transzformáció természetes bázisra vonatkozó mátrixát.*

(a) $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, (x,y,z) \to (4x+y+z, x+2y+z, -3x-y)$;
(b) $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, (x,y,z) \to (-x, -6x+11y+9z, 6x-12y-10z)$;
(c) $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, (x,y,z) \to (3y+3z, -2x+y+2z, x-z)$;
(d) $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, (x,y,z) \to (x-y+3z, 3x+5y-3z, 2z)$;
(e) $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, (x,y,z) \to (-9x+14z, -7x-2y+14z, -7x+12z)$;
(f) $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3, (x,y,z) \to (x+y+2z, 10x+2y-10z, -6x+y+9z)$.

Megoldás. Egy lineáris transzformáció mátrixa akkor és csak akkor diagonalizálható, ha létezik sajátvektorokból álló bázis. Ebben a sajátvektorokból álló bázisban φ mátrixa olyan, hogy a főátlóban a megfelelő sajátértékek állnak. Ha tehát a természetes bázisból áttérünk a sajátvektorokból álló bázisra, akkor a bázistranszformáció mátrixának oszlopaiban az új bázis koordinátái állnak. A feladat elsősorban ennek az S mátrixnak a meghatározása, amennyiben létezik.

(a) $\varphi(1,0,0)=(4,1,-3)$, $\varphi(0,1,0)=(1,2,-1)$ és $\varphi(0,0,1)=(1,1,0)$, így a transzformáció mátrixa:

$$A=\begin{pmatrix}4 & 1 & 1\\ 1 & 2 & 1\\ -3 & -1 & 0\end{pmatrix}.$$

Az 1.26 feladatban leírt módon számolva kapjuk, hogy a karakterisztikus polinom a $-\lambda^3+6\lambda^2-11\lambda+6$ polinom, melynek zérushelyei, így a transzformáció sajátértékei az $1,2,3$ számok. Az 1 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere az $\mathcal{L}\{(0,1,-1)\}$ altér, a 2 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere az $\mathcal{L}\{(-1,1,1)\}$ altér és a 3 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere az $\mathcal{L}\{(-1,0,1)\}$ altér.

Nyilvánvalóan a mátrix diagonalizálható, ugyanis a spektrum teljes, továbbá mindhárom sajátérték algebrai és geometriai multiplicitása egyaránt 1, tehát megegyeznek. Egy sajátvektorokból álló bázist alkot a $(0,1,-1),(-1,1,1),(-1,0,1)$ vektorok rendszere, hiszen különböző sajátértékekhez tartozó sajátvektorok lineárisan függetlenek. A feladat elején leírtak alapján tehát

$$S=\begin{pmatrix}0 & -1 & -1\\ 1 & 1 & 0\\ -1 & 1 & 1\end{pmatrix}.$$

(b) $\varphi(1,0,0)=(-1,-6,6)$, $\varphi(0,1,0)=(0,11,-12)$ továbbá $\varphi(0,0,1)=(0,9,-10)$, így a transzformáció mátrixa:

$$A=\begin{pmatrix}-1 & 0 & 0\\ -6 & 11 & 9\\ 6 & -12 & -10\end{pmatrix}.$$

A transzformáció karakterisztikus polinomja a $-\lambda^3+3\lambda+2$ polinom. Két sajátértéke van, a -1 kétszeres algebrai multiplicitással, továbbá a 2 egyszeres algebrai multiplicitással. A -1 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere az $\mathcal{L}\{(3,0,2),(2,1,0),\}$ altér, tehát a geometriai multiplicitása is 2. A 2 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(0,1,-1)\}$ altér. A transzformáció mátrixa tehát diagonalizálható, hiszen a spektrum teljes és a sajátértékek geometriai és algebrai multiplicitása egyenlő. A $\{(3,0,2),(2,1,0),(0,1,-1)\}$ vektorrendszer sajátvektorokból álló bázis, így

$$S=\begin{pmatrix}3 & 2 & 0\\ 0 & 1 & 1\\ 2 & 0 & -1\end{pmatrix}.$$

(c) $\varphi(1,0,0)=(0,-2,1)$, $\varphi(0,1,0)=(3,1,0)$ és $\varphi(0,0,1)=(3,2,-1)$, így a transzformáció mátrixa:

$$A=\begin{pmatrix}0 & 3 & 3\\ -2 & 1 & 2\\ 1 & 0 & -1\end{pmatrix}.$$

A transzformáció karakterisztikus polinomja a $-\lambda^3-2\lambda-3$ polinom, melynek csak egy valós gyöke van, a -1. A -1 sajátérték algebrai multiplicitása egyszeres, így a transzformáció spektruma nem teljes, ezért mátrixa nem diagonalizálható. A sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(0,-1,1)\}$ altér.

(d) $\varphi(1,0,0)=(1,3,0)$, $\varphi(0,1,0)=(-1,5,0)$ és $\varphi(0,0,1)=(3,-3,2)$, így a transzformáció mátrixa:

$$A=\begin{pmatrix}1 & -1 & 3\\ 3 & 5 & -3\\ 0 & 0 & 2\end{pmatrix}.$$

A transzformáció karakterisztikus polinomja a $-\lambda^3+8\lambda^2-20\lambda+16$ polinom. Két sajátérték van, a 2 kétszeres, a 4 pedig egyszeres algebrai multiplicitású. A 4 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(1,-3,0)\}$ altér. A 2 sajátértékhez tartozó sajátvektorok altere a $\mathcal{L}\{(-1,1,0)\}$ altér, tehát a geometriai multiplicitása 1, mely nem egyezik meg az algebrai multiplicitással, így a transzformáció mátrixa nem diagonalizálható.

(e) A transzformáció karakterisztikus polinomja $-\lambda^3+\lambda^2+16\lambda+20$, sajátértéke a -2 kétszeres algebrai multiplicitással, melynek sajátaltere: $\mathcal{L}\{(0,1,0),(2,0,1)\}$, továbbá az 5 egyszeres algebrai multiplicitással, melynek sajátaltere: $\mathcal{L}\{(1,1,1)\}$. Így

$$S=\begin{pmatrix}0 & 2 & 1\\ 1 & 0 & 1\\ 0 & 1 & 1\end{pmatrix}.$$

(f) A transzformáció karakterisztikus polinomja $-\lambda^3+12\lambda^2-41\lambda+42$, sajátértéke a 2, melynek sajátaltere: $\mathcal{L}\{(1,-1,1)\}$, a 3, melynek sajátaltere: $\mathcal{L}\{(1,0,1)\}$, továbbá a 7, melynek sajátaltere: $\mathcal{L}\{(0,-2,1)\}$. Így

$$S=\begin{pmatrix}1 & 1 & 0\\ -1 & 0 & -2\\ 1 & 1 & 1\end{pmatrix}.$$

1.28. Feladat. *Vizsgáljuk meg, hogy diagonalizálhatóak-e az alábbi mátrixok $\mathbb{C}$ felett.*

$$(a)\quad \begin{pmatrix} 1 & -1 & -2 \\ 2 & 1 & 0 \\ 1 & 2 & 2 \end{pmatrix} \qquad (b)\quad \begin{pmatrix} -i & 1-i & 1+i \\ 0 & -i & 0 \\ 0 & 0 & i \end{pmatrix}$$

Megoldás. A komplex számok teste felett minden n-edfokú egyenletnek multiplicitást is számolva pontosan n darab gyöke van, így itt a spektrum mindig teljes. Ezért egy mátrix diagonalizálhatósága csak attól függ, hogy a sajátértékek geometriai és algebrai multiplicitása megegyezik vagy sem.

(a) A mátrix karakterisztikus polinomja:

$$-\lambda^3 + 4\lambda^2 - 9\lambda = -\lambda(\lambda^2 - 4\lambda + 9).$$

Látható, hogy a $\lambda_1 = 0$ a mátrix sajátértéke. A $\lambda^2 - 4\lambda + 9 = 0$ egyenlet megoldása további két sajátértéket ad meg:

$$\lambda_{2,3} = \frac{4 + (\sqrt{16-36})_{1,2}}{2} = 2 + (\sqrt{-5})_{1,2} = \begin{cases} 2 - \sqrt{5}i \\ 2 + \sqrt{5}i \end{cases}$$

Mivel a mátrixnak 3 darab különböző sajátértéke van, így azok algebrai és a geometriai multiplicitása szükségképpen 1, tehát egyenlőek. Ezért a mátrix diagonalizálható.

(b) A mátrix karakterisztikus polinomja $(-i-\lambda)^2(i-\lambda)$, melyről azonnal leolvasható, hogy két sajátérték van, a $\lambda_1 = i$ egyszeres, a $\lambda_2 = -i$ kétszeres algebrai multiplicitással. Azt kell csak megvizsgálnunk, hogy a λ_2 sajátérték geometriai multiplicitása 1 vagy 2. Ehhez meg kell oldanunk a

$$\begin{pmatrix} -i-(-i) & 1-i & 1+i \\ 0 & -i-(-i) & 0 \\ 0 & 0 & i-(-i) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} z_1 \\ z_2 \\ z_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

egyenletrendszert. Azonnal leolvasható a megoldáshalmaz:

$$\begin{pmatrix} z1 \\ z_2 \\ z_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} t \qquad (t \in \mathbb{C}).$$

Így a λ_2 sajátérték sajátaltere a $\mathcal{L}\{(1,0,0)\}$ altér, így geometriai multiplicitása 1, mely nem egyezik meg az algebrai multiplicitással. Ezért a mátrix nem diagonalizálható.

1.29. Feladat. *Milyen α esetén diagonalizálhatóak az alábbi mátrixok $\mathbb{R}$ felett?*

$$(a) \quad A = \begin{pmatrix} 1 & \alpha \\ \alpha & \alpha \end{pmatrix} \quad (b) \quad B = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ -1 & \alpha & 0 \end{pmatrix}$$

Megoldás.

(a) Az A mátrix karakterisztikus egyenlete $\lambda^2 - (\alpha+1)\lambda - \alpha^2 + \alpha = 0$. Az egyenlet diszkriminánsa $[-(1+\alpha)]^2 - 4(-\alpha^2+\alpha) = 5\alpha^2 - 2\alpha + 1$, mely mindig pozitív, ezért minden $\alpha \in \mathbb{R}$ esetén két különböző sajátértéke van a mátrixnak, így szükségképpen azok algebrai és geometriai multiplicitása 1, azaz megegyezik. Az A mátrix tehát minden $\alpha \in \mathbb{R}$ esetén diagonalizálható.

(b) A B mátrix karakterisztikus polinomja $(1-\lambda)(\lambda^2 - \alpha)$. A mátrix spektruma akkor teljes, ha $\alpha \geq 0$. Amennyiben $\alpha > 0$, 3 különböző sajátérték van, az 1, a $\sqrt{\alpha}$ és a $-\sqrt{\alpha}$, és ezek algebrai és geometriai multiplicitása is 1, így ebben az esetben a mátrix diagonalizálható.
Ha $\alpha = 0$, akkor két sajátérték van, az 1 és a 0. A 0 algebrai multiplicitása 2, így meg kell vizsgálni, hogy mennyi a geometriai multiplicitása. Az 1.26 feladatban leírt módon számolva kapjuk, hogy a 0 sajátérték sajátaltere a $\mathcal{L}\{(0,1,0)\}$ altér, tehát a geometriai multiplicitás csak 1, így a mátrix $\alpha = 0$ esetén nem diagonalizálható.
Összefoglalva, B diagonalizálható pontosan akkor, ha $\alpha > 0$.

1.30. Feladat. *Legyen A 3×3-as diagonalizálható mátrix. Mit mondhatunk A determinánsáról, ha*

(a) A-nak a 0 sajátértéke;
(b) A-nak két sajátértéke van, az 1 és a 2.
(c) A sajátértékei: $-1, 2, 3$.

Megoldás. Mivel A diagonalizálható, ezért determinánsa egyenlő sajátértékeinek szorzatával minden sajátértéket annyiszor véve, amennyi az algebrai multiplicitása (diagonalizálható mátrixnál ez egyenlő a geometriai multiplicitással).

(a) $\det A = 0$;
(b) $\det A = 2$ vagy $\det A = 4$.
(c) $\det A = -6$.

1.31. Feladat. *Legyen $n \in \mathbb{N}$. Számítsuk ki az A mátrix n-edik hatványát:*

$$(a)\quad A = \begin{pmatrix} -11 & 4 & 3 \\ 3 & 0 & -3 \\ -12 & 4 & 14 \end{pmatrix} \quad (b)\quad A = \begin{pmatrix} -3 & -2 & -2 \\ 2 & 1 & 2 \\ 2 & 2 & 1 \end{pmatrix}$$

Megoldás. Ha egy mátrix diagonális alakú, akkor az n-edik hatványa olyan diagonális mátrix, melynek diagonálisában az eredeti mátrix megfelelő elemének n-edik hatványa szerepel. Ezért egy diagonalizálható A mátrix esetén érdemes a hozzá hasonló D diagonális mátrixot megkeresni, hiszen ekkor $D = S^{-1}AS$, így $A = SDS^{-1}$, ezért $A^n = SD^nS^{-1}$.

(a) Az 1.26 feladatban leírt módon számolva kapjuk, hogy az A mátrix sajátértéke az 0, melynek sajátaltere $\mathcal{L}\{(-2,1,-2)\}$, az 1, melynek sajátaltere $\mathcal{L}\{(1,3,0)\}$,továbbá a 2, melynek sajátaltere $\mathcal{L}\{(1,0,1)\}$. Tehát a mátrix diagonalizálható, a hozzá hasonló diagonális mátrix átlójában a sajátértékek szerepelnek, így $D = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}$. Az 1.27 feladat alapján $S = \begin{pmatrix} -2 & 1 & 1 \\ 1 & 3 & 0 \\ -2 & 0 & 1 \end{pmatrix}$, melynek inverze $S^{-1} = \begin{pmatrix} -3 & 1 & 3 \\ 1 & 0 & -1 \\ -6 & 2 & 7 \end{pmatrix}$. Tehát

$$\begin{aligned} A^n &= \begin{pmatrix} -2 & 1 & 1 \\ 1 & 3 & 0 \\ -2 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 2^n \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -3 & 1 & 3 \\ 1 & 0 & -1 \\ -6 & 2 & 7 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} 0 & 1 & 2^n \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 2^n \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -3 & 1 & 3 \\ 1 & 0 & -1 \\ -6 & 2 & 7 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1-6\cdot 2^n & 2^{n+1} & -1+7\cdot 2^n \\ 3 & 0 & -3 \\ -6\cdot 2^n & 2\cdot 2^n & 7\cdot 2^n \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

(b) Az A mátrix sajátértéke az 1, melynek sajátaltere $\mathcal{L}\{(-1,1,1)\}$, továbbá a -1, melynek sajátaltere $\mathcal{L}\{(-1,0,1),(-1,1,0)\}$. Tehát a mátrix diagonalizálható és $D = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix}$.
Ha n páros, akkor $D^n = E$, így $A^n = SES^{-1} = SS^{-1} = E$.
Ha n páratlan, akkor $D^n = D$, ezért $A^n = SDS^{-1}$. Az S mátrix a $\begin{pmatrix} -1 & -1 & -1 \\ 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}$ mátrix, melynek inverze $S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ -1 & -1 & 0 \\ -1 & 0 & -1 \end{pmatrix}$.

Tehát, ha n páratlan, akkor

$$\begin{aligned} A^n &= \begin{pmatrix} -1 & -1 & -1 \\ 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ -1 & -1 & 0 \\ -1 & 0 & -1 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} -1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & -1 \\ 1 & -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ -1 & -1 & 0 \\ -1 & 0 & -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & -2 & -2 \\ 2 & 1 & 2 \\ 2 & 2 & 1 \end{pmatrix} = A. \end{aligned}$$

1.32. Feladat. *Melyek igazak az alábbi állítások közül?*

(a) *Ha $A + B = E$, akkor A-nak és B-nek ugyanazok a sajátvektorai.*
(b) *Ha $AB = 0$, akkor A-nak és B-nek ugyanazok a sajátvektorai.*
(c) *Ha λ sajátértéke A-nak, akkor λ^2 sajátértéke A^2-nek.*
(d) *Ha 0 sajátértéke A^2-nek, akkor 0 sajátértéke A-nak.*

Megoldás.

(a) Legyen $\underline{x}$ sajátvektora A-nak. Ekkor létezik olyan λ sajátérték, melyre $A\underline{x} = \lambda\underline{x}$, így $(A + B)\underline{x} = A\underline{x} + B\underline{x} = \lambda\underline{x} + B\underline{x}$. Viszont $A + B = E$, így teljesül az $(A + B)\underline{x} = \underline{x}$ egyenlőség is, ezért $\underline{x} = \lambda\underline{x} + B\underline{x}$, így $B\underline{x} = (1-\lambda)\underline{x}$, azaz $\underline{x}$ a B mátrix $1-\lambda$ sajátértékhez tartozó sajátértéke. Hasonlóan kapjuk, hogy a B mátrix sajátvektorai is sajátvektorai az A mátrixnak, tehát az állítás igaz.

(b) Az állítás nyilván nem igaz, hiszen például ha A a nullmátrix, akkor minden vektor sajátvektora, és az egyenlőség tetszőleges B mátrix esetén fennáll, így nyilván olyannál is, amelynek nem minden vektor sajátvektora.

(c) Mivel λ sajátértéke A-nak, ezért létezik olyan $\underline{x}$ vektor, melyre $A\underline{x} = \lambda\underline{x}$. Ekkor azonban $A^2\underline{x} = A \cdot A\underline{x} = A\lambda\underline{x} = \lambda A\underline{x} = \lambda \cdot \lambda\underline{x} = \lambda^2\underline{x}$, azaz λ^2 sajátértéke A^2-nek, tehát az állítás igaz.

(d) Mivel 0 sajátértéke A^2-nek, így létezik olyan $\underline{x}$ sajátvektor, melyre $A^2\underline{x} = 0\underline{x}$, azaz $A(A\underline{x}) = \underline{0}$. Amennyiben az $\underline{x}$ vektor nem a 0-hoz tartozó sajátvektora az A mátrixnak, akkor $A\underline{x} \neq \underline{0}$, így $A(A\underline{x}) = \underline{0}$ miatt az $A\underline{x}$ vektor a 0 sajátértékhez tartozó sajátvektora A-nak. Tehát vagy az $\underline{x}$ vektor, vagy az $A\underline{x}$ vektor a 0-hoz tartozó sajátvektora az A mátrixnak, ezért az állítás igaz.

1.33. Feladat. *Adjunk példát olyan nem hasonló mátrixokra, melyek karakterisztikus polinomja megegyezik.*

Megoldás. Legyen A és B két mátrix, melyek karakterisztikus polinomja megegyezik. Ekkor nyilván a sajátértékek is megegyeznek. Amennyiben mindkét mátrix diagonalizálható lenne, akkor mindketten hasonlóak volnának ugyanazon diagonális mátrixszal, így egymással is. Kézenfekvő tehát olyan mátrixokat keresni, amelyek közül A diagonalizálható, B pedig nem. Mivel a karakterisztikus polinom közös, A diagonalizálhatósága miatt a spektrum teljes. B nem diagonalizálható, ezért a sajátértékek valamelyikének geometriai multiplicitása a B mátrix esetén kevesebb, mint az algebrai.

Az egyszerűség kedvéért legyenek a mátrixok 2×2 típusúak. Nyilvánvaló, hogy a E egységmátrix sajátértéke az 1, melynek algebrai és geometriai multiplicitása is 2. Az egységmátrixhoz semelyik tőle különböző mátrix sem hasonló, hiszen $S^{-1}ES = E$ bármely S reguláris mátrix esetén. Így például az $\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$ nem hasonló hozzá, de karakterisztikus polinomja ugyanúgy a $\lambda^2 - 2\lambda + 1$. (Az 1 sajátérték itt ugyanúgy kétszeres algebrai multiplicitású, de a geometriai multiplicitása csak 1.)

2. fejezet

Euklideszi és unitér terek

1. Lineáris, bilineáris és kvadratikus formák

2.1. Feladat. *A definíció alapján ellenőrizze, hogy az alábbi leképezések lineáris formák-e!*

1. $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^2$, $L(x_1, x_2, x_3) = (x_1, x_3)$,
2. $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3) = x_2 + 1$,
3. $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3) = x_1^2$,
4. $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3) = x_1 + x_2 + x_3$,
5. $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3) = 2x_1 - 4x_3$,
6. $L : \mathbb{R}^4 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3, x_4) = -x_1 - x_2 - x_3 - x_4$.

Megoldás.

1. Egy $\mathbb{R}$ feletti vektortér lineáris formáinak értékkészlete $\mathbb{R}$, így ez a leképezés lineáris ugyan, de nem lineáris forma.
2. Nem lineáris forma, nem teljesül például a homogenitás:

$$L(\lambda\underline{x}) = \lambda x_2 + 1 \neq \lambda L(\underline{x}) = \lambda(x_2 + 1).$$

   De az additivitás sem teljesül, sőt, a nullvektor képe sem nulla.
3. Nem lineáris, hiszen például a homogenitás nem teljesül:

$$L(\lambda\underline{x}) = (\lambda x_1)^2 \neq \lambda L(\underline{x}) = \lambda(x_1^2).$$

4. Lineáris forma, hiszen egyrészt additív: tetszőleges $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3)$, $\underline{y} = (y_1, y_2, y_3) \in \mathbb{R}^3$ esetén

$$\begin{aligned} L(\underline{x} + \underline{y}) &= x_1 + y_1 + x_2 + y_2 + x_3 + y_3 = \\ L(\underline{x}) + L(\underline{y}) &= x_1 + x_2 + x_3 + y_1 + y_2 + y_3, \end{aligned}$$

   és homogén: bármely λ valós szám és bármely $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3) \in \mathbb{R}^3$ esetén

$$L(\lambda\underline{x}) = \lambda x_1 + \lambda x_2 + \lambda x_3 = \lambda L(\underline{x}) = \lambda(x_1 + x_2 + x_3).$$

5. Igen.

6. Igen.

2.2. Feladat. *Írjuk fel a természetes bázisra vonatkozó bázis előállítását az előző feladatban szereplő leképezések közül azoknak, amik lineáris formák voltak!*

Megoldás. Egy lineáris forma bázis előállítását a forma bázisvektorokon felvett értékei adják.

1. Az $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3) = x_1 + x_2 + x_3$ természetes bázisra vonatkozó bázis előállítása 1,1,1, hiszen

$$\begin{aligned} L(1,0,0) &= 1+0+0 = 1, \\ L(0,1,0) &= 0+1+0 = 1, \\ L(0,0,1) &= 0+0+1 = 1. \end{aligned}$$

   A bázis előállítás jelentése hasonló a leképezés mátrixának jelentéséhez, például ennek a lineáris formának a hatása megegyezik az (1 1 1) mátrixszal való szorzás hatásával:

$$L(x_1, x_2, x_3) = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = x_1 + x_2 + x_3.$$

2. Az $L : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3) = 2x_1 - 4x_3$ forma bázis előállítása 2,0,-4, hiszen

$$\begin{aligned} L(1,0,0) &= 2 \cdot 1 - 4 \cdot 0 = 2, \\ L(0,1,0) &= 0, \\ L(0,0,1) &= -4. \end{aligned}$$

3. Az $L : \mathbb{R}^4 \to \mathbb{R}$, $L(x_1, x_2, x_3, x_4) = -x_1 - x_2 - x_3 - x_4$ forma természetes bázisra vonatkozó előállítása: -1,-1,-1,-1.

2.3. Feladat. *Mely lineáris formák (természetes bázisra vonatkozó) bázis előállításait adtuk meg az alábbiakban? Írjuk fel az $\underline{x}$ vektornak az adott lineáris forma általi képét!*

1. $L_1 : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$ *bázis előállítása* $1, 2, 3$ *és* $\underline{x} = (4, 3, 2)$,
2. $L_2 : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$ *bázis előállítása* $0, 0, -2$ *és* $\underline{x} = (1, 1, 1)$,
3. $L_3 : \mathbb{R}^4 \to \mathbb{R}$ *bázis előállítása* $1, 2, 1, 2$ *és* $\underline{x} = (3, 3, 2, 2)$.

Megoldás.

1. $L_1(x_1, x_2, x_3) = L_1(x_1\underline{e}_1 + x_2\underline{e}_2 + x_3\underline{e}_3) = x_1 \underbrace{L(\underline{e}_1)}_{1} + x_2 \underbrace{L(\underline{e}_2)}_{2} + x_3 \underbrace{L(\underline{e}_3)}_{3} =$ $x_1 + 2x_2 + 3x_3$, és
$$L(4,3,2) = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 4 \\ 3 \\ 2 \end{pmatrix} = 16.$$
2. $L_2(x_1, x_2, x_3) = -2x_3$ és $L(1,1,1) = -2$.
3. $L_3(x_1, x_2, x_3, x_4) = x_1 + 2x_2 + x_3 + 2x_4$ és $L(3,3,2,2) = 3+6+2+4 = 15$.

2.4. Feladat. *Lineáris formák-e az alábbi leképezések? Ha igen, adjuk meg bázis előállításukat a kanonikus bázisra vonatkozóan!*

1. $L_1 : \mathcal{P}_2 \to \mathcal{P}_1$, $L_1(a_2x^2 + a_1x + a_0) = a_0x$,
2. $L_2 : \mathcal{P}_2 \to \mathbb{R}$, $L_2(a_2x^2 + a_1x + a_0) = 2a_2 - a_1 + a_0$,
3. $L_3 : \mathcal{P}_2 \to \mathbb{R}$, $L_3(p) = p(2)$,
4. $L_4 : \mathcal{P}_2 \to \mathbb{R}$, $L_4(p) = \int_0^2 p(x)dx$,
5. $L_5 : \mathcal{M}_{2\times 2} \to \mathbb{R}$, $L_5(A) = \det(A)$,
6. $L_6 : \mathcal{M}_{3\times 3} \to \mathbb{R}$, $L_5(A) = tr(A) = a_{11} + a_{22} + a_{33}$.

Megoldás.

1. Nem, hiszen a képtér nem $\mathbb{R}$.
2. Igen, hiszen additív: tetszőleges $p(x) = a_2x^2 + a_1x + a_0$ és $q(x) = b_2x^2 + b_1x + b_0$ legfeljebb másodfokú polinomok esetén
$$\begin{aligned} L_2(p+q) &= \big((a_2x^2 + a_1x + a_0) + (b_2x^2 + b_1x + b_0)\big) \\ &= L_2\big((a_2+b_2)x^2 + (a_1+b_1)x + (a_0+b_0)\big) \\ &= 2(a_2+b_2) - (a_1+b_1) + (a_0+b_0) \ = \\ L_2(p) + L_2(q) &= 2a_2 - a_1 + a_0 + 2b_2 - b_1 + b_0, \end{aligned}$$
és hasonlóan igazolható a homogenitás is. Az $x^2, x, 1$ bázisra vonatkozó előállítás: $2, -1, 1$, mert $L_2(x^2) = 2$, $L_2(x) = -1$, és $L_2(1) = 1$.
3. L_3 lineáris forma, hiszen additív:
$$\begin{aligned} L_3(p+q) &= \big((a_3x^3 + a_2x^2 + a_1x + a_0) + (b_3x^3 + b_2x^2 + b_1x + b_0)\big) \\ &= L_3\big((a_3+b_3)x^3 + (a_2+b_2)x^2 + (a_1+b_1)x + (a_0+b_0)\big) \\ &= 8(a_3+b_3) + 4(a_2+b_2) + 2(a_1+b_1) + (a_0+b_0) \\ L_3(p) + L_3(q) &= p(2) + q(2) \\ &= 8a_3 + 4a_2 + 2a_1 + a_0 + 8b_3 + 4b_2 + 2b_1 + b_0, \end{aligned}$$

és homogén:

$$\begin{aligned} L_3(\lambda p) &= L_3(\lambda a_3x^3+\lambda a_2x^2+\lambda a_1x+\lambda a_0) \\ &= 8\lambda a_3+4\lambda a_2+2\lambda a_1+\lambda a_0 \ = \\ \lambda L_3(p) &= \lambda p(2) \ = \ \lambda(8a_3+4a_2+2a_1+a_0). \end{aligned}$$

A bázis előállítás: $8,4,2,1$.

4. Az $L_4(p) = L_4(a_2x^2+a_1x+a_0) = \int_0^2 p(x)dx$ leképezés lineáris, mely az integrál ismert tulajdonságaiból következik:

$$\begin{aligned} \int_0^2 p(x)+q(x)dx &= \int_0^2 p(x)dx + \int_0^2 q(x)dx \\ \int_0^2 \lambda p(x)dx &= \lambda \int_0^2 p(x)dx \end{aligned}$$

A leképezés linearitása onnan is látható, hogy

$$\begin{aligned} L_4(p) &= \int_0^2 a_2x^2+a_1x+a_0dx = \left[a_2\frac{x^3}{3}+a_1\frac{x^2}{2}+a_0x\right]_0^2 \\ &= \frac{8}{3}a_2+2a_1+2a_0. \end{aligned}$$

Innen a bázis előállítás is leolvasható: $\frac{8}{3},2,2$.

5. Nem lineáris a leképezés, hiszen általában sem $|A+B| = |A|+|B|$ sem $|\lambda A| = \lambda|A|$ nem teljesül.
6. Egy négyzetes mátrix főátlójában álló elemek összegét a mátrix nyomának (trace) nevezzük. Ez a leképezés lineáris, hiszen homogén:

$$tr(\lambda A) = \lambda a_{11}+\lambda a_{22}+\lambda a_{33} = \lambda tr(A),$$

és hasonlóan látható, hogy teljesül az additivitás is. A bázis előállítás az $E_{11},E_{12},E_{13},E_{21},\dots,E_{33}$ bázisra vonatkozóan (itt E_{ij} jelöli azt a mátrixot, aminek i. sorának j. eleme 1, a többi elem nulla $(i,j = 1,2,3)$):

$$1,0,0,0,1,0,0,0,1,$$

ezek a számok rendre az $E_{11},E_{12},\dots,E_{33}$ mátrixokon felvett értékei az L_6 lineáris formának, azaz a főátlóban lévő elemek összegei.

2.5. Feladat. *Adjon példát $\mathbb{R}^3$-nak olyan nem triviális lineáris formájára, amely*

1. *az (1,2,3) vektorhoz 4-et rendel,*
2. *az (1,1,0) és az (1,0,1) vektorokhoz nullát rendel,*
3. *az (1,1,0) vektorhoz 1-et, az (1,0,1) vektorhoz 2-t rendel!*

Megoldás.

1. Az $\mathbb{R}^3$ vektortér egy általános lineáris formája
$$\varphi(x_1, x_2, x_3) = l_1x_1 + l_2x_2 + l_3x_3$$
alakú. Keresünk tehát olyan l_1, l_2, l_3 valós számokat (a bázis előállítást), hogy $l_1 + 2l_2 + 3l_3 = 4$. Ha tehát például a bázis előállítás $2, 1, 0$, akkor a $\varphi(x_1, x_2, x_3) = 2x_1 + x_2$ lineáris forma rendelkezni fog ezzel a tulajdonsággal, de természetesen végtelen sok ilyen leképezés van.
2. Keressük a
$$\varphi(x_1, x_2, x_3) = l_1x_1 + l_2x_2 + l_3x_3$$
leképezést úgy, hogy
$$\begin{aligned}\varphi(1,1,0) &= 0\\ \varphi(1,0,1) &= 0\end{aligned}$$
teljesüljön, ami azt jelenti, hogy $l_1 + l_2 = 0$ és $l_1 + l_3 = 0$. A lehetséges megoldások tehát a $\varphi(x_1, x_2, x_3) = x_1 - x_2 - x_3$ leképezés és konstansszorosai.
3. Az előző feladathoz hasonlóan, most
$$\begin{aligned}\varphi(1,1,0) &= l_1 + l_2 &= 1\\ \varphi(1,0,1) &= l_1 + l_3 &= 2\end{aligned}$$
feltételnek kell teljesülnie, tehát $l_2 = 1 - l_1$ és $l_3 = 2 - l_1$. Például $l_1 = 1$ választással a $\varphi(x_1, x_2, x_3) = x_1 + x_3$ lineáris forma adódik.

2.6. Feladat. *Adjon meg egy bázist a V^* duális téren, ha:*

1. $V = \mathbb{R}^3$,
2. $V = \mathcal{P}_2$,
3. $V = \mathcal{M}_{2\times 2}$.

Megoldás. A V valós számtest feletti vektortér V^* duális terét az összes $V \to \mathbb{R}$ lineáris formák alkotják. A duális tér dimenziója megegyezik V dimenziójával.

1. $\mathbb{R}^3$ lineáris formái $\varphi(x_1, x_2, x_3) = l_1x_1 + l_2x_2 + l_3x_3$ alakúak, és a lineáris formák vektortere illetve a számhármasok vektortere között kölcsönösen egyértelmű megfeleltetést adhatunk meg, ha minden φ lineáris formához hozzárendeljük az (l_1, l_2, l_3) bázis előállítását. Így a duális tér egy bázisát adják azok az $m_1, m_2, m_3 : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$ lineáris formák,

amiknek a bázis előállításuk rendre (1,0,0), (0,1,0) és (0,0,1), azaz

$$\begin{aligned} m_1(x_1,x_2,x_3) &= x_1 \\ m_2(x_1,x_2,x_3) &= x_2 \\ m_3(x_1,x_2,x_3) &= x_3. \end{aligned}$$

Látható, hogy az összes lineáris forma előállítható mint m_1, m_2, m_3 lineáris kombinációja.

2. $\mathcal{P}_2$ lineáris formái $\varphi(a_2x^2 + a_1x + a_0) = l_1a_2 + l_2a_1 + l_3a_0$ alakúak. A duális terének egy bázisát adják azok az $m_1, m_2, m_3 : \mathcal{P}_2 \to \mathbb{R}$ lineáris formák, amiknek a bázis előállításuk rendre (1,0,0), (0,1,0) és (0,0,1), azaz

$$\begin{aligned} m_1(a_2x^2 + a_1x + a_0) &= a_2 \\ m_2(a_2x^2 + a_1x + a_0) &= a_1 \\ m_3(a_2x^2 + a_1x + a_0) &= a_0. \end{aligned}$$

3. $\mathcal{M}_{2\times 2}$ lineáris formái

$$\varphi(A) = \varphi\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} = l_1a_{11} + l_2a_{12} + l_3a_{21} + l_4a_{22}$$

alakúak, és a duális tér egy bázisát adják például az $m_1, m_2, m_3, m_4 : \mathcal{M}_{2\times 2} \to \mathbb{R}$ lineáris formák, ahol

$$\begin{aligned} m_1(A) &= a_{11} \\ m_2(A) &= a_{12} \\ m_3(A) &= a_{21} \\ m_4(A) &= a_{22}. \end{aligned}$$

2.7. Feladat. *Adott egy $B : V \times V \to \mathbb{R}$ bilineáris forma és $\underline{x}, \underline{y}, \underline{z} \in V$ vektorok. A bilineáris formák definíciója alapján bontsuk fel az alábbi kifejezéseket $cB(\underline{x}_1, \underline{x}_2)$ alakú kifejezések összegére, ahol c valós konstans, $\underline{x}_1, \underline{x}_2$ pedig az $\underline{x}, \underline{y}, \underline{z}$ vektorok valamelyike.*

1. $B(3\underline{x}, \underline{y})$,
2. $B(3\underline{x}, 3\underline{x})$,
3. $B(\underline{x} + \underline{y}, \underline{x} + \underline{y})$,
4. $B(3\underline{x} + 2\underline{y} - \underline{z}, \underline{x} - \underline{y} + 2\underline{z})$,
5. $B(2\underline{x} - 2\underline{y} + 3\underline{z}, 4\underline{x} + 2\underline{y} - \underline{z})$.

Megoldás.

1. Mivel B az első változójában homogén, így $B(3\underline{x},\underline{y}) = 3B(\underline{x},\underline{y})$.
2. Mivel B az első és a második változójában is homogén, így
$$B(3\underline{x},3\underline{x}) = 3B(\underline{x},3\underline{x}) = 9B(\underline{x},\underline{x}).$$
3. Mivel B első változójában additív:
$$B(\underline{x}+\underline{y},\underline{x}+\underline{y}) = B(\underline{x},\underline{x}+\underline{y}) + B(\underline{y},\underline{x}+\underline{y}),$$
és az így kapott két tagot tovább bonthatjuk, mert a bilineáris formák a második változóban is additívak:
$$B(\underline{x},\underline{x}+\underline{y}) + B(\underline{y},\underline{x}+\underline{y}) = B(\underline{x},\underline{x}) + B(\underline{x},\underline{y}) + B(\underline{y},\underline{x}) + B(\underline{y},\underline{y}).$$
4. Alkalmazva a homogenitást és additivitást:
$B(3\underline{x}+2\underline{y}-\underline{z},\underline{x}-\underline{y}+2\underline{z}) = B(3\underline{x},\underline{x}-\underline{y}+2\underline{z})+B(2\underline{y},\underline{x}-\underline{y}+2\underline{z})+B(-\underline{z},\underline{x}-\underline{y}+2\underline{z}) = B(3\underline{x},\underline{x}) + B(3\underline{x},-\underline{y}) + B(3\underline{x},2\underline{z}) + B(2\underline{y},\underline{x}) + B(2\underline{y},-\underline{y}) + B(2\underline{y},2\underline{z}) + B(-\underline{z},\underline{x}) + B(-\underline{z},-\underline{y}) + B(-\underline{z},2\underline{z}) = 3B(\underline{x},\underline{x}) - 3B(\underline{x},\underline{y}) + 6B(\underline{x},\underline{z}) + 2B(\underline{y},\underline{x}) - 2B(\underline{y},\underline{y}) + 4B(\underline{y},\underline{z}) - B(\underline{z},\underline{x}) + B(\underline{z},\underline{y}) - 2B(\underline{z},\underline{z})$.
5. $B(2\underline{x}-2\underline{y}+3\underline{z},4\underline{x}+2\underline{y}-\underline{z}) = 8B(\underline{x},\underline{x})+4B(\underline{x},\underline{y})-2B(\underline{x},\underline{z})-8B(\underline{y},\underline{x})-4B(\underline{y},\underline{y}) + 2B(\underline{y},\underline{z}) + 12B(\underline{z},\underline{x}) + 6B(\underline{z},\underline{y}) - 3B(\underline{z},\underline{z})$.

2.8. Feladat. *Bilineáris formák-e az alábbi leképezések?*

1. $B_1 : \mathbb{R}^2 \times \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2$, $B_1\big((x_1,x_2),(y_1,y_2)\big) = (x_1+y_1, x_2+y_2)$,
2. $B_2 : \mathbb{R}^2 \times \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $B_2\big((x_1,x_2),(y_1,y_2)\big) = x_1+y_1$,
3. $B_3 : \mathbb{R}^2 \times \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $B_3\big((x_1,x_2),(y_1,y_2)\big) = x_1y_1$,
4. $B_4 : \mathbb{R}^3 \times \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $B_4\big((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = 5x_1y_1 + 2x_2y_3$,
5. $B_5 : \mathbb{R}^3 \times \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $B_5\big((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = 5x_1y_1 + 2x_2y_3 + x_3y_1^2$.

Megoldás.

1. Nem, egy bilineáris forma értékkészlete nem lehet $\mathbb{R}^2$.
2. Nem, egyik tulajdonság sem teljesül. Például nem homogén az első változóban:
$$\begin{aligned} B_2\big(\lambda(x_1,x_2),(y_1,y_2)\big) &= \lambda x_1 + y_1, \\ \lambda B_2\big((x_1,x_2),(y_1,y_2)\big) &= \lambda(x_1+y_1). \end{aligned}$$
3. Igen. Első változójában additív:
$$B_3(\underline{x},\underline{y}) + B_3(\underline{z},\underline{y}) = x_1y_1 + z_1y_1,$$
$$B_3(\underline{x}+\underline{z},\underline{y}) = B_3\big((x_1,x_2)+(z_1,z_2),(y_1,y_2)\big) = (x_1+z_1)y_1,$$

első változójában homogén:

$$\lambda B_3(\underline{x},\underline{y}) = \lambda x_1 y_1,$$
$$B_3(\lambda\underline{x},\underline{y}) = B_3\big((\lambda x_1,\lambda x_2),(y_1,y_2)\big) = (\lambda x_1)y_1,$$

és teljesen hasonlóan a második változójában is additív és homogén.

4. Igen. Első változójában additív:

$$B_4\big((x_1,x_2,x_3)+(z_1,z_2,z_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = 5(x_1+z_1)y_1 + 2(x_2+z_2)y_3,$$
$$B_4(\underline{x},\underline{y}) + B_4(\underline{z},\underline{y}) = 5x_1y_1 + 2x_2y_3 + 5z_1y_1 + 2z_2y_3,$$

első változójában homogén:

$$B_4(\lambda\underline{x},\underline{y}) = B_4\big((\lambda x_1,\lambda x_2,\lambda x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = 5\lambda x_1y_1 + 2\lambda x_2y_3,$$
$$\lambda B_4(\underline{x},\underline{y}) = B_4\big((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = \lambda(5x_1y_1 + 2x_2y_3).$$

Az additivitást és a homogenitást most is ellenőrizhetjük egyidejűleg, például a második változóban való linearitást most igazoljuk egyetlen kifejezésben:

$$\begin{aligned} B_4(\underline{x},\lambda\underline{y}+\mu\underline{z}) &= B_4((x_1,x_2,x_3),(\lambda y_1+\mu z_1,\lambda y_2+\mu z_2,\lambda y_3+\mu z_3)) \\ &= 5x_1(\lambda y_1+\mu z_1) + 2x_2(\lambda y_3+\mu z_3) \\ &= \lambda(5x_1y_1+2x_2y_3) + \mu(5x_1z_1+2x_2z_3) \\ &= \lambda B_4(\underline{x},\underline{y}) + \mu B_4(\underline{x},\underline{z}). \end{aligned}$$

5. Nem. Például nem homogén a második változóban:

$$\begin{aligned} B_5(\underline{x},\lambda\underline{y}) &= B_5\big((x_1,x_2,x_3),(\lambda y_1,\lambda y_2,\lambda y_3)\big) \\ &= 5\lambda x_1y_1 + 2\lambda x_2y_3 + x_3(\lambda y_1)^2, \\ \lambda B_5(\underline{x},\underline{y}) &= \lambda(5x_1y_1 + 2x_2y_3 + x_3y_1^2). \end{aligned}$$

2.9. Feladat. *Írja fel a $B_1, B_2 : \mathbb{R}^3 \times \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$ bilineáris formák mátrixát a természetes bázisra vonatkozóan, és számítsa ki az $(1,2,3),(-1,2,-1)$ vektorpáron felvett értékeiket!*

1. $B_1((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)) = 2x_1y_1 + 3x_1y_2 + 4x_1y_3 - x_2y_1 - 2x_2y_2 + 6x_2y_3 + x_3y_3$,

2. $B_2((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)) = x_1y_1 - 4x_1y_3 + 3x_2y_1 + 2x_2y_2 + x_2y_3 - x_3y_2 - 5x_3y_3$.

Megoldás. A bilineáris forma mátrixa a formának a bázisvektor-párokon felvett értékeit tartalmazza.

1. Itt például a mátrix második sorának harmadik eleme

$$B_1((0,1,0),(0,0,1)) = 6x_2y_3 = 6.$$

Tehát B mátrixa:

$$B = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ -1 & -2 & 6 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

és így $B_1(\underline{x}, \underline{y}) = \underline{x}^\top B \underline{y}$ miatt

$$\begin{aligned} B_1((1,2,3),(-1,2,-1)) &= \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ -1 & -2 & 6 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} \\ &= -21. \end{aligned}$$

Természetesen ez ugyanazt jelenti, mintha a bilineáris formának a feladatban szereplő felírása alapján számolnánk: $B_1((1,2,3),(-1,2,-1)) = 2\cdot1\cdot(-1)+3\cdot1\cdot2+4\cdot1\cdot(-1)-2\cdot(-1)-2\cdot2\cdot2+6\cdot2\cdot(-1)+3\cdot(-1) = -21$.

2. A bilineáris forma mátrixa:

$$B = \begin{pmatrix} 1 & 0 & -4 \\ 3 & 2 & 1 \\ 0 & -1 & -5 \end{pmatrix},$$

és

$$B_2((1,2,3),(-1,2,-1)) = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & -4 \\ 3 & 2 & 1 \\ 0 & -1 & -5 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} -1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} = 12.$$

2.10. Feladat. *Írja fel azt a $B : \mathbb{R}^3 \times \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$ bilineáris formát, aminek mátrixa a természetes bázisban*

$$\begin{pmatrix} 1 & -1 & 2 \\ -1 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & 3 \end{pmatrix},$$

és számítsa ki $B((1,1,1),(4,2,1))$ és $B((4,2,1),(1,1,1))$ értékét!

Megoldás. $B((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)) = x_1y_1 - x_1y_2 + 2x_1y_3 - x_2y_1 + 2x_2y_2 + 2x_3y_1 + 3x_3y_3$, és

$$B((1,1,1),(4,2,1)) = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & -1 & 2 \\ -1 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 4 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix} = 15.$$

Mivel ez egy szimmetrikus bilineáris forma, így $B((4,2,1),(1,1,1)) = 15$.

2.11. Feladat. *Igaz-e, hogy ha egy bilineáris forma mátrixa szimmetrikus valamely bázisra vonatkozóan, akkor minden bázisban szimmetrikus lesz?*

Megoldás. Igen, hiszen ha a forma mátrixa valamely bázisban $B = B^\top$, akkor tetszőleges S bázistranszformációs mátrix esetén a bilineáris forma mátrixa az új bázisban $S^\top BS$, ami szintén szimmetrikus mátrix:

$$(S^\top BS)^\top = S^\top B^\top (S^\top)^\top = S^\top BS.$$

2.12. Feladat. *Kvadratikus formák-e az alábbi leképezések? Ha igen, adja meg azt a szimmetrikus bilineáris formát, amiből a kvadratikus forma származik, azaz a poláris formáját!*

1. $Q_1 : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2$, $Q_1(x_1, x_2) = (x_2, x_1)$,
2. $Q_2 : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $Q_2(x_1, x_2) = x_1 + x_2$,
3. $Q_3 : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $Q_3(x_1, x_2) = 2x_1x_2$,
4. $Q_4 : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $Q_4(x_1, x_2) = x_1^2$,
5. $Q_5 : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $Q_5(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + 2x_2^2 + x_3^2 - x_1x_2 + 6x_2x_3 - 2x_1x_3$.
6. $Q_6 : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}$, $Q_6(x_1, x_2, x_3) = 4x_2^2 - x_3^2 + 4x_1x_2 - 3x_2x_3 + 2x_1x_3$.

Megoldás. A feladat megválaszolásánál vegyük figyelembe, hogy valamely B szimmetrikus bilineáris formából származó kvadratikus forma: $Q(\underline{x}) = B(\underline{x}, \underline{x})$. Ha például a $B : \mathbb{R}^2 \times \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$ szimmetrikus bilineáris forma esetén $B((x_1, x_2), (y_1, y_2))$ felírásában az x_1y_2 együtthatója 2, akkor x_2y_1 együtthatója is 2, és így a B-ből származó Q kvadratikus forma (tehát $Q((x_1, x_2)) = B((x_1, x_2), (x_1, x_2))$) felírásában x_1x_2 együtthatója 4 lesz.

1. Nem, hiszen az értékkészlet nem egy számtest.
2. Nem.
3. Igen, a szimmetrikus bilineáris forma amiből Q_3 származik megkapható az alábbi módon:
$$B(\underline{x}, \underline{y}) = \frac{1}{2}(Q_3(\underline{x} + \underline{y}) - Q_3(\underline{x}) - Q_3(\underline{y})),$$
de szükségtelen ezt kiszámolnunk, hiszen világos, hogy
$$B((x_1, x_2), (y_1, y_2)) = x_1y_2 + x_2y_1.$$
Valóban, ebben $\underline{y}$ helyére is $\underline{x}$-et írva Q_3 adódik.
4. Igen, és Q_4 poláris formája:
$$B((x_1, x_2), (y_1, y_2)) = x_1y_1.$$
5. Igen, és Q_5 poláris formája:

$$\begin{aligned} B((x_1, x_2, x_3), (y_1, y_2, y_3)) &= x_1y_1 + 2x_2y_2 + x_3y_3 - \frac{1}{2}x_1y_2 - \frac{1}{2}x_2y_1 + \\ & \quad 3x_2y_3 + 3x_3y_2 - x_1y_3 - x_3y_1. \end{aligned}$$

6. Igen, és Q_6 poláris formája:

$$B((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)) = 4x_2y_2 - x_3y_3 + 2x_1y_2 + 2x_2y_1 + \\ -\frac{3}{2}x_2y_3 - \frac{3}{2}x_3y_2 + x_1y_3 + x_3y_1.$$

2.13. Feladat. *Írjuk fel az előző feladatban szereplő kvadratikus formák mátrixát, és számítsuk ki az* $(1,2)$*, illetve az* $(1,2,3)$ *vektoron felvett értéküket.*

Megoldás. A Q kvadratikus forma C mátrixa megegyezik a poláris formájának mátrixával. Ha a forma az $\mathbb{R}^n$ vektortéren van értelmezve, akkor $Q(\underline{x})$ kiszámítható az alábbi módon is: $Q(\underline{x}) = \underline{x}^\top C\underline{x}$.

1. A $Q_3 : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $Q_3(x_1,x_2) = 2x_1x_2$ kvadratikus forma mátrixa és $Q_3((1,2))$ kiszámítása:

$$C = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad Q((1,2)) = \begin{pmatrix} 1 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix} = 4.$$

2. A $Q_4 : \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}$, $Q_3(x_1,x_2) = x_1^2$ kvadratikus forma mátrixa

$$C = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix},$$

és $Q_4((1,2)) = 1^2 = 1$.
3. A $Q_5(x_1,x_2,x_3) = x_1^2 + 2x_2^2 + x_3^2 - x_1x_2 + 6x_2x_3 - 2x_1x_3$ forma mátrixa:

$$\begin{pmatrix} 1 & -1/2 & -1 \\ -1/2 & 2 & 3 \\ -1 & 3 & 1 \end{pmatrix},$$

és

$$Q_5((1,2,3)) = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & -1/2 & -1 \\ -1/2 & 2 & 3 \\ -1 & 3 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{pmatrix} = 46,$$

vagy közvetlenül is számolhatunk:

$$Q_5((1,2,3)) = 1^2 + 2\cdot 2^2 + 3^2 - 2 + 6\cdot 6 - 6 = 46.$$

4. A $Q_6(x_1,x_2,x_3) = 4x_2^2 - x_3^2 + 4x_1x_2 - 3x_2x_3 + 2x_1x_3$ forma mátrixa:

$$\begin{pmatrix} 0 & 2 & 1 \\ 2 & 4 & -3/2 \\ 1 & -3/2 & -1 \end{pmatrix},$$

és $Q_6((1,2,3)) = 3$.

2.14. Feladat. *Mit mondhatunk az alábbi kvadratikus formákról definitség szempontjából a főminor-determinánsok alapján?*

1. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + x_3^2$,
2. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + 2x_2^2 + 4x_3^2$,
3. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 - x_2^2 + x_3^2$,
4. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + 2x_2^2 + 6x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 - 2x_2x_3$,
5. $Q(x_1, x_2, x_3) = -x_1^2 - 3x_2^2 - 3x_3^2 + 2x_1x_2 + 2x_1x_3$,
6. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 - 2x_2^2 + 3x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 + 6x_2x_3$,
7. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + 4x_2^2 + 4x_1x_2 + 2x_1x_3$.

Megoldás. Q pozitív definit, ha minden nem nulla vektoron felvett értéke pozitív, és Q pozitív szemidefinit, ha minden vektoron nemnegatív értéket vesz fel, de van nem nulla vektor, amit a nullába képez. Hasonlóan definiálható a negatív eset, és ha pozitív és negatív értéket is felvesz a forma, akkor indefinit. Egy Jacobitól származó tétel szerint, ha a kvadratikus forma mátrixában a főminor-determinánsokat $\triangle_1, \dots, \triangle_n$ jelöli, és ezek egyike sem nulla, akkor létezik bázis, amelyben a kvadratikus forma az alábbi négyzetösszeg alakú:

$$Q(\underline{x}) = \frac{\triangle_1}{1}x_1^2 + \frac{\triangle_2}{\triangle_1}x_2^2 \dots \frac{\triangle_n}{\triangle_{n-1}}x_n^2.$$

Ennek következménye, hogy a forma pontosan akkor lesz pozitív definit, ha ezek a hányadosok mind pozitívak, és akkor negatív definit, ha mind negatívok.

1. Ez a kvadratikus forma elve normál alakú. Világos, hogy pozitív szemidefinit, hiszen $Q(\underline{x}) \geq 0$ minden $\underline{x} \in \mathbb{R}^3$ esetén, de van olyan nem nulla vektor, amihez a nullát rendeli hozzá, például $Q(0, 1, 0) = 0$.
2. Ez a kvadratikus forma eleve kanonikus alakú, és pozitív definit, mert $x_1^2 + 2x_2^2 + 4x_3^2 \geq 0$, és $x_1^2 + 2x_2^2 + 4x_3^2 = 0$ csak akkor, ha $\underline{x} = \underline{0}$.
3. Ez a normál alakú kvadratikus forma indefinit, hiszen pozitív és negatív értékeket is felvehet, például $Q(1, 0, 0) = 1$ és $Q(0, 1, 0) = -1$.
4. Írjuk fel a forma C mátrixát, és vizsgáljuk meg a főminor-determinánsokat:

$$C = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 1 & 2 & -1 \\ -2 & -1 & 6 \end{pmatrix},$$

$$\triangle_1 = |1| = 1, \quad \triangle_2 = \begin{vmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 2 \end{vmatrix} = 1, \quad \triangle_3 = |C| = \begin{vmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 1 & 2 & -1 \\ -2 & -1 & 6 \end{vmatrix} = 1.$$

Mivel $\triangle_1, \triangle_2, \triangle_3$ mind pozitív, így Q pozitív definit.

5. Írjuk fel a főminor-determinánsokat:

$$\triangle_1 = |-1| = -1, \quad \triangle_2 = \begin{vmatrix} -1 & 1 \\ 1 & -3 \end{vmatrix} = 2, \quad \triangle_3 = \begin{vmatrix} -1 & 1 & 1 \\ 1 & -3 & 0 \\ 1 & 0 & -3 \end{vmatrix} = -3.$$

Mivel $\triangle_1 = -1$, $\dfrac{\triangle_2}{\triangle_1} = -\dfrac{1}{2}$, $\dfrac{\triangle_3}{\triangle_2} = -\dfrac{2}{3}$ mind negatív, így Q negatív definit.

6. A főminor-determinánsok:

$$\triangle_1 = |1| = 1, \quad \triangle_2 = \begin{vmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -2 \end{vmatrix} = -3, \quad \triangle_3 = \begin{vmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 1 & -2 & 3 \\ -2 & 3 & 3 \end{vmatrix} = -22.$$

Mivel $\triangle_1 = 1$, $\dfrac{\triangle_2}{\triangle_1} = -3$, $\dfrac{\triangle_3}{\triangle_2} = -\dfrac{22}{3}$, így a forma indefinit.

7. Mivel a második főminor-determináns:

$$\triangle_2 = \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 2 & 4 \end{vmatrix} = 0,$$

így ez a módszer itt nem működik. A definitség eldönthető például a forma kanonikus alakra hozásával (lásd következő feladat).

2.15. Feladat. *Hozzuk kanonikus alakra az alábbi kvadratikus formákat! (Adjuk meg a bázist is, amiben ez a kanonikus alak előáll, és döntsük el, hogy milyen definit a kvadratikus forma!)*

1. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 - 2x_2^2 - 4x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 + 8x_2x_3$,
2. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_2^2 + x_3^2 - 2x_1x_2 + 4x_1x_3 + 2x_2x_3$,
3. $Q(x_1, x_2, x_3) = 2x_1^2 + x_2^2 + 2x_3^2 - x_1x_2 + 2x_1x_3$,
4. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + 2x_2^2 + 6x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 - 2x_2x_3$,
5. $Q(x_1, x_2, x_3) = -x_1^2 - 3x_2^2 - 3x_3^2 + 2x_1x_2 + 2x_1x_3$,
6. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 + x_2^2 + 4x_3^2 + 2x_1x_2$,
7. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1x_2 + x_1x_3 + x_2x_3$,
8. $Q(x_1, x_2, x_3) = 2x_1x_2$.
9. $Q(x_1, x_2, x_3, x_4) = x_1^2 + x_4^2 + 2x_1x_3 + 2x_2x_4$.

Megoldás. A feladat megoldásához a Lagrange módszert használjuk.

1. Az első lépésben a Q kvadratikus formát felbontjuk két másik összegére úgy, hogy az első négyzetes alakú, a második pedig egy kétváltozós kvadratikus forma, amiben az x_1 változó már nem szerepel. Gyűjtsük tehát össze a Q azon tagjait, amikben szerepel x_1, és ezt a kifejezést alakítsuk teljes négyzetté:

$$x_1^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 = (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 - x_2^2 - 4x_3^2 + 4x_2x_3.$$

Tehát

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= x_1^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 - 2x_2^2 - 4x_3^2 + 8x_2x_3 \\ &= (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 - x_2^2 - 4x_3^2 + 4x_2x_3 - 2x_2^2 - 4x_3^2 + 8x_2x_3 \\ &= (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 - 3x_2^2 - 8x_3^2 + 12x_2x_3, \end{aligned}$$

és itt a négyzetes alakon kívül lévő tagokban valóban nem szerepel x_1. Most ezekre a tagokra vonatkozóan megismételjük az előző eljárást x_2-vel:

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 - 3x_2^2 - 8x_3^2 + 12x_2x_3 \\ &= (\underbrace{x_1 + x_2 - 2x_3}_{y_1})^2 - 3(\underbrace{x_2 - 2x_3}_{y_2})^2 + 4\underbrace{x_3^2}_{y_3} = y_1^2 - 3y_2^2 + 4y_3^2. \end{aligned}$$

Ezzel elértük, hogy a kvadratikus forma négyzetösszeg alakú (azaz kanonikus alakú), ha a régi (x_1, x_2, x_3) koordinátákról áttérünk az (y_1, y_2, y_3) új koordinátákra, ahol

$$\begin{array}{rcrrr} y_1 &=& x_1 & +x_2 & -2x_3 \\ y_2 &=& & x_2 & -2x_3 \\ y_3 &=& & & x_3 \end{array}$$

a koordinátatranszformáció egyenletrendszere, aminek mátrixos alakja a következő:

$$\underline{y} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 0 & 1 & -2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \underline{x}.$$

Keressük tehát azt a (b) bázist, amire ha áttérünk az (e) természetes bázisról, akkor a vektorok koordinátái a fenti módon változnak meg. A koordinátatranszformáció és a bázistranszformáció kapcsolatáról tanultak alapján, a fenti egyenletben szereplő mátrix nem más, mint az $(e) \to (b)$ bázistranszformáció S mátrixának az inverze, így

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 0 & 1 & -2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

A feladat ezzel kész: az új bázis vektorai S oszlopvektorai, ebben a bázisban Q kanonikus alakú, a kanonikus alakban szereplő együtthatók 1,-3,4, tehát a forma indefinit.

Számításaink helyességét leellenőrizhetjük úgy, hogy kiszámítjuk az $S^\top CS$ mátrixot, ahol C jelöli a Q mátrixát a természetes bázisban:

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & 0 \\ 0 & 2 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 1 & -2 & 4 \\ -2 & 4 & -4 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & -3 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{pmatrix},$$

tehát megkaptuk Q mátrixát az új bázisban, ami valóban diagonális alakú.

2. Hozzuk a kvadratikus formát négyzetösszeg alakra. Először elérjük, hogy x_2 ne szerepeljen négyzetes alakon kívül, majd a második lépésben elérjük, hogy x_1 is csak négyzetes alakokban szerepeljen (a kiinduló alakban nincs x_1^2, ezért kezdünk x_2-vel):

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= x_2^2 + x_3^2 - 2x_1x_2 + 2x_2x_3 + 4x_1x_3 \\ &= (x_2 - x_1 + x_3)^2 - x_1^2 + 6x_1x_3 \\ &= (x_2 - x_1 + x_3)^2 - (x_1 - 3x_3)^2 + 9x_3^2 = y_1^2 - y_2^2 + 9y_3^2. \end{aligned}$$

Látható, hogy a kvadratikus forma indefinit, és a bázistranszformáció mátrixa meghatározható az

$$\underline{y} = \begin{pmatrix} -1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & -3 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \underline{x} = S^{-1}\underline{x}.$$

egyenlet alapján:

$$S = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 3 \\ 1 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Tehát a $(0,1,0)$, $(1,1,0)$, $(3,2,1)$ vektorokból álló bázisban a kvadratikus forma kanonikus alakú, azaz mátrixa diagonális, a főátlóban az 1,-1,9 számok szerepelnek.

3. Hasonlóan,

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= 2x_1^2 - x_1x_2 + 2x_1x_3 + x_2^2 + 2x_3^2 \\ &= 2\left(x_1 - \frac{1}{4}x_2 + \frac{1}{2}x_3\right)^2 + \frac{7}{8}x_2^2 + \frac{3}{2}x_3^2 + \frac{1}{2}x_2x_3 \\ &= 2\left(x_1 - \frac{1}{4}x_2 + \frac{1}{2}x_3\right)^2 + \frac{7}{8}\left(x_2 + \frac{2}{7}x_3\right)^2 + \frac{10}{7}x_3^2 \\ &= 2y_1^2 + \frac{7}{8}y_2^2 + \frac{10}{7}y_3^2. \end{aligned}$$

A bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & -1/4 & 1/2 \\ 0 & 1 & 2/7 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1/4 & -4/7 \\ 0 & 1 & -2/7 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

ennek oszlopvektorai adják az új bázis vektorait, és a kvadratikus forma pozitív definit, mert a kanonikus alakban szereplő együtthatók mind pozitívak.

4. Írjuk fel Q-t négyzetösszeg alakban:

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= x_1^2 + 2x_2^2 + 6x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 - 2x_2x_3 \\ &= (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 + x_2^2 + 2x_3^2 + 2x_2x_3 \\ &= (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 + (x_2 + x_3)^2 + x_3^2 = y_1^2 + y_2^2 + y_3^2. \end{aligned}$$

A bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & -1 & 3 \\ 0 & 1 & -1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

ennek oszlopvektorai adják az új bázis vektorait. Itt a kanonikus alak egyben normál alak is, és az ebben szereplő együtthatók mind pozitívak, így a kvadratikus forma pozitív definit.

5. Az előzőekhez hasonlóan:

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= -x_1^2 - 3x_2^2 - 3x_3^2 + 2x_1x_2 + 2x_1x_3 \\ &= -(x_1 - x_2 - x_3)^2 - 2x_2^2 - 2x_3^2 + 2x_2x_3 \\ &= -(x_1 - x_2 - x_3)^2 - 2\left(x_2 - \frac{1}{2}x_3\right)^2 - \frac{3}{2}x_3^2 = -y_1^2 - 2y_2^2 - \frac{3}{2}y_3^2. \end{aligned}$$

A bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & -1 & -1 \\ 0 & 1 & -1/2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 3/2 \\ 0 & 1 & 1/2 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

ennek oszlopvektorai adják az új bázis vektorait. Itt a kanonikus alakban minden együttható negatív, így a kvadratikus forma negatív definit.

6. Most egy lépés után négyzetösszeg alakot kapunk:

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= x_1^2 + x_2^2 + 4x_3^2 + 2x_1x_2 \\ &= (x_1 + x_2)^2 + 4x_3^2 = y_1^2 + 4y_3^2. \end{aligned}$$

Itt a koordinátatranszformációban $y_2 = x_2$, és y_2 együtthatója a kanonikus alakban nulla. A bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

és a kvadratikus forma pozitív szemidefinit, mert a kanonikus alakban szereplő együtthatók: 1,0,4.

7. Ebben az esetben úgy kell négyzetösszeg alakra hoznunk Q-t, hogy egyetlen négyzetes tag sem szerepel eredetileg benne, azaz mátrixának főátlójában csak nullák állnak. Ekkor végrehajtunk egy olyan koordinátatranszformációt, aminek eredményeként az x_1x_2 tagból négyzetes tagok keletkeznek, és ezután alkalmazhatjuk az előzőekben már leírt módszert. Térjünk tehát át azon y_1, y_2, y_3 koordinátákra, amikre teljesül, hogy

$$\begin{array}{rcl} x_1 & = & y_1 + y_2 \\ x_2 & = & y_1 - y_2 \\ x_3 & = & y_3. \end{array}$$

Ekkor

$$\begin{aligned} Q(\underline{x}) &= x_1x_2 + x_1x_3 + x_2x_3 \\ &= (y_1+y_2)(y_1-y_2) + (y_1+y_2)y_3 + (y_1-y_2)y_3 \\ &= y_1^2 - y_2^2 + 2y_1y_3 = (y_1+y_3)^2 - y_2^2 - y_3^2 \\ &= z_1^2 - z_2^2 - z_3^2. \end{aligned}$$

Megkaptuk tehát a négyzetösszeg alakot (ami most normál alak is egyben), de hogyan határozzuk meg a bázist, amiben a kvadratikus forma ilyen alakú lesz? Először x-koordinátákról y-okra tértünk át, majd az y-okról z-kre. Az alábbi összefüggéseket ismerjük:

$$\underline{x} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \underline{y} = P\underline{y} \quad \text{és} \quad \underline{z} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \underline{y} = R\underline{y}.$$

Innen $\underline{x} = P\underline{y} = PR^{-1}\underline{z}$, és itt a régi koordinátákat fejeztük ki az újakkal, így a bázistranszformáció mátrixa:

$$S = PR^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Ellenőrzés céljából számítsuk ki az $S^\top CS$ mátrixot:

$$\begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ -1 & -1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & \frac{1}{2} & \frac{1}{2} \\ \frac{1}{2} & 0 & \frac{1}{2} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{2} & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix},$$

tehát eredményeink helyesek, a kapott diagonális mátrix a kvadratikus forma új bázisbeli mátrixa.

8. Alkalmazzuk most is azt a koordinátatranszformációt, aminek egyenletrendszere

$$\begin{array}{rcl} x_1 & = & y_1 + y_2 \\ x_2 & = & y_1 - y_2 \\ x_3 & = & y_3. \end{array}$$

Ekkor $Q(\underline{x}) = 2x_1x_2 = 2y_1^2 - 2y_2^2$, és a bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Valóban, ha kiszámoljuk az $S^\top CS$ mátrixot:

$$\begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 0 \\ 0 & -2 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}.$$

9. Az első lépésben az x_1-es tagokat gyűjtjük össze, majd az x_4-es tagokat:

$$\begin{array}{rcl} Q(\underline{x}) & = & x_1^2 + x_4^2 + 2x_1x_3 + 2x_2x_4 \\ & = & (x_1+x_3)^2 - x_3^2 + x_4^2 + 2x_2x_4 \\ & = & (x_1+x_3)^2 + (x_4+x_2)^2 - x_2^2 - x_3^2 = y_1^2 - y_2^2 - y_3^2 + y_4^2, \end{array}$$

ahol

$$\begin{array}{rcl} y_1 & = & x_1 + x_3 \\ y_2 & = & x_2 \\ y_3 & = & x_3 \\ y_4 & = & x_2 + x_4. \end{array}$$

Ebben az egyenletrendszerben az új koordináták vannak kifejezve a régiekkel, így a bázistranszformáció mátrixát az alapmátrix inverzeként kapjuk meg:

$$S = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

2.16. Feladat. *Módosítsuk úgy az előző feladat 1. 2. és 8. pontjában szereplő kvadratikus formák kanonikus alakra hozásának eljárását úgy, hogy normál alakot kapjunk.*

Megoldás. A kvadratikus forma normál alakja olyan kanonikus alak, amelyben csak $+1, -1$ és 0 együtthatók szerepelhetnek.

1. A kanonikus alakra hozás során az alábbi négyzetösszeg alakot kaptuk:
$$Q(\underline{x}) = (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 - 3(x_2 - 2x_3)^2 + 4x_3^2$$
Vigyük be a zárójelek előtt szereplő 3 és 4 együtthatókat a zárójeleken belülre:
$$Q(\underline{x}) = (x_1 + x_2 - 2x_3)^2 - (\sqrt{3}x_2 - 2\sqrt{3}x_3)^2 + (2x_3)^2 = y_1^2 - y_2^2 + y_3^2,$$
ahol
$$\begin{array}{rclll} y_1 & = & x_1 & +x_2 & -2x_3 \\ y_2 & = & & \sqrt{3}x_2 & -2\sqrt{3}x_3, \\ y_3 & = & & & 2x_3 \end{array}$$
így a bázistranszformáció mátrixa:
$$S = \begin{pmatrix} 1 & 1 & -2 \\ 0 & \sqrt{3} & -2\sqrt{3} \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & -1/\sqrt{3} & 0 \\ 0 & 1/\sqrt{3} & 1 \\ 0 & 0 & 1/2 \end{pmatrix}.$$
2. Hasonlóan:
$$Q(\underline{x}) = (x_2 - x_1 + x_3)^2 - (x_1 - 3x_3)^2 + 9x_3^2 = y_1^2 - y_2^2 + y_3^2,$$
ahol a bázistranszformáció mátrixa:
$$S = \begin{pmatrix} -1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & -3 \\ 0 & 0 & 3 \end{pmatrix} -1 = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 2/3 \\ 0 & 0 & 1/3 \end{pmatrix}.$$
3. Koordinátacsere után az alábbi alakot kaptuk:
$$Q(\underline{x}) = 2x_1x_2 = 2y_1^2 - 2y_2^2.$$
Ha azt a transzformációt hajtjuk végre, ahol
$$\begin{array}{rclcl} x_1 & = & \frac{1}{\sqrt{2}}y_1 & + & \frac{1}{\sqrt{2}}y_2 \\ x_2 & = & \frac{1}{\sqrt{2}}y_1 & - & \frac{1}{\sqrt{2}}y_2 \\ x_3 & = & & & y_3, \end{array}$$
akkor
$$Q(\underline{x}) = (y_1 + y_2)(y_1 - y_2) = y_1^2 - y_2^2.$$

Ekkor a bázistranszformáció mátrixa:

$$S = \begin{pmatrix} 1/\sqrt{2} & 1/\sqrt{2} & 0 \\ 1/\sqrt{2} & -1/\sqrt{2} & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

2.17. Feladat. *Hogyan változik meg egy kvadratikus forma mátrixa, ha végrehajtunk egy olyan bázistranszformációt, aminek a mátrixa egy elemi oszlopátalakításhoz tartozó elemi mátrix?*

Megoldás. A kvadratikus forma mátrixán is végrehajtódik az elemi oszlopátalakítás, és egy ugyanilyen típusú sorátalakítás is. Lássunk először egy példát! Legyen Q mátrixa valamely bázisban

$$C = \begin{pmatrix} 1 & 0 & -2 \\ 0 & 2 & 1 \\ -2 & 1 & -1 \end{pmatrix}.$$

Tekintsük például azt az elemi átalakítást, mikor egy mátrix második oszlopához hozzáadjuk az első oszlop kétszeresét. Az ehhez tartozó elemi mátrix:

$$\varepsilon = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Ha végrehajtjuk azt a bázistranszformációt, aminek mátrixa ε, akkor Q mátrixa az új bázisban $\varepsilon^\top C\varepsilon$, azaz

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 2 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & -2 \\ 0 & 2 & 1 \\ -2 & 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 2 & -2 \\ 2 & 6 & -3 \\ -2 & -3 & -1 \end{pmatrix},$$

tehát az eredeti C mátrixon végrehajtódik két elemi átalakítás: az első oszlop kétszeresének hozzáadása a második oszlophoz, és az első sor kétszeresének hozzáadása a második sorhoz. Ennek oka az, hogy az ε mátrixszal való jobbról szorzás a megfelelő oszlop átalakítás végrehajtását jelenti, míg az $\varepsilon^\top$ mátrixszal való balról szorzás azon sorátalakítás végrehajtását jelenti, aminek mátrixa $\varepsilon^\top$. Ez természetesen tetszőleges ε esetén is igaz.

2.18. Feladat. *Hozzuk kanonikus alakra az alábbi kvadratikus formákat eliminációval, az előző feladat alapján! Adjuk meg az új bázist is!*

1. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1^2 - 2x_2^2 - 4x_3^2 + 2x_1x_2 - 4x_1x_3 + 8x_2x_3$,
2. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_2^2 + x_3^2 - 2x_1x_2 + 4x_1x_3 + 2x_2x_3$,
3. $Q(x_1, x_2, x_3) = x_1x_2 + x_1x_3 + x_2x_3$.

Megoldás. Ha a kvadratikus forma mátrixa a természetes bázisra vonatkozóan C, és egymás után végrehajtjuk azon bázistranszformációkat, amiknek mátrixai az $\varepsilon_1, \ldots, \varepsilon_n$ elemi mátrixok, akkor az új bázisban Q mátrixa:

$$\varepsilon_n^\top \ldots \varepsilon_1^\top C \varepsilon_1 \ldots \varepsilon_n = (\varepsilon_1 \ldots \varepsilon_n)^\top C \varepsilon_1 \ldots \varepsilon_n.$$

Ha tehát elérjük, hogy ez a mátrix diagonális legyen, akkor abban a bázisban aminek elemei az $\varepsilon_1 \ldots \varepsilon_n$ mátrix oszlopaiban találhatók, a Q kanonikus alakú lesz. Kiindulunk tehát a $(C|E)$ mátrixból, és úgy eliminálunk, hogy C-n sor-oszlop átalakításokat végzünk (például ha a második sorhoz hozzáadjuk az első sor kétszeresét, akkor a második oszlophoz is hozzáadjuk az első oszlop kétszeresét), de E-n csak a sorátalakítást hajtjuk végre. Ha C helyén diagonális mátrix alakul ki, akkor E helyén a bázistranszformáció mátrixának transzponáltja fog szerepelni:

$$(C|E) \ \rightsquigarrow \ (D|S^\top).$$

1. Az első lépésben elérjük, hogy az aláhúzott értékek helyén nulla legyen. Kivonjuk C első sorát a másodikból, és az első sor kétszeresét hozzáadjuk a harmadik sorhoz, ugyanúgy, ahogy az inverzszámításos szimultán Gauss eliminációnál csináltuk, tehát ezeket az átalakításokat E-n is végrehajtjuk. Ezután oszlopokra is végre kell ugyanezt hajtani (csak C-n), de mivel az első oszlop már $\begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$ alakú, így ez csak annyit jelent, hogy az első sor is $(1, 0, 0)$ lesz. A szimmetria miatt mindig ilyen könnyű dolgunk lesz:

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & \underline{1} & -\underline{2} & 1 & 0 & 0 \\ \underline{1} & -2 & 4 & 0 & 1 & 0 \\ -\underline{2} & 4 & -4 & 0 & 0 & 1 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & -3 & 6 & -1 & 1 & 0 \\ 0 & 6 & -8 & 2 & 0 & 1 \end{array}\right) \sim$$

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & -3 & 0 & -1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 4 & 0 & 2 & 1 \end{array}\right).$$

Azt kaptuk, hogy az $\begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} -1 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix}$ bázisban Q kanonikus alakú: $Q(\underline{y}) = y_1^2 - 3y_2^2 + 4y_3^2$. Ugyanazt az eredményt kaptuk, mint a 2.15 feladatnál, ez azonban nem szükségszerű. Hangsúlyozzuk azonban, hogy bárhogyan is hozzuk kanonikus alakra a kvadratikus formát, a pozitív, negatív és nulla együtthatók száma mindig ugyanannyi.

2. Most C-ben az első sort a második sorral, majd az első oszlopot a másodikkal megcseréljük, E-ben pedig csak a sorokat cseréljük. Ezután az előzőekhez hasonlóan folytatjuk az eliminációt:

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} 0 & -1 & 2 & 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 2 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & -1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ -1 & 0 & 2 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 2 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{array}\right) \sim$$

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 3 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 & 0 & -1 & 1 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 9 & 3 & 2 & 1 \end{array}\right).$$

3. Itt a sor-oszlop csere nem vezetne eredményre, az első sorhoz hozzáadjuk a második sort, és az első oszlophoz a másodikat:

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} 0 & 1/2 & 1/2 & 1 & 0 & 0 \\ 1/2 & 0 & 1/2 & 0 & 1 & 0 \\ 1/2 & 1/2 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 1/2 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1/2 & 0 & 1/2 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1/2 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{array}\right),$$

megszorozhatjuk 2-vel a második sort és oszlopot:

$$\left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 2 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{array}\right) \sim \left(\begin{array}{ccc|ccc} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 0 & -1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 & -1 & -1 & 1 \end{array}\right).$$

2. Euklideszi terek

2.19. Feladat. *Definiálhatnak-e belső szorzást $\mathbb{R}^3$-ban az alábbi bilineáris formák? Ha igen, akkor számítsuk ki az $\underline{x} = (1,2,3)$ vektor $||\underline{x}||_B$ normáját!*

1. $B\big((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = x_1y_1 + x_2y_2 + x_3y_3$,
2. $B\big((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = 2x_1y_1 - 2x_1y_2 + x_1y_3 - 2x_2y_1 + x_3y_1 + x_3y_3$,
3. $B\big((x_1,x_2,x_3),(y_1,y_2,y_3)\big) = 6x_1y_1 + x_1y_2 + 2x_1y_3 + x_2y_1 + x_2y_2 + 2x_3y_1 + x_3y_3$.

Megoldás. Egy bilineáris forma akkor definiálhat belső szorzást egy vektortéren, ha szimmetrikus, és a belőle származó kvadratikus forma pozitív definit.

1. Ennek a bilineáris formának a mátrixa az egységmátrix, ami szimmetrikus és valamennyi főminor-determinánsa pozitív, így ez belső szorzás. (Az $\mathbb{R}^n$ vektortéren alapértelemben ezt a bilineáris formát tekintjük belső

szorzásnak, és ekkor $(\underline{x}, \underline{y}) = \underline{x}^\top \underline{y} = x_1 y_1 + \cdots + x_n y_n$.) Az $\underline{x} = (1, 2, 3)$ vektor normája:

$$||\underline{x}|| = \sqrt{B(\underline{x}, \underline{x})} = \sqrt{x_1^2 + x_2^2 + x_3^2} = \sqrt{1^2 + 2^2 + 3^2} = \sqrt{14}.$$

2. Ennek a bilineáris formának is szimmetrikus a mátrixa:

$$C = \begin{pmatrix} 2 & -2 & 1 \\ -2 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

de a B-ből származó kvadratikus forma nem pozitív definit, mert ennek a mátrixnak a második sarokminor-determinánsa negatív:

$$\triangle_1 = 2, \quad \triangle_2 = \begin{vmatrix} 2 & -2 \\ -2 & 0 \end{vmatrix} = -4.$$

3. Ezen bilineáris forma mátrixa szimmetrikus, és a főminor-determinánsok mind pozitívak:

$$\triangle_1 = 6, \quad \triangle_2 = \begin{pmatrix} 6 & 1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} = 5, \quad \triangle_3 = \begin{pmatrix} 6 & 1 & 2 \\ 1 & 1 & 0 \\ 2 & 0 & 1 \end{pmatrix} = 1,$$

így B segítségével definiálhatunk belső szorzást, és ekkor

$$||\underline{x}||_B^2 = (1\ 2\ 3) \begin{pmatrix} 6 & 1 & 2 \\ 1 & 1 & 0 \\ 2 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{pmatrix} = 35.$$

2.20. Feladat. *Határozzuk meg az $\mathbb{R}^3$-beli $\underline{x}$ és $\underline{y}$ vektorok normáját, távolságát és az általuk bezárt α szöget, ha*

1. $\underline{x} = (2, 1, 2)$, $\underline{y} = (-1, 2, 0)$,
2. $\underline{x} = (3, -1, 1)$, $\underline{y} = (1, 1, 1)$,
3. $\underline{x} = (0, 2, 0)$, $\underline{y} = (2, -1, 4)$.

Megoldás. Egy $\underline{x}$ vektor normája $\sqrt{(\underline{x}, \underline{x})}$, két vektor távolsága a különbségük normája, és két vektor által bezárt szög cosinusát megkapjuk, ha a belső szorzatukat elosztjuk a normáikkal.

1. $||\underline{x}|| = \sqrt{2^2 + 1^2 + 2^2} = 3$, $||\underline{y}|| = \sqrt{(-1)^2 + 2^2} = \sqrt{5}$,
   $d(\underline{x}, \underline{y}) = ||\underline{x} - \underline{y}|| = ||(3, -1, 2)|| = \sqrt{14}$,
   $\cos\alpha = \dfrac{(\underline{x}, \underline{y})}{||\underline{x}|| ||\underline{y}||} = \dfrac{2(-1) + 1 \cdot 2 + 2 \cdot 0}{3\sqrt{5}} = 0$, tehát a két vektor merőleges.

2. $||(3,-1,1)|| = \sqrt{11}$, $||(1,1,1)|| = \sqrt{3}$,
   $||\underline{x}-\underline{y}|| = ||(2,-2,0)|| = 2\sqrt{2}$,
   $\cos\alpha = \frac{(\underline{x},\underline{y})}{||\underline{x}||||\underline{y}||} = \frac{3-1+1}{\sqrt{33}} = \sqrt{\frac{3}{11}}$.
3. $||(0,2,0)|| = 2$, $||(2,-1,4)|| = \sqrt{21}$,
   $||\underline{x}-\underline{y}|| = ||(-2,3,-4)|| = \sqrt{29}$,
   $\cos\alpha = \frac{(\underline{x},\underline{y})}{||\underline{x}||||\underline{y}||} = \frac{-2}{2\sqrt{21}} = -\frac{1}{\sqrt{21}}$.

2.21. Feladat. *Mit mondhatunk két adott vektor által bezárt szögről, ha tudjuk, hogy belső szorzatuk*

1. *nulla,*
2. *pozitív,*
3. *negatív?*

Megoldás.

1. Két vektor pontosan akkor merőleges, ha belső szorzatuk nulla.
2. Ha a vektor belső szorzata pozitív, akkor az általuk bezárt szög cosinusa is pozitív, így ez hegyesszög.
3. Ekkor tompaszöget zárnak be.

2.22. Feladat. *Mi* $(\underline{x},\underline{e})$ *geometriai jelentése az* $\mathbb{R}^n$ *téren, ha* $||\underline{e}|| = 1$*?*

Megoldás. Ha α jelöli az $\underline{x}$ és $\underline{e}$ által bezárt szöget, akkor

$$\cos\alpha = \frac{(\underline{x},\underline{e})}{||\underline{x}||},$$

így $(\underline{x},\underline{e}) = ||\underline{x}||\cos\alpha$, tehát az $\underline{x}$ vektor $\underline{e}$ irányú egyenesre vett merőleges vetületének hossza. (Magát a merőleges vetületet az $(\underline{x},\underline{e})\underline{e}$ vektor adja.)

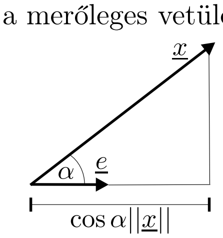

2.23. Feladat. *Határozzuk meg az* $\underline{x}$ *vektor* $\underline{e}$ *irányba eső merőleges vetületét, ha*

1. $\underline{x} = (3,-1,2)$, $\underline{e} = \frac{1}{\sqrt{3}}(1,1,1)$,
2. $\underline{x} = (5,5,-3)$, $\underline{e} = (1,2,-1)$,
3. $\underline{x} = (6,2,6,2)$, $\underline{e} = (1,1,1,1)$.

Megoldás.

1. Mivel $\underline{e}$ egységvektor, így a vetületet $\underline{x}' = (\underline{x}, \underline{e})\underline{e}$ adja:

$$\begin{aligned}\underline{x}' &= \left\langle \begin{pmatrix} 3 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix}, \frac{1}{\sqrt{3}} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix} \right\rangle \frac{1}{\sqrt{3}} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix} = \frac{3 \cdot 1 - 1 \cdot 1 + 2 \cdot 1}{3} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} 4/3 \\ 4/3 \\ 4/3 \end{pmatrix}.\end{aligned}$$

   (A jobb áttekinthetőség érdekében most $< >$ zárójellel jelöltük a skaláris szorzatot. Emlékezzünk, hogy a belső szorzás bilineáris, így a skalár kiemelhető mindkét változójából, itt az $1/\sqrt{3}$ számot kihoztuk a zárójel elé!) Ellenőrizhetjük is, hogy helyesen számoltunk-e. Ha a vetületet $\underline{x}'$ jelöli, akkor $\underline{x}'' := \underline{x} - \underline{x}'$ merőleges $\underline{x}'$-re. Valóban, $\underline{x}'' = (5/3, -7/3, 2/3)$ és $\underline{x}'$ belső szorzata nulla.
2. (a) Most $\underline{e}$ nem egységhosszú, így először lenormáljuk. Ez azt jeleni, hogy elosztjuk a hosszával, hogy egy vele egyező irányú de már 1 normájú vektort kapjuk:

$$\underline{e}' := \frac{\underline{e}}{||\underline{e}||} = \frac{1}{\sqrt{6}} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix}.$$

   Most már $\underline{e}'$ segítségével megkaphatjuk a vetületet:

$$(\underline{x}, \underline{e}')\underline{e}' = \frac{1}{6} \left\langle \begin{pmatrix} 5 \\ 5 \\ -3 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} \right\rangle \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} = \frac{18}{6} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 \\ 6 \\ -3 \end{pmatrix}.$$

   (b) Másképp is számolhatunk: tudjuk, hogy a vetület $\underline{e}$ konstansszorosa.

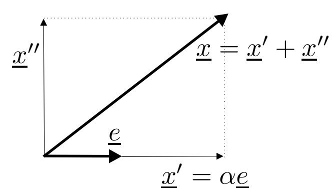

   Keressük tehát azt az $\alpha \neq 0$ valós számot, amire igaz, hogy ha $\underline{x}' = \alpha\underline{e}$, és $\underline{x}'' = \underline{x} - \underline{x}'$, akkor $\underline{x}'$ és $\underline{x}''$ merőlegesek, azaz a belső szorzatuk nulla:

$$0 = (\underline{x}', \underline{x}'') = (\alpha\underline{e}, \underline{x} - \alpha\underline{e}) = \alpha(\underline{e}, \underline{x}) - \alpha^2(\underline{e}, \underline{e}) =$$

$$\alpha \left\langle \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 5 \\ 5 \\ -3 \end{pmatrix} \right\rangle - \alpha^2 \underbrace{\left\langle \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} \right\rangle}_{||\underline{e}||^2} = 18\alpha - 6\alpha^2.$$

Innen $\alpha = 3$ és a merőleges vetület: $\underline{x}' = 3\underline{e}$.

3. Keressük azt az $\alpha \neq 0$ valós számot, amire $\underline{x}' = \alpha\underline{x}$ és $\underline{x}'' = \underline{x} - \underline{x}'$ ortogonálisak, tehát

$$0 = (\alpha\underline{e}, \underline{x} - \alpha\underline{e}) = \alpha(\underline{e}, \underline{x}) - \alpha^2||\underline{e}||^2 = 16\alpha - 4\alpha^2.$$

Innen $\alpha = 4$, és a merőleges vetület $(4, 4, 4, 4)$.

2.24. Feladat. *Ha tudjuk, hogy* $||\underline{x}|| = 3$, $||\underline{y}|| = 5$, *és* $(\underline{x}, \underline{y}) = 1$, *akkor mivel egyenlő* $||\underline{x} + \underline{y}||$*?*

Megoldás. Mivel

$$\begin{aligned} ||\underline{x} + \underline{y}||^2 &= (\underline{x} + \underline{y}, \underline{x} + \underline{y}) = (\underline{x}, \underline{x}) + 2(\underline{x}, \underline{y}) + (\underline{y}, \underline{y}) \\ &= ||\underline{x}||^2 + 2(\underline{x}, \underline{y}) + ||\underline{y}||^2 = 9 + 2 + 25 = 36, \end{aligned}$$

így $||\underline{x} + \underline{y}|| = 6$.

2.25. Feladat. *Milyen* α *szám esetén lesz az* $\underline{x} - \alpha\underline{y}$ *vektor minimális normájú, ha* $\underline{x} = (-1, 10, 7)$, $\underline{y} = (-1, 2, 3)$*?*

Megoldás. (a) Akkor lesz minimális normájú, ha $\alpha\underline{y}$ éppen az $\underline{x}$ vektor $\underline{y}$ irányban vett merőleges vetülete,

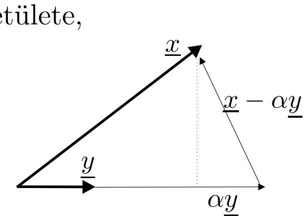

tehát ha $0 = (\underline{x} - \alpha\underline{y}, \underline{y}) = (\underline{x}, \underline{y}) - \alpha||\underline{y}||^2 = 42 - \alpha 14$. Innen $\alpha = 3$.

(b) Ugyanezt az eredményt kapjuk, ha kiszámoljuk, hogy mennyi $||\underline{x} - \alpha\underline{y}||^2$:

$$\begin{aligned} ||(-1 + \alpha, 10 - \alpha 2, 7 - \alpha 3)||^2 &= (-1 + \alpha)^2 + (10 - 2\alpha)^2 + (7 - 3\alpha)^2 \\ &= 14\alpha^2 - 84\alpha + 150 \\ &= 14(\alpha - 3)^2 + 24. \end{aligned}$$

Látható, hogy ez a kifejezés $\alpha = 3$ esetén minimális.

2.26. Feladat. *Milyen szöget zárnak be az* $\underline{x}$ *és* $\underline{y}$ *egységvektorok, ha tudjuk, hogy* $\underline{x} + 2\underline{y}$ *és* $5\underline{x} - 4\underline{y}$ *merőlegesek egymásra?*

Megoldás. Mivel $\cos\alpha = \frac{(\underline{x},\underline{y})}{||\underline{x}||||\underline{y}||}$ és $\underline{x}$, $\underline{y}$ hossza 1, így csak $(\underline{x},\underline{y})$-t kell kiszámolnunk. Tudjuk, hogy

$$\begin{aligned} 0 &= (\underline{x}+2\underline{y}, 5\underline{x}-4\underline{y}) = 5(\underline{x},\underline{x}) + 10(\underline{y},\underline{x}) - 4(\underline{x},\underline{y}) - 8(\underline{y},\underline{y}) \\ &= 5||\underline{x}||^2 + 6(\underline{x},\underline{y}) - 8||\underline{y}||^2 = 6(\underline{x},\underline{y}) - 3. \end{aligned}$$

Innen $\cos\alpha = (\underline{x},\underline{y}) = 1/2$, tehát 60°-os szöget zárnak be.

2.27. Feladat. *Mely vektorok lesznek merőlegesek az $\underline{n}$ vektorra a megadott Euklideszi terekben? Milyen geometriai alakzatot alkotnak ezek a vektorok?*

1. $\underline{n} = (1,2) \in \mathbb{R}^2$,
2. $\underline{n} = (0,0,1) \in \mathbb{R}^3$,
3. $\underline{n} = (1,2,-1) \in \mathbb{R}^3$,
4. $\underline{n} = (1,-1,-2,1) \in \mathbb{R}^4$.

Megoldás. Ha egy vektor merőleges $\underline{n}$-re, akkor a vektor tetszőleges skalárszorosai is azok lesznek, illetve két $\underline{n}$-re merőleges vektor összege is merőleges lesz $\underline{n}$-re, így az ilyen vektorok egy alteret fognak alkotni.

1. Keressük azon $\underline{x} = (x_1, x_2)$ vektorokat, amelyekre $(\underline{n},\underline{x}) = 0$, azaz

$$n_1x_1 + n_2x_2 = x_1 + 2x_2 = 0.$$

Ez egy homogén lineáris egyenletrendszer, ami egy egyenletből áll, és megoldásai az alábbi vektorok:

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -2 \\ 1 \end{pmatrix} t, \qquad t \in \mathbb{R},$$

tehát a $(-2,1)$ irányú origón átmenő egyenes pontjai. A fenti egyenlet az $(1,2)$ normálvektorú, $\underline{0}$-n átmenő egyenes normálvektoros egyenlete.

2. Keressük azon $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3)$ vektorokat, amelyekre $(\underline{n},\underline{x}) = 0$, azaz

$$n_1x_1 + n_2x_2 + n_3x_3 = x_3 = 0.$$

Ezen homogén lineáris egyenlet megoldásai az alábbi vektorok:

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} t_1 + \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} t_2, \qquad t_1, t_2 \in \mathbb{R},$$

tehát az $[x,y]$ sík pontjai. A fenti egyenlet a $(0,0,1)$ normálvektorú, $\underline{0}$-n átmenő sík normálvektoros egyenlete.

3. A keresett vektorokat az alábbi egyenlet adja meg:

$$n_1x_1 + n_2x_2 + n_3x_3 = x_1 + 2x_2 - x_3 = 0.$$

Ezen homogén lineáris egyenlet megoldásai az alábbi vektorok:

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} t_1 + \begin{pmatrix} -2 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} t_2, \qquad t_1, t_2 \in \mathbb{R},$$

tehát az $(1,0,1)$, $(-2,1,0)$ vektorok által generált altér, ami egy origón átmenő sík.

4. Keressük azon $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3, x_4)$ vektorokat, amelyekre

$$(\underline{n}, \underline{x}) = n_1x_1 + n_2x_2 + n_3x_3 + n_4x_4 = x_1 - x_2 - 2x_3 + x_4 = 0,$$

Innen

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -1 \\ 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} t_1 + \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} t_2 + \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} t_3, \qquad t_1, t_2, t_3 \in \mathbb{R},$$

tehát egy három dimenziós altér.

Általánosságban elmondható, hogy egy n-dimenziós Euklideszi térben adott vektorra merőleges vektorok egy $(n-1)$-dimenziós alteret alkotnak, azaz egy origón átmenő hipersíkot.

2.28. Feladat. *Írjuk fel az $\underline{n}$ normálvektorú, $\underline{r}$-re illeszkedő sík egyenletét $\mathbb{R}^3$-ban!*

1. $\underline{n} = (1,2,3)$, $\underline{r} = (1,1,1)$,
2. $\underline{n} = (-2,1,4)$, $\underline{r} = (2,3,-1)$,
3. $\underline{n} = (1,1,1)$, $\underline{r} = (1,1,1)$.

Állapítsuk meg, hogy a $\underline{z} = (2,-1,2)$ vektor eleme-e a síkok valamelyikének!

Megoldás. Egy $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3)$ vektor pontosan akkor lesz eleme az $\underline{n}$ normálvektorú és $\underline{r}$-re illeszkedő síknak, ha az $\underline{x} - \underline{r}$ vektor merőleges az $\underline{n}$ normálvektorra, azaz ha teljesül, hogy $(\underline{x} - \underline{r}, \underline{n}) = \underline{0}$. Átrendezés után

$$(\underline{x}, \underline{n}) = (\underline{r}, \underline{n})$$

adódik, ami koordinátákkal írva:

$$x_1n_1 + x_2n_2 + x_3n_3 = r_1n_1 + r_2n_2 + r_3n_3.$$

(A középiskolás tananyagban szerepelt az egyenes normálvektoros egyenlete, ami analóg a fenti egyenlettel: $x_1n_1 + x_2n_2 = r_1n_1 + r_2n_2$.)

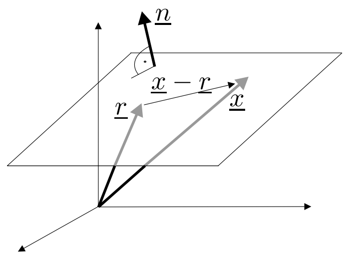

1. Helyettesítsük be a megfelelő koordinátákat a fenti egyenletbe:
$$x_1 + 2x_2 + 3x_3 = 6.$$
Mivel a $(2, -1, 2)$ vektor koordinátái teljesítik az egyenletet, így $\underline{z}$ eleme a síknak.
2. A keresett egyenlet: $-2x_1 + x_2 + 4x_3 = -5$, és $\underline{z}$ nem eleme a síknak.
3. Az egyenlet: $x_1 + x_2 + x_3 = 3$, és $\underline{z}$ eleme a síknak.

2.29. Feladat. *Írjuk fel annak a síknak az egyenletét, ami illeszkedik az alábbi három pontra!*

1. $\underline{a} = (3, 2, 1)$, $\underline{b} = (2, 1, 2)$, $\underline{c} = (0, 0, 5)$,
2. $\underline{a} = (-1, 1, 1)$, $\underline{b} = (2, 2, 0)$, $\underline{c} = (-3, 1, -1)$,
3. $\underline{a} = (-5, 1, 1)$, $\underline{b} = (0, -2, 0)$, $\underline{c} = (-2, 1, 4)$.

Megoldás.

1. Keresünk egy olyan $\underline{n}$ vektort, ami merőleges a síkra, így merőleges a $\underline{b} - \underline{a} = (-1, -1, 1)$ és a $\underline{c} - \underline{a} = (-3, -2, 4)$ vektorra is, tehát
$$\begin{aligned} -n_1 - n_2 + n_3 &= 0 \\ -3n_1 - 2n_2 + 4n_3 &= 0. \end{aligned}$$
Ha ezt az egyenletrendszert megoldjuk, akkor azt kapjuk, hogy $\underline{n} = (2, -1, 1)t, \quad t \in \mathbb{R}$. Válasszuk t-t 1-nek, ekkor a sík normálvektora $(2, -1, 1)$, és a keresett egyenlet $(\underline{x}, \underline{n}) = (\underline{a}, \underline{n})$, azaz
$$2x_1 - x_2 + x_3 = 5.$$
2. Hasonlóan, $\underline{b} - \underline{a} = (3, 1, -1)$, $\underline{c} - \underline{a} = (-2, 0, -2)$, és a sík normálvektora megkapható az
$$\begin{aligned} 3n_1 + n_2 - n_3 &= 0 \\ -2n_1 \qquad - 2n_3 &= 0 \end{aligned}$$
egyenletrendszerből: $\underline{n} := (-1, 4, 1)$. A sík egyenlete
$$-x_1 + 4x_2 + x_3 = 6.$$

3. Most $\underline{b} - \underline{a} = (5, -3, -1)$, $\underline{c} - \underline{a} = (3, 0, 3)$, az egyenletrendszerre pedig

$$\begin{array}{rrrcl} 5n_1 & -3n_2 & -n_3 & = & 0 \\ 3n_1 & & +3n_3 & = & 0 \end{array}$$

adódik. Legyen $\underline{n} = (-1, -2, 1)$, így a sík egyenlete: $-x_1 - 2x_2 + x_3 = 4$.

2.30. Feladat. *Írjuk fel az $\mathbb{R}^3$-beli $\underline{r}$ pontra illeszkedő és $\underline{v}$ irányvektorú egyenes egyenletrendszerét!*

1. $\underline{r} = (1, 2, -1)$, $\underline{v} = (1, 3, 1)$,
2. $\underline{r} = (-1, 0, 4)$, $\underline{v} = (-1, 2, 3)$,
3. $\underline{r} = (-1, 3, 4)$, $\underline{v} = (2, -1, 0)$,
4. $\underline{r} = (1, 0, 0)$, $\underline{v} = (1, 0, 0)$.

Megoldás. $\mathbb{R}^3$-ban egy egyenest nem egy, hanem két egyenlettel lehet jellemezni. Egy $\underline{x} = (x_1, x_2, x_3)$ pont akkor és csak akkor lesz eleme az egyenesnek, ha $\underline{x} = \underline{r} + t\underline{v}$ valamely t valós szám esetén. Ez a három koordinátára egy-egy egyenletet jelent:

$$\begin{array}{rcl} x_1 & = & r_1 + tv_1 \\ x_2 & = & r_2 + tv_2 \\ x_3 & = & r_3 + tv_3. \end{array}$$

Ezekből t-t kifejezve azt kapjuk, hogy

$$\frac{x_1 - r_1}{v_1} = \frac{x_2 - r_2}{v_2} = \frac{x_3 - r_3}{v_3},$$

ha $\underline{v}$-nek nincs nulla koordinátája, ez az egyenes kanonikus egyenletrendszere.

1. Az egyenes egyenletrendszere:

$$x_1 - 1 = \frac{x_2 - 2}{3} = x_3 + 1,$$

ami egy két egyenletből álló lineáris egyenletrendszerrel egyenértékű. Ugyanez az egyenes tehát megadható például az alábbi egyenletrendszerrel is:

$$\begin{array}{rrrcl} 3x_1 & -x_2 & & = & 1 \\ x_1 & & -x_3 & = & 2. \end{array}$$

2. Az egyenes egyenletrendszere:

$$\frac{x_1 + 1}{-1} = \frac{x_2}{2} = \frac{x_3 - 4}{3},$$

és ebből például az alábbi egyenletrendszer írható fel:

$$\begin{array}{rrrcr} -2x_1 & -x_2 & & = & 2 \\ & 3x_2 & -2x_3 & = & -8 \end{array}$$

(A két egyenlet egy-egy síkot ad meg, az egyenes tehát ezen két sík metszete. Természetesen más egyenletrendszer is jellemezheti ugyanezen egyenest.)

3. Most $\underline{v}$-nek van nulla koordinátája, ezért tekintsük először a paraméteres alakot:

$$\begin{aligned} x_1 &= -1+2t \\ x_2 &= 3-t \\ x_3 &= 4, \end{aligned}$$

tehát az egyenes egyenletrendszere

$$\frac{x_1+1}{2} = \frac{x_2-3}{-1}, \quad x_3 = 4.$$

4. Ez az egyenes az úgynevezett x-tengely. A paraméteres egyenletrendszer:

$$\begin{aligned} x_1 &= 1+t \\ x_2 &= 0 \\ x_3 &= 0, \end{aligned}$$

tehát x_1 tetszőleges lehet, és az egyenest meghatározó két egyenlet:

$$x_2 = 0, \quad x_3 = 0.$$

2.31. Feladat. *Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárással ortonormáljuk az alábbi vektorrendszereket!*

1. $\underline{b}_1 = (1,2,1),\ \underline{b}_2 = (-1,2,0),\ \underline{b}_3 = (2,-1,1),$
2. $\underline{b}_1 = (1,1,1),\ \underline{b}_2 = (0,1,2),\ \underline{b}_3 = (2,3,1),$
3. $\underline{b}_1 = (1,1,1),\ \underline{b}_2 = (1,1,2),\ \underline{b}_3 = (1,2,3),$
4. $\underline{b}_1 = (1,2,1),\ \underline{b}_2 = (2,1,2),\ \underline{b}_3 = (-1,1,1),$
5. $\underline{b}_1 = (0,1,0,1),\ \underline{b}_2 = (-1,2,0,1),\ \underline{b}_3 = (2,-1,1,0).$

Megoldás. Az ortonormált vektorrendszer első elme $\underline{e}_1 = \frac{\underline{b}_1}{||\underline{b}_1||}$, a k-adik elemet pedig az első $k-1$ elem ismertében $\underline{e}_k = \frac{\underline{e}'_k}{||\underline{e}'_k||}$ adja, ahol

$$\underline{e}'_k = \underline{b}_k - (\underline{b}_k, \underline{e}_1)\underline{e}_1 - \cdots - (\underline{b}_k, \underline{e}_{k-1})\underline{e}_{k-1}.$$

1. Helyettesítsük be a megfelelő vektorokat a képletbe:

$$\begin{aligned}
\underline{e}_1 &= \frac{\underline{b}_1}{||\underline{b}_1||} = \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix},\\
\underline{e}_2' &= \underline{b}_2 - (\underline{b}_2,\underline{e}_1)\underline{e}_1 = \begin{pmatrix}-1\\2\\0\end{pmatrix} - \left\langle \begin{pmatrix}-1\\2\\0\end{pmatrix}, \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix}\right\rangle \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix}\\
&= \begin{pmatrix}-1\\2\\0\end{pmatrix} - \frac{1}{6}\left\langle \begin{pmatrix}-1\\2\\0\end{pmatrix}, \begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix}\right\rangle \begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix} = \begin{pmatrix}-1\\2\\0\end{pmatrix} - \frac{3}{6}\begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix} = \begin{pmatrix}-3/2\\1\\-1/2\end{pmatrix},\\
\underline{e}_2 &= \frac{1}{\sqrt{14}}\begin{pmatrix}-3\\2\\-1\end{pmatrix},\\
\underline{e}_2' &= \underline{b}_3 - (\underline{b}_3,\underline{e}_1)\underline{e}_1 - (\underline{b}_3,\underline{e}_2)\underline{e}_2\\
&= \begin{pmatrix}2\\-1\\1\end{pmatrix} - \frac{1}{6}\left\langle \begin{pmatrix}2\\-1\\1\end{pmatrix}, \begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix}\right\rangle \begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix} - \frac{1}{14}\left\langle \begin{pmatrix}2\\-1\\1\end{pmatrix}, \begin{pmatrix}-3\\2\\-1\end{pmatrix}\right\rangle \begin{pmatrix}-3\\2\\-1\end{pmatrix}\\
&= \begin{pmatrix}2\\-1\\1\end{pmatrix} - \frac{1}{6}\begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix} - \frac{-9}{14}\begin{pmatrix}-3\\2\\-1\end{pmatrix} = \frac{1}{21}\begin{pmatrix}-2\\-1\\4\end{pmatrix},\\
\underline{e}_3 &= \frac{1}{\sqrt{21}}\begin{pmatrix}-2\\-1\\4\end{pmatrix}.
\end{aligned}$$

2. $\underline{e}_1 = \frac{1}{\sqrt{3}}\begin{pmatrix}1\\1\\1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_2 = \frac{1}{\sqrt{2}}\begin{pmatrix}-1\\0\\1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_3 = \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}-1\\2\\-1\end{pmatrix}.$

3. $\underline{e}_1 = \frac{1}{\sqrt{3}}\begin{pmatrix}1\\1\\1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_2 = \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}-1\\-1\\2\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_3 = \frac{1}{\sqrt{2}}\begin{pmatrix}-1\\1\\0\end{pmatrix}.$

4. $\underline{e}_1 = \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}1\\2\\1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_2 = \frac{1}{\sqrt{3}}\begin{pmatrix}1\\-1\\1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_3 = \frac{1}{\sqrt{2}}\begin{pmatrix}-1\\0\\1\end{pmatrix}.$

5. $\underline{e}_1 = \frac{1}{\sqrt{2}}\begin{pmatrix}0\\1\\0\\1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_2 = \frac{1}{\sqrt{6}}\begin{pmatrix}-2\\1\\0\\-1\end{pmatrix}, \quad \underline{e}_3 = \frac{1}{2\sqrt{3}}\begin{pmatrix}1\\1\\3\\-1\end{pmatrix}.$

2.32. Feladat. *Adjunk meg $\mathbb{R}^3$-ban egy olyan ortogonális bázist, amelynek egyik vektora b_1, ahol*

1. $\underline{b}_1 = (2, -1, 1)$,
2. $\underline{b}_1 = (0, 1, -1)$!

Megoldás. Három lineárisan független vektorból Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárással tudunk ortogonális bázist készíteni. Az adott $\underline{b}_1$ vektorhoz kell tehát találnunk még két vektort úgy, hogy együtt $\mathbb{R}^3$ egy bázisát adják.

1. Válasszunk ki a $\underline{b}_1, \underline{e}_1, \underline{e}_2, \underline{e}_3$ vektorrendszerből egy bázist úgy, hogy $\underline{b}_1$ benne maradjon. Világos, hogy $\underline{b}_1, \underline{e}_2, \underline{e}_3$ lineárisan függetlenek, alkalmazzuk tehát az ortogonalizációs eljárást:

$$\begin{aligned} \underline{b}_2' &= \underline{e}_2 - \left(\underline{e}_2, \frac{\underline{b}_1}{||\underline{b}_1||}\right) \frac{\underline{b}_1}{||\underline{b}_1||} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} - \frac{-1}{6} \begin{pmatrix} 2 \\ -1 \\ 1 \end{pmatrix} = \frac{1}{6} \begin{pmatrix} 2 \\ 5 \\ 1 \end{pmatrix}, \\ \underline{b}_3' &= \underline{e}_3 - \left(\underline{e}_3, \frac{\underline{b}_1}{||\underline{b}_1||}\right) \frac{\underline{b}_1}{||\underline{b}_1||} - \left(\underline{e}_3, \frac{\underline{b}_2}{||\underline{b}_2||}\right) \frac{\underline{b}_2}{||\underline{b}_2||} \\ &= \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix} - \frac{1}{6} \begin{pmatrix} 2 \\ -1 \\ 1 \end{pmatrix} - \frac{1}{30} \begin{pmatrix} 2 \\ 5 \\ 1 \end{pmatrix} = \frac{1}{5} \begin{pmatrix} -2 \\ 0 \\ 4 \end{pmatrix}, \end{aligned}$$

   mivel itt a vektorokat nem kell normálnunk, egy megfelelő ortogonális bázist alkotnak a $\underline{b}_1 = (2, -1, 1)$, $(2, 5, 1)$, $(-1, 0, 2)$ vektorok.
2. Hasonlóan, most $\underline{b}_1, \underline{e}_1, \underline{e}_2$ bázis $\mathbb{R}^3$-ban, és ebből Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárással készíthető ortogonális bázis: $(0, 1, -1)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 1)$.

2.33. Feladat. *Adjunk meg ortonormált bázist az alábbi alterekben:*

1. $H_1 = \mathcal{L}((-1, 2, 1), (1, 0, 3))$,
2. $H_2 = \mathcal{L}((1, -1, 2), (2, 1, 0), (0, -3, 4))$,
3. $H_3 = \mathcal{L}((1, -1, 0, 1), (1, -3, 4, 3), (0, 2, 0, 2), (2, -4, 4, 4))$.

Megoldás. Először az alteret generáló vektorrendszerből ki kell választani egy bázist, majd alkalmazható a Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárás.

1. Mivel ez a két vektor lineárisan független, így az ortonormált bázis $\underline{e}_1$ és $\underline{e}_2$ ahol:

$$\underline{e}_1 = \frac{1}{\sqrt{6}} \begin{pmatrix} -1 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad \underline{e}_2' = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 3 \end{pmatrix} - \frac{2}{6} \begin{pmatrix} -1 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix} = \frac{1}{3} \begin{pmatrix} 4 \\ -2 \\ 8 \end{pmatrix}, \quad \underline{e}_2 = \frac{1}{\sqrt{21}} \begin{pmatrix} 2 \\ -1 \\ 4 \end{pmatrix}.$$

2. Eliminációval válasszunk ki egy lineárisan független vektorrendszert:
$$\begin{pmatrix}1 & -1 & 2\\ 2 & 1 & 0\\ 0 & -3 & 4\end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix}1 & -1 & 2\\ 0 & 3 & -4\\ 0 & -3 & 4\end{pmatrix},$$
tehát az első két vektor H_2 egy bázisát adja. Alkalmazzuk a Gram-Schmidt eljárást, és a kapott ortonormált bázist az $\frac{1}{\sqrt{6}}(1,-1,2)$ és az $\frac{1}{\sqrt{174}}(11,7,-2) akat$ vektorok adják.
3. Eliminációval azt kapjuk, hogy az első három vektor a H_3 altér egy bázisát adja, ezen vektorokra alkalmazva az ortogonalizációs eljárást az alábbiakat kapjuk: $\frac{1}{\sqrt{3}}(1,-1,0,1)$, $\frac{1}{\sqrt{42}}(-2,-1,6,1)$, $\frac{1}{\sqrt{2}}(0,1,0,1)$.

2.34. Feladat. *Az $\mathbb{E}$ 9-dimenziós Euklideszi térben H egy 4-dimenziós altér. Mennyi H ortogonális komplementerének a dimenziója?*

Megoldás. Mivel $H \oplus H^\top = \mathbb{E}$, így $\dim H^\top = 5$.

2.35. Feladat. *Adjuk meg egy-egy bázisát az alábbi alterek ortogonális komplementerének!*

1. $H_1 = \mathcal{L}(2,-1,3)$,
2. $H_2 = \mathcal{L}((1,-3,2),(4,1,0))$,
3. $H_3 = \mathcal{L}((0,1,-1,0),(1,2,1,-1),(1,0,0,-1),(-1,1,-1,1))$.

Megoldás. Egy $\underline{x}$ vektor pontosan akkor lesz eleme az altér ortogonális komplementerének, ha az alteret generáló vektorok mindegyikére merőleges.

1. Itt $\underline{x} \in H_1^\top$, ha $((x_1,x_2,x_3),(2,-1,3)) = 0$, tehát a
$$2x_1 - x_2 + 3x_3 = 0$$
egy egyenletből álló homogén lineáris egyenletrendszert kell megoldani, ennek megoldástere lesz az ortogonális komplementer.
$$\begin{pmatrix}x_1\\ x_2\\ x_3\end{pmatrix} = \begin{pmatrix}-3/2\\ 0\\ 1\end{pmatrix} t_1 + \begin{pmatrix}1/2\\ 1\\ 0\end{pmatrix} t_2, \qquad t_1,t_2 \in \mathbb{R}.$$
Tehát a $H_1^\top$ altér egy bázisát adják a $(-3,0,2),(1,2,0)$ vektorok. (Ellenőrizhetjük, hogy az eredményként kapott vektoroknak és a H_1 alteret generáló vektornak a belső szorzata valóban nulla.)
2. A $H_2^\top$ altér elemei azok a vektorok lesznek, amelyek mindkét H_2-t generáló vektorra merőlegesek, tehát ezekkel vett belső szorzatuk nulla:
$$\begin{aligned} x_1 - 3x_2 + 2x_3 &= 0\\ 4x_1 + x_2 &= 0. \end{aligned}$$

Innen $(x_1, x_2, x_3) = (-2/13, 8/13, 1)t$, ahol $t \in \mathbb{R}$, tehát az $(-2, 8, 13)$ vektor bázis $H_2^\top$-ben.

3. Hasonlóan, az

$$\begin{aligned} x_2 - x_3 \qquad &= 0 \\ x_1 + 2x_2 + x_3 - x_4 &= 0 \\ x_1 \qquad\qquad - x_4 &= 0 \\ -x_1 + x_2 - x_3 + x_4 &= 0 \end{aligned}$$

egyenletrendszer megoldása után azt kapjuk, hogy $H_3^\top = \mathcal{L}(1, 0, 0, 1)$.

2.36. Feladat. *Adjunk meg ortogonális bázist az alábbi alterek ortogonális komplementerében!*

1. $H_1 = \mathcal{L}(1, 2, -1)$,
2. $H_2 = \mathcal{L}((1, -2, 0, 1), (1, 2, 1, 0))$,
3. $H_3 = \mathcal{L}((1, -1, 2, 0), (2, -1, 0, -1), (0, -1, 4, 1))$.

Megoldás. Az előző feladathoz hasonlóan kell eljárnunk, de a kapott vektorokat még ortonogonalizálnunk kell a Gram-Schmidt eljárással.

1. Az $x_1 + 2x_2 - x_3 = 0$ egyenlet megoldásterét a $(-2, 1, 0), (1, 0, 1)$ vektorok generálják, ezekre alkalmazva az ortogonalizációs eljárást azt kapjuk, hogy
$$H_1^\top = \mathcal{L}\left(\frac{1}{\sqrt{5}}(-2, 1, 0), \frac{1}{\sqrt{30}}(1, 2, 5)\right).$$
Ez egyben ortonormált bázis is.
2. A két egyenletből álló egyenletrendszer megoldása után
$$H_2^\top = \mathcal{L}((-2, -1, 4, 0), (-2, 1, 0, 4)),$$
és ezen két vektor ortonogonalizálása után azt kapjuk, hogy
$$H_2^\top = \mathcal{L}\left((-2, -1, 4, 0), (-12, 8, -4, 28)\right).$$
3. Első lépésben $(2, 4, 1, 0), (1, 1, 0, 1)$ adódik, majd ortogonalizálás után $(2, 4, 1, 0), (3, -1, -2, 7)$.

2.37. Feladat. *Adjuk meg az $\underline{x}$ vektor merőleges vetületét a $H = \mathcal{L}(\underline{b}_1, \underline{b}_2)$ altérre, ahol*

1. $\underline{x} = (-3, 7, 2)$, $H = \mathcal{L}((1, 2, 1), (-1, 0, 2))$,
2. $\underline{x} = (3, 7, 6)$, $H = \mathcal{L}((1, 1, -1), (2, 0, 3)$,
3. $\underline{x} = (2, 5, -3, -3)$, $H = \mathcal{L}((5, 4, -1, -2), (3, -1, 2, 1))$.

Megoldás. Az $\underline{x}'$ vektor akkor lesz az $\underline{x}$ merőleges vetülete, ha egyrészt $\underline{x}' \in H$ (tehát előáll a H-t generáló vektorok lineáris kombinációjaként), másrészt az $\underline{x}'' := \underline{x} - \underline{x}'$ vektor merőleges H-ra (azaz merőleges a H-t generáló $\underline{b}_1, \underline{b}_2$ vektorokra).

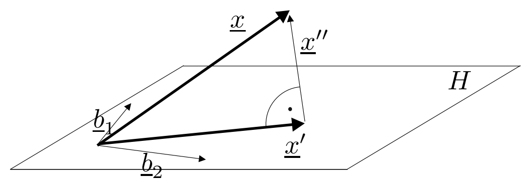

Keressük tehát azokat az α_1, α_2 konstansokat, amelyekre teljesül, hogy ha $\underline{x}' = \alpha_1 \underline{b}_1 + \alpha_2 \underline{b}_2$, akkor az $\underline{x} - \underline{x}'$ vektor merőleges $\underline{b}_1$-re és $\underline{b}_2$-re is. Ekkor

$$0 = (\underline{x} - \alpha_1 \underline{b}_1 - \alpha_2 \underline{b}_2, \underline{b}_1) = (\underline{x}, \underline{b}_1) - \alpha_1(\underline{b}_1, \underline{b}_1) - \alpha_2(\underline{b}_2, \underline{b}_1),$$

és hasonló egyenlet teljesül $\underline{b}_2$-re is. Innen a keresett konstansok meghatározhatóak.

1. Helyettesítsük tehát be a megfelelő vektorokat az

$$\begin{aligned} \alpha_1(\underline{b}_1, \underline{b}_1) + \alpha_2(\underline{b}_2, \underline{b}_1) &= (\underline{x}, \underline{b}_1) \\ \alpha_1(\underline{b}_1, \underline{b}_2) + \alpha_2(\underline{b}_2, \underline{b}_2) &= (\underline{x}, \underline{b}_2) \end{aligned}$$

egyenletrendszerbe:

$$\begin{aligned} 6\alpha_1 + \alpha_2 &= 13 \\ \alpha_1 + 5\alpha_2 &= 7. \end{aligned}$$

Innen $\alpha_1 = 2, \alpha_2 = 1$, és így a merőleges vetület: $\underline{x}' = 2\underline{b}_1 + \underline{b}_2 = (1, 4, 4)$.

2. Hasonlóan, most

$$\begin{aligned} 3\alpha_1 - \alpha_2 &= 4 \\ -\alpha_1 + 13\alpha_2 &= 24, \end{aligned}$$

innen $\alpha_1 = \alpha_2 = 2$, és így a merőleges vetület: $\underline{x}' = 2\underline{b}_1 + 2\underline{b}_2 = (6, 2, 4)$.

3. Az egyenletrendszer most

$$\begin{aligned} 46\alpha_1 + 7\alpha_2 &= 39 \\ 7\alpha_1 + 15\alpha_2 &= -8, \end{aligned}$$

$\alpha_1 = 1,\ \alpha_2 = -1$, és a merőleges vetület: $\underline{x}' = \underline{b}_1 - \underline{b}_2 = (2, 5, -3, -3)$.

2.38. Feladat. *Számítsuk ki az $\underline{x}$ vektor távolságát a H altértől az előző feladat adataival! Hogyan határozható meg az $\underline{x}$ vektornak a H altérrel bezárt szöge?*

Megoldás. Az előző feladat megoldásának jelöléseivel a távolságot az $\underline{x}'' = \underline{x} - \underline{x}'$ vektor normája adja, a keresett szög pedig az $\underline{x}$ és az $\underline{x}'$ által bezárt szög.

1. $\underline{x}'' = (-3, 7, 2) - (1, 4, 4) = (-4, 3, -2)$ és $||\underline{x}''|| = \sqrt{29}$. Az altérrel bezárt α szög:
$$\alpha = \arccos \frac{(\underline{x}, \underline{x}')}{||\underline{x}|| ||\underline{x}'||} = \frac{33}{\sqrt{62}\sqrt{33}},$$
vagy másképpen a derékszögű háromszög segítségével
$$\alpha = \arccos \frac{||\underline{x}'||}{||\underline{x}||} = \frac{\sqrt{33}}{\sqrt{62}}.$$
2. $\underline{x}'' = (-3, 5, 2)$ és $||\underline{x}''|| = \sqrt{38}$, $\cos\alpha = \sqrt{56}/\sqrt{94}$.
3. $\underline{x}'' = (0, 0, 0, 0)$ és $||\underline{x}''|| = 0$, mert az $\underline{x}$ vektor eleme az altérnek. Természetesen $\alpha = 0$.

2.39. Feladat. *Mennyi az $\underline{x} = (4, -3, 8)$ vektor távolsága attól a síktól, amelynek egyenlete $x_1 - 2x_2 + 3x_3 = 6$?*

Megoldás.

1. A sík normálvektora $\underline{n} = (1, -2, 3)$. Keressük azon $\underline{x}' = (x_1, x_2, x_3)$ pontját a síknak, amire teljesül, hogy $\underline{x}' + \alpha\underline{n} = \underline{x}$ valamilyen α valós szám esetén (tehát szemléletesen $\underline{x}'$ az $\underline{x}$ pontból a síkra állított merőleges egyenes metszéspontja a síkkal.) Tehát
$$(x_1, x_2, x_3) + \alpha(1, -2, 3) = (4, -3, 8),$$
innen $x_1 = 4 - \alpha$, $x_2 = -3 + 2\alpha$, $x_3 = 8 - 3\alpha$. Mivel $\underline{x}'$ teljesíti a sík egyenletét $\alpha = 2$ adódik, és a keresett távolság $||2\underline{n}|| = \sqrt{56}$.
2. Másik lehetőség, hogy visszavezetjük a feladatot egy altértől vett távolság meghatározására. A sík egy reprezentánsvektora például az $\underline{r} = (0, 0, 2)$ vektor. A keresett távolság megegyezik az $\underline{x} - \underline{r}$ vektornak a $x_1 - 2x_2 + 3x_3 = 0$ egyenletű síktól vett távolságával, ez pedig már altér.

3. Euklideszi terek lineáris operátorai

2.40. Feladat. *A $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris operátor mátrixa a természetes bázisra vonatkozóan A. Mi a φ^* adjungált operátor mátrixa?*

Megoldás. φ^* mátrixa $A^\top$, hiszen
$$(A\underline{x}, \underline{y}) = (\varphi(\underline{x}), \underline{y}) \doteq (\underline{x}, \varphi^*(\underline{y})) = (\underline{x}, A^*\underline{y})$$

teljesül minden $\underline{x}, \underline{y} \in \mathbb{R}^3$ esetén. A kanonikus belső szorzat esetén $(\underline{a}, \underline{b}) = \underline{a}^\top \underline{b}$, így

$$(A\underline{x})^\top \underline{y} = \underline{x}^\top A^\top \underline{y} = \underline{x}^\top A^* \underline{y},$$

azaz $A^* = A^\top$. (Ez az összefüggés tetszőleges ortonormált bázis esetén teljesül, ekkor ugyanis a belső szorzás mátrixa az E egységmátrix.)

2.41. Feladat. *A $\varphi_1, \varphi_2 : \mathbb{R}^n \to \mathbb{R}^n$ lineáris operátorok mátrixa a természetes bázisra vonatkozóan A illetve B, és φ_1 önadjungált operátor, φ_2 pedig ortogonális operátor. Az alábbi állítások közül melyek igazak, és melyek hamisak?*

1. *A szimmetrikus.*
2. *B szimmetrikus.*
3. *$B^{-1} = B^\top$.*
4. *$\det B = 1$.*
5. *A nem lehet ortogonális mátrix.*
6. *φ_1 minden sajátértéke valós.*
7. *φ_2-nek van valós sajátértéke.*
8. *φ_1 sajátvektorai egymásra merőlegesek.*
9. *B oszlopvektorai egymásra merőlegesek.*
10. *A diagonalizálható mátrix.*
11. *B diagonalizálható mátrix.*
12. *$\underline{x}$ és $B\underline{x}$ normája megegyezik.*

Megoldás.

1. Igaz.
2. Nem feltétlenül igaz, például az $\mathbb{R}^2$-beli origó körüli forgatás mátrixa:
$$\begin{pmatrix} \cos\alpha & \sin\alpha \\ -\sin\alpha & \cos\alpha \end{pmatrix}.$$
3. Igaz.
4. Nem igaz. Az állítás helyesen: $\det B = +1$ vagy -1.
5. De lehet. Például az identikus transzformáció mátrixa (az egységmátrix) szimmetrikus és ortogonális is.
6. Igaz.
7. Nem igaz. Például az $\mathbb{R}^2$-beli origó körüli forgatásnak nincs valós sajátértéke.
8. Nem igaz. Helyesen: φ_1 különböző sajátértékeihez tartozó sajátvektorai merőlegesek egymásra.
9. Igaz. Sőt, egységhosszúak is, és ugyanez igaz sorvektoraira is.
10. Igaz.
11. Nem feltétlenül igaz.

12. Igaz.

2.42. Feladat. *Írjuk fel a φ lineáris operátor természetes bázisra vonatkozó mátrixát. Állapítsuk meg, hogy φ önadjungált illetve ortogonális operátor-e!*

1. *φ az $\mathbb{R}^2$-beli y tengelyre tükrözés,*
2. *φ az $\mathbb{R}^3$-beli origóra tükrözés,*
3. *φ az $\mathbb{R}^3$-beli $[x, y]$-síkra való merőleges vetítés,*
4. *φ az $\mathbb{R}^2$-beli origó körüli α szögű forgatás,*
5. *φ az $\mathbb{R}^2$-beli origó középpontú háromszoros nagyítás.*

Megoldás. Az önadjungált operátorok mátrixa ortonormált bázisban szimmetrikus, az ortogonális operátorok mátrixa pedig ortogonális mátrix, azaz sorai (oszlopai) egymásra merőleges egységvektorok.

1. A transzformáció mátrixa oszlopaiban tartalmazza a bázisvektorok képének koordinátáit: Mivel $\varphi(1, 0) = (-1, 0)$ és $\varphi(0, 1) = (0, 1)$, így a keresett mátrix
$$A = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.$$
Ez az operátor önadjungált is és ortogonális is. A mátrix diagonális, a természetes bázis itt sajátvektorokból álló orotonormált bázis is egyben.
2. Az operátor mátrixa:
$$A = \begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix},$$
önadjungált és ortogonális is.
3. Az operátor mátrixa:
$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix},$$
tehát önadjungált operátor, de nem ortogonális.
4. Most φ mátrixa
$$A = \begin{pmatrix} \cos\alpha & \sin\alpha \\ -\sin\alpha & \cos\alpha \end{pmatrix},$$
ez ortogonális mátrix. Valóban, sorvektorai egységhosszúak $\cos^2\alpha + \sin^2\alpha = 1$ miatt, és merőlegesek egymásra, mert belső szorzatuk nulla.
5. Mivel az operátor mátrixa
$$A = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 3 \end{pmatrix},$$

így ez szimmetrikus, de nem ortogonális transzformáció.

2.43. Feladat. *Írjuk fel a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris operátor mátrixát, ha φ az $x_1 + 2x_2 + x_3 = 0$ egyenletű síkra való tükrözés. Önadjungált illetve ortogonális-e ez az operátor?*

Megoldás. Az ortogonális felbontás szerint $\underline{x} = \underline{x}' + \underline{x}''$, ahol $\underline{x}'$ az $\underline{x}$ merőleges vetülete a síkra, $\underline{x}''$ pedig az $\underline{x}$ merőleges vetülete az $\underline{n}$ irányú egyenesre, ahol $\underline{n} = \frac{1}{\sqrt{6}}(1,2,1)$ a sík normál-egységvektora. A 2.23 feladat alapján $\underline{x}'' = (\underline{x}, \underline{n})\underline{n}$, így

$$\varphi(\underline{x}) = \underline{x} - 2\underline{x}'' = \underline{x} - 2(\underline{x}, \underline{n})\underline{n}.$$

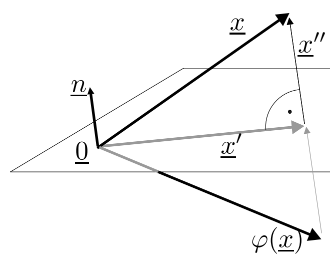

Innen

$$\begin{aligned}
\varphi(1,0,0) &= (1,0,0) - 2\frac{1}{\sqrt{6}}\frac{1}{\sqrt{6}}(1,2,1) = (2/3, -2/3, -1/3),\\
\varphi(0,1,0) &= (0,1,0) - \frac{2}{3}(1,2,1) = (-2/3, -1/3, -2/3),\\
\varphi(0,0,1) &= (0,0,1) - \frac{1}{3}(1,2,1) = (-1/3, -2/3, 2/3),
\end{aligned}$$

így az operátor mátrixa:

$$\begin{pmatrix} 2/3 & -2/3 & -1/3 \\ -2/3 & -1/3 & -2/3 \\ -1/3 & -2/3 & 2/3 \end{pmatrix},$$

tehát ez egy szimmetrikus és ortogonális operátor.

2.44. Feladat. *Írjuk fel a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ lineáris operátor mátrixát, ha φ az $x_1 + x_2 - 3x_3 = 0$ egyenletű síkra való merőleges vetítés. Önadjungált illetve ortogonális-e ez az operátor?*

Megoldás. Az előző feladat jelöléseivel:

$$\varphi(\underline{x}) = \underline{x}' = \underline{x} - \underline{x}'' = \underline{x} - (\underline{x}, \underline{n})\underline{n},$$

ahol $\underline{n} = \frac{1}{\sqrt{11}}(1,1,-3)$. Ekkor

$$\begin{aligned}
\varphi(1,0,0) &= (1,0,0) - \frac{1}{11}(1,1,-3) = (10/11, -1/11, 3/11),\\
\varphi(0,1,0) &= (0,1,0) - \frac{1}{11}(1,1,-3) = (-1/11, 10/11, 3/11),\\
\varphi(0,0,1) &= (0,0,1) - \frac{-}{3}11(1,1,-3) = (3/11, 3/11, 2/11),
\end{aligned}$$

és a keresett mátrix

$$\frac{1}{11}\begin{pmatrix} 10 & -1 & 3\\ -1 & 10 & 3\\ 3 & 3 & 2\end{pmatrix}.$$

Ez egy önadjungált operátor.

2.45. Feladat. *Diagonalizáljuk a φ önadjungált operátor mátrixát, és adjuk meg azt az ortonormált bázist, amelyben φ mátrixa diagonális alakú, ha φ mátrixa a természetes bázisra vonatkozóan*

$$(1)\ \begin{pmatrix} 3 & 1\\ 1 & 3\end{pmatrix} \qquad (2)\ \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0\\ 1 & 2 & 0\\ 0 & 0 & 2\end{pmatrix} \qquad (3)\ \begin{pmatrix} -1 & 0 & -3\\ 0 & 2 & 0\\ -3 & 0 & 1\end{pmatrix}$$

$$(4)\ \begin{pmatrix} 2 & 1 & -1\\ 1 & 2 & -1\\ -1 & -1 & 2\end{pmatrix} \qquad (5)\ \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1\\ 1 & 1 & 1\\ 1 & 1 & 1\end{pmatrix} \qquad (6)\ \begin{pmatrix} 1 & 0 & -1\\ 0 & 7 & 0\\ -1 & 0 & 1\end{pmatrix}$$

Megoldás. Először a lineáris transzformációknál tanult módon meghatározzuk a leképezés karakterisztikus egyenletét. Ebből megkapjuk a sajátértékeket, majd meghatározzuk a sajátértékekhez tartozó sajátaltereket. Mivel önadjungált operátorokról van szó, minden sajátérték valós, mindig létezik sajátvektorokból álló bázis, sőt, sajátvektorokból álló ortonormált bázis is. Ennek megadásához a kapott sajátvektorokat normáljuk, illetve többdimenziós sajátaltér esetén Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárást alkalmazunk.

1. Határozzuk meg a sajátértékeket:

$$\begin{vmatrix} 3-\lambda & 1\\ 1 & 3-\lambda\end{vmatrix} = (3-\lambda)^2 - 1 = \lambda^2 - 6\lambda + 8 = (\lambda-4)(\lambda-2),$$

   tehát a sajátértékek a 2 és a 4. A $\lambda = 2$ sajátértékhez tartozó sajátvektorok az alábbi egyenletrendszerből határozhatóak meg:

$$\begin{aligned} x_1 + x_2 &= 0\\ x_1 + x_2 &= 0 \end{aligned},$$

tehát $\mathcal{L}_2 = \mathcal{L}(1,-1)$. A $\lambda = 4$ esetben

$$\begin{aligned} -x_1 + x_2 &= 0 \\ x_1 - x_2 &= 0 \end{aligned},$$

tehát $\mathcal{L}_4 = \mathcal{L}(1,1)$. Látható, hogy a két altér vektorai merőlegesek egymásra, ezen alterekből kell kiválasztani egységhosszú vektorokat. A keresett sajátvektorokból álló ortonormált bázis: $\frac{1}{\sqrt{2}}(1,-1), \frac{1}{\sqrt{2}}(1,1)$. A bázistranszformáció S mátrixa ekkor ortogonális mátrix, és $S^{-1}AS = S^{\top}AS$ diagonális:

$$\frac{1}{\sqrt{2}}\begin{pmatrix} 1 & -1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}\begin{pmatrix} 3 & 1 \\ 1 & 3 \end{pmatrix}\frac{1}{\sqrt{2}}\begin{pmatrix} 1 & -1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & 4 \end{pmatrix}.$$

2. A karakterisztikus polinom $x^3 - 6x^2 + 11x - 6$, és három különböző sajátérték van: 1,2,3. A sajátértékekhez tartozó sajátalterek egymásra ortogonálisak:

$$\mathcal{L}_1 = \mathcal{L}(-1,1,0), \quad \mathcal{L}_2 = \mathcal{L}(0,0,1), \quad \mathcal{L}_3 = \mathcal{L}(1,1,0),$$

tehát a bázistranszformáció ortogonális mátrixa (ennek oszlopaiban szerepelnek a sajátvektorokból álló ortonormált bázis vektorai):

$$S = \begin{pmatrix} -1/\sqrt{2} & 0 & 1/\sqrt{2} \\ 1/\sqrt{2} & 0 & 1/\sqrt{2} \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

3. A karakterisztikus polinom $x^3 - 12x + 16$, a sajátértékek: -4,2,2. A sajátértékekhez tartozó sajátalterek:

$$\mathcal{L}_{-4} = \mathcal{L}(1,0,1), \quad \mathcal{L}_2 = \mathcal{L}((-1,0,1),(0,1,0)).$$

Mivel itt az $\mathcal{L}_2$ altér generáló vektorai ortogonálisak, rögtön felírhatjuk a sajátvektorokból álló ortonormált bázist:

$$(1/\sqrt{2},0,1/\sqrt{2}),(-1/\sqrt{2},0,1/\sqrt{2}),(0,1,0).$$

4. A karakterisztikus polinom $x^3 - 6x^2 + 9x - 4$, a sajátértékek: 4,1,1. A sajátértékekhez tartozó sajátalterek:

$$\mathcal{L}_4 = \mathcal{L}(-1,-1,1), \quad \mathcal{L}_1 = \mathcal{L}((-1,1,0),(1,0,1)).$$

Mivel itt az $\mathcal{L}_1$ altér generáló vektorai nem ortogonálisak, így Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárással meghatározunk egy ortonormált bázist ebben az altérben: $\frac{1}{\sqrt{2}}(-1,1,0)$, $\frac{1}{\sqrt{6}}(1,1,2)$. Tehát

$$S = \begin{pmatrix} -1/\sqrt{3} & -1/\sqrt{2} & 1/\sqrt{6} \\ -1/\sqrt{3} & 1/\sqrt{2} & 1/\sqrt{6} \\ 1/\sqrt{3} & 0 & 2/\sqrt{6} \end{pmatrix}.$$

5. A karakterisztikus polinom x^3-3x^2, a sajátértékek: 3,0,0, a sajátalterek:

$$\mathcal{L}_3 = \mathcal{L}(1,1,1), \quad \mathcal{L}_0 = \mathcal{L}((-1,0,1),(-1,1,0)).$$

Mivel itt az $\mathcal{L}_0$ altér generáló vektorai nem ortogonálisak, így Gram-Schmidt ortogonalizációs eljárással meghatározunk egy ortonormált bázist ebben az altérben: $\frac{1}{\sqrt{2}}(-1,0,1)$, $\frac{1}{\sqrt{6}}(-1,2,-1)$. Tehát

$$S = \begin{pmatrix} 1/\sqrt{3} & -1/\sqrt{2} & -1/\sqrt{6} \\ 1/\sqrt{3} & 0 & 2/\sqrt{6} \\ 1/\sqrt{3} & 1/\sqrt{2} & -1/\sqrt{6} \end{pmatrix}.$$

6. A karakterisztikus polinom $x^3 - 9x^2 + 14x$, a sajátértékek: 0,7,2. A keresett ortonormált bázis:

$$\frac{1}{\sqrt{2}}(-1,0,1), (0,1,0), \frac{1}{\sqrt{2}}(1,0,1).$$

2.46. Feladat. *Mi a geometriai jelentése annak a $\varphi : \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$ ortogonális operátornak, amelynek valós sajátértékei pontosan:*

(1) $1,1,1$, (2) $1,1,-1$, (3) $1,-1,-1$, (4) $-1,-1,-1$,
(5) 1, (6) -1

Megoldás. Ha három valós sajátérték van, akkor létezik ortonormált bázis, melyben φ mátrixa diagonális, főátlóban ezen sajátértékekkel.

1. Identikus leképezés.
2. Síkra tükrözés (A bázis három egymásra merőleges sajátvektora közül kettő fix marad, egy ellentétes irányú lesz φ hatására).
3. Egyenesre tükrözés.
4. Origóra tükrözés.
5. Csak egy valós sajátérték van (és az 1), így ez egy tengely körüli forgatás.
6. Forgatva tükrözés.

2.47. Feladat. *Mi a geometria jelentése a φ ortogonális operátornak, ha a természetes bázisra vonatkozó mátrixa:*

(1) $\begin{pmatrix} 1/2 & -\sqrt{3}/2 \\ \sqrt{3}/2 & 1/2 \end{pmatrix}$ (2) $\begin{pmatrix} 2/3 & 2/3 & -1/3 \\ 2/3 & -1/3 & 2/3 \\ -1/3 & 2/3 & 2/3 \end{pmatrix}$

(3) $\begin{pmatrix} 2/3 & -1/3 & 2/3 \\ 2/3 & 2/3 & -1/3 \\ -1/3 & 2/3 & 2/3 \end{pmatrix}$ (4) $\begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}$

Megoldás.

1. Ez a mátrix $\begin{pmatrix} \cos\alpha & -\sin\alpha \\ \sin\alpha & \cos\alpha \end{pmatrix}$ alakú, ahol $\alpha = 60°$, tehát ez egy origó körüli α szögű forgatás.
2. Határozzuk meg a mátrix karakterisztikus polinomját és a sajátértékeket: x^3-x^2-x+1, illetve $-1, 1, 1$. Ez tehát egy síkra tükrözés. Megkaphatjuk a sík normálvektorát, ha meghatározzuk a -1-hez tartozó sajátvektorokat: $\mathcal{L}_{-1} = (1, -2, 1)$, tehát φ az $x_1 - 2x_2 + x_3 = 0$ egyenletű síkra tükrözés. (Az 1-hez tartozó sajátalteret éppen ennek a síknak a vektorai adják, ezek φ fixpontjai.)
3. A karakterisztikus polinom $x^3-2x^2+2x-1 = (x-1)(x^2-x+1)$, tehát csak egy valós sajátérték van, ez tehát egy tengely körüli forgatás, a tengely vektorait (ezek fixen maradnak) az 1-hez tartozó sajátvektorok adják: $\mathcal{L}_1 = (1, 1, 1)$. Eszerint az invariáns sík egyenlete $x_1+x_2+x_3 = 0$, ebben a síkban φ origó körüli forgatásként hat. Mi a forgatás szöge? Az egyszerűség kedvéért vegyünk egy vektort az invariáns síkból, például az $\underline{x} = (0, -1, 1)$-et, és nézzük meg mi lesz a φ általi képe:
$$\varphi(\underline{x}) = \begin{pmatrix} 2/3 & -1/3 & 2/3 \\ 2/3 & 2/3 & -1/3 \\ -1/3 & 2/3 & 2/3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 \\ -1 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -1 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix}.$$
A forgatás szöge az $\underline{x}$ és $\varphi(\underline{x})$ által bezárt szög: $\cos\alpha = \frac{1}{\sqrt{2}\sqrt{2}} = \frac{1}{2}$, tehát $\alpha = 60°$.
4. A karakterisztikus polinom $x^3 + x^2 + x + 1 = (x + 1)(x^2 + 1)$, tehát az egyetlen valós sajátérték -1. A leképezés forgatva tükrözés, az invariáns sík normálvektora $(1, 0, 0)$, mert $\mathcal{L}_{-1} = \mathcal{L}(1, 0, 0)$. Tehát az $[y, z]$-síkban forgatásként hat φ, enne szöge $90°$, hiszen például $\underline{x} = (0, 1, 0)$ esetén $\varphi(\underline{x}) = (0, 0, 1)$. Ha az eredeti mátrixot megfigyeljük, felfedezhetjük benne a $90°$-os forgatás $\begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ mátrixát. A leképezés tehát az $[y, z]$-síkra való tükrözés, és az x-tengely körüli $90°$-os forgatás együttese.

3. fejezet
Gráfelmélet

1. Gráfelméleti alapfogalmak

3.1. Feladat. *Rajzolja fel a $G = (E, \varphi, C)$ irányított gráfot, ha*

1. $E = \{e_1, e_2, e_3, e_4\}$, $C = \{c_1, c_2, c_3, c_4\}$, $\varphi(e_1) = (c_4, c_1)$, $\varphi(e_2) = (c_1, c_4)$, $\varphi(e_3) = (c_2, c_1)$, $\varphi(e_4) = (c_4, c_2)$, $\varphi(e_5) = (c_3, c_3)$.
2. $E = \{e_1, e_2, e_3, e_4, e_5, e_6, e_7, e_8, e_9, e_{10}\}$, $C = \{c_1, c_2, c_3, c_4, c_5, c_6\}$, $\varphi(e_1) = (c_5, c_1)$, $\varphi(e_2) = (c_5, c_4)$, $\varphi(e_3) = (c_4, c_3)$, $\varphi(e_4) = (c_3, c_2)$, $\varphi(e_5) = (c_2, c_5)$, $\varphi(e_6) = (c_3, c_3)$, $\varphi(e_7) = (c_2, c_1)$, $\varphi(e_8) = (c_6, c_1)$, $\varphi(e_9) = (c_1, c_6)$, $\varphi(e_{10}) = (c_6, c_6)$.
3. $E = \{e_1, e_2, e_3, e_4, e_5, e_6\}$, $C = \{c_1, c_2, c_3, c_4, \}$, $\varphi(e_1) = (c_2, c_1)$, $\varphi(e_2) = (c_1, c_3)$, $\varphi(e_3) = (c_3, c_2)$, $\varphi(e_4) = (c_1, c_3)$, $\varphi(e_5) = (c_4, c_4)$, $\varphi(e_6) = (c_4, c_4)$.

Megoldás.

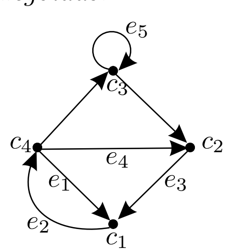

1.

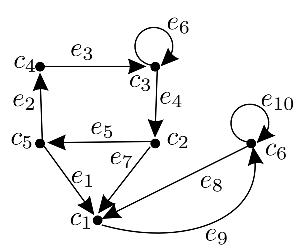

2.

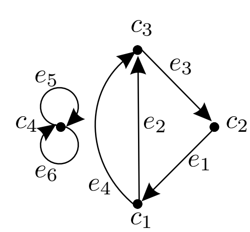

3.

3.2. Feladat. *Adja meg a 3.1. feladatban szereplő gráfok csúcsainak ki-fokát és be-fokát.*

Megoldás. Egy irányított gráf c csúcsának *ki-foka* azon élek száma, amelyeknek c a kezdőpontja, *be-foka* pedig a csúcsba irányuló élek száma. A ki-fok jele $\delta_{\mathrm{ki}}(c)$, a be-fok jele $\delta_{\mathrm{be}}(c)$.

1. $\delta_{\mathrm{ki}}(c_1) = 1$, $\delta_{\mathrm{ki}}(c_2) = 1$, $\delta_{\mathrm{ki}}(c_3) = 2$, $\delta_{\mathrm{ki}}(c_4) = 3$, $\delta_{\mathrm{be}}(c_1) = 2$, $\delta_{\mathrm{be}}(c_2) = 2$, $\delta_{\mathrm{be}}(c_3) = 2$, $\delta_{\mathrm{be}}(c_4) = 1$.

2. $\delta_{\text{ki}}(c_1) = 1$, $\delta_{\text{ki}}(c_2) = 2$, $\delta_{\text{ki}}(c_3) = 2$, $\delta_{\text{ki}}(c_4) = 1$, $\delta_{\text{ki}}(c_5) = 2$, $\delta_{\text{ki}}(c_6) = 2$. $\delta_{\text{be}}(c_1) = 3$, $\delta_{\text{be}}(c_2) = 1$, $\delta_{\text{be}}(c_3) = 2$, $\delta_{\text{be}}(c_4) = 1$, $\delta_{\text{be}}(c_5) = 1$, $\delta_{\text{be}}(c_6) = 2$.
3. $\delta_{\text{ki}}(c_1) = 2$, $\delta_{\text{ki}}(c_2) = 1$, $\delta_{\text{ki}}(c_3) = 1$, $\delta_{\text{ki}}(c_4) = 2$, $\delta_{\text{be}}(c_1) = 1$, $\delta_{\text{be}}(c_2) = 1$, $\delta_{\text{be}}(c_3) = 2$, $\delta_{\text{be}}(c_4) = 2$.

3.3. Feladat. *Rajzolja fel a $G = (E, \varphi, C)$ irányítatlan gráfot, ha*

1. $E = \{e_1, e_2, e_3, e_4, e_5, e_6, e_7, e_8, e_9, e_{10}, e_{11}\}$, $C = \{c_1, c_2, c_3, c_4, c_5, c_6\}$, $\varphi(e_1) = (c_1, c_2)$, $\varphi(e_2) = (c_1, c_4)$, $\varphi(e_3) = (c_4, c_6)$, $\varphi(e_4) = (c_3, c_4)$, $\varphi(e_5) = (c_2, c_4)$, $\varphi(e_6) = (c_2, c_3)$, $\varphi(e_7) = (c_3, c_2)$, $\varphi(e_8) = (c_2, c_3)$, $\varphi(e_9) = (c_4, c_5)$, $\varphi(e_{10}) = (c_5, c_6)$, $\varphi(e_{11}) = (c_5, c_5)$.
2. $E = \{e_1, e_2, e_3, e_4, e_5, e_6, e_7, e_8, e_9\}$, $C = \{c_1, c_2, c_3, c_4, c_5, c_6\}$, $\varphi(e_1) = (c_1, c_2)$, $\varphi(e_2) = (c_2, c_3)$, $\varphi(e_3) = (c_3, c_4)$, $\varphi(e_4) = (c_4, c_5)$, $\varphi(e_5) = (c_5, c_6)$, $\varphi(e_6) = (c_2, c_6)$, $\varphi(e_7) = (c_2, c_5)$, $\varphi(e_8) = (c_2, c_4)$, $\varphi(e_9) = (c_1, c_5)$.
3. $E = \{e_1, e_2, e_3, e_4\}$, $C = \{c_1, c_2, c_3, c_4, c_5\}$, $\varphi(e_1) = (c_2, c_3)$, $\varphi(e_2) = (c_3, c_4)$, $\varphi(e_3) = (c_3, c_5)$, $\varphi(e_4) = (c_2, c_2)$.

Megoldás.

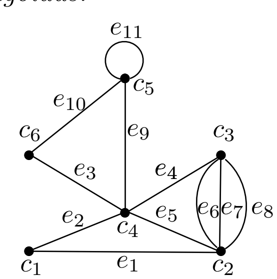

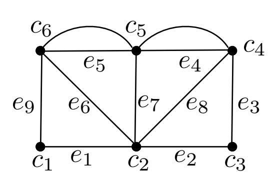

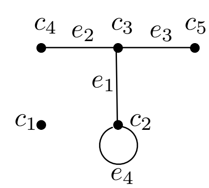

1. 2. 3.

3.4. Feladat. *Állapítsa meg az alábbi gráfok csúcsainak fokát, továbbá a gráf átmérőjét:*

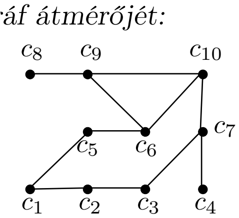

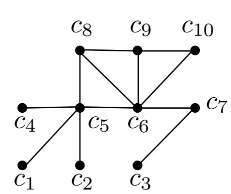

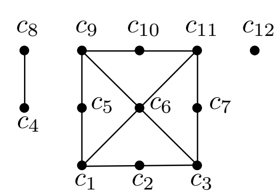

1. 2. 3.

Megoldás. Egy G gráf c csúcsának fokán a csúcsára illeszkedő élek számát értjük. Jele $\delta(c)$. Egy G gráf átmérője a csúcsok távolságának maximuma, melyet $\operatorname{diam}(G)$-vel jelölünk.

1. $\delta(c_4) = \delta(c_8) = 1$, $\delta(c_1) = \delta(c_2) = \delta(c_3) = \delta(c_5) = 2$, $\delta(c_6) = \delta(c_7) = \delta(c_9) = \delta(c_{10}) = 3$. $\mathrm{diam}(G) = d(c_2, c_8) = 5$.
2. $\delta(c_1) = \delta(c_2) = \delta(c_3) = \delta(c_4) = 1$, $\delta(c_7) = 2$, $\delta(c_8) = \delta(c_9) = \delta(c_{10}) = 3$, $\delta(c_5) = \delta(c_6) = 5$. $\mathrm{diam}(G) = d(c_1, c_3) = d(c_2, c_3) = d(c_4, c_3) = 4$.
3. $\delta(c_12) = 0$, $\delta(c_4) = \delta(c_8) = 1$, $\delta(c_2) = \delta(c_5) = \delta(c_7) = \delta(c_{10}) = 2$, $\delta(c_1) = \delta(c_3) = \delta(c_9) = \delta(c_{11}) = 3$, $\delta(c_5) = 4$. $\mathrm{diam}(G) = \infty$, hiszen például c_1 és c_5 között nincsen út, így távolságuk végtelen.

3.5. Feladat. *Igazoljuk, hogy egy G gráf akkor és csak akkor páros, ha nem tartalmaz páratlan hosszúságú kört. (Egy gráf páros gráf, ha csúcsait két részre oszthatjuk úgy, hogy a gráf minden éle az egyik részből a másikba vezet, azaz fehér és fekete színnel kiszínezhetőek a csúcsai úgy, hogy minden él két különböző színű csúcsot köt össze.)*

Megoldás. Az, hogy páros gráf nem tartalmazhat páratlan hosszúságú kört, nyilvánvaló, hiszen a gráf bármely körének bejárásakor felváltva fordulnak elő a fehér illetve fekete színű csúcsok.

Azt, hogy páratlan hosszúságú kört nem tartalmazó gráf páros, a csúcsok száma szerinti teljes indukcióval igazoljuk. Az állítás nyilvánvalóan igaz $n = 1$ csúcspontú gráfra. Tegyük fel, hogy igaz az állítás minden $n = k$ csúcspontú gráfra ($k \in \mathbb{N}$), ebből látjuk be, hogy teljesül minden $k+1$ csúcspontú gráfra is. Legyen tehát G egy $k+1$ csúcspontból álló gráf, amelyben nincsen páratlan hosszúságú kör. Töröljük G-nek egy tetszőlegesen választott c csúcsát a hozzá illeszkedő élekkel együtt. Az így keletkezett G' gráfnak k csúcsa van, továbbá szintén nem tartalmaz páratlan hosszúságú kört, így az indukciós feltevés szerint páros gráf.

Színezzük ki G' csúcsait fehérekre és feketékre a megfelelő módon. Belátjuk, hogy c-nek G' ugyanazon K komponensébe eső szomszédai azonos színűek. Indirekt tegyük fel ugyanis, hogy c-nek két szomszédja, s_1 és s_2 a K komponensben vannak, és s_1 fehér, s_2 pedig fekete. A K komponens összefüggő, így van benne s_1-et s_2-vel összekötő L út, melynek hossza páratlan, hiszen végpontjai különböző színűek, és G' párossága miatt minden szomszéd különböző színű. Azonban a (c, s_1) és (c, s_2) éleket az L úthoz csatolva G-nek egy páratlan hosszúságú körét kapjuk, ez pedig lehetetlen.

Tehát a komponenseket kiszínezhetjük úgy, hogy c minden szomszédja fehér legyen, így c-t feketének tekintve a G gráf párosságát kifejező színezést kaptunk. Ezzel az állítást beláttuk.

3.6. Feladat. *Páros gráfok-e az alábbi gráfok? Ha igen, adjuk meg a csúcsok egy diszjunkt felosztását.*

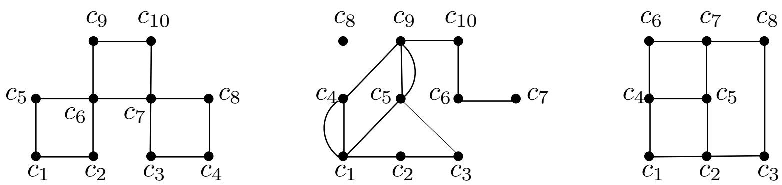

1. 2. 3.

Megoldás. A megoldásban felhasználjuk a 3.5. feladatot.

1. Könnyen látható, hogy a gráf körei csak 4, 8 vagy 12 élből állhatnak, így a gráf páros. A csúcsok egy felosztása: $C_1 = \{c_1, c_3, c_6, c_8, c_{10}\}$, $C_2 = \{c_2, c_4, c_5, c_7, c_9\}$.
2. Könnyen látható, hogy a gráf körei csak 2, 4 vagy 6 élből állhatnak, így a gráf páros. A csúcsok egy felosztása: $C_1 = \{c_1, c_3, c_6, c_8, c_9\}$, $C_2 = \{c_2, c_4, c_5, c_7, c_{10}\}$.
3. Az ábrán látható, hogy a gráfnak van páratlan hosszúságú köre:

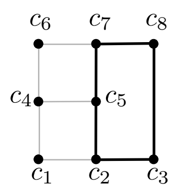

Tehát a gráf nem páros.

3.7. Feladat. *Izomorfak-e az alábbi gráfok? Ha igen, írjuk fel a csúcsok és élek közötti megfeleltetést.*

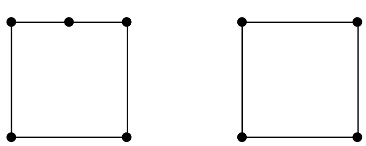

1.

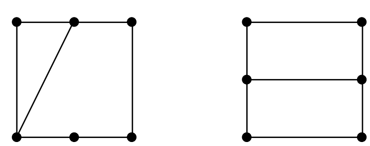

2.

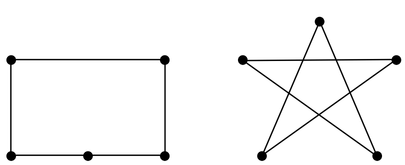

3.

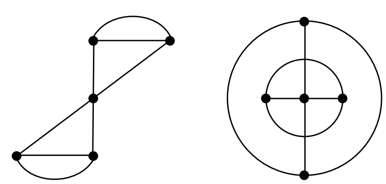

4.

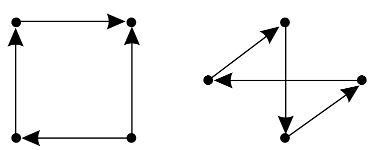

5.

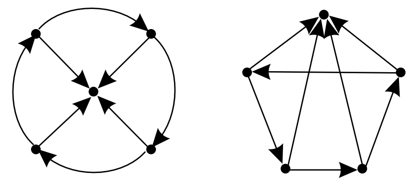

6.

Megoldás. A $G = (E, \varphi, C)$ és a $G' = (E', \varphi', C')$ gráf izomorfak, ha léteznek olyan $\alpha : E \to E'$ és $\beta : C \to C'$ bijektív leképezések, melyekre teljesül, hogy tetszőleges, a c_1 és c_2 csúcsokat összekötő e él $\alpha(e)$ képe a $\beta(c_1)$ és $\beta(c_2)$ csúcsokat köti össze (irányított gráf esetén az irányítottságot is megőrizve, tehát ha az e él a c_1 csúcsba mutat, akkor az $\alpha(e)$ él a $\beta(c_1)$ csúcsba mutat). Két gráf izomorfiája szemléletesen azt jelenti, hogy az egyik gráfból a csúcsok elmozgatásával (az éleket tetszőlegesen hajlítva és nyújtva) elő tudom állítani a másikat.

1. A két gráf nem izomorf, hiszen az első gráfnak több csúcspontja van mint a másodiknak, így a csúcspontok között nem adható meg β bijektív leképezés.
2. Nyilvánvaló, hogy egy gráf egy n hosszúságú körének az α és β leképezések által megfeleltetett, úgynevezett izomorf képe szintén egy n hosszúságú kör. Mivel az első gráfban van 3 hosszúságú kör, csak olyan gráffal lehet izomorf, amiben van 3 hosszúságú kör. Tehát a két gráf nem izomorf.
3. A két gráf izomorf. A csúcsok és élek közötti megfeleltetés felírásához jelöljük el a gráfok csúcsait és éleit:

   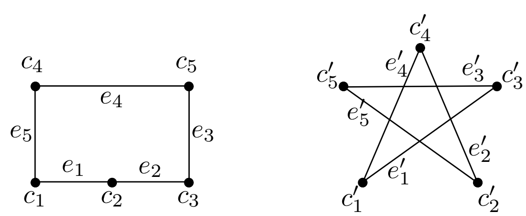

   Az élek megfeleltetése: $\alpha(e_1) = e'_1$, $\alpha(e_2) = e'_3$, $\alpha(e_3) = e'_5$, $\alpha(e_4) = e'_2$, $\alpha(e_5) = e'_4$. A csúcsok megfeleltetése: $\beta(c_1) = c'_1$, $\beta(c_2) = c'_3$, $\beta(c_3) = c'_5$, $\beta(c_4) = c'_2$, $\beta(c_5) = c'_4$.
4. A két gráf izomorf. A csúcsok és élek közötti megfeleltetés felírásához jelöljük el a gráfok csúcsait és éleit:

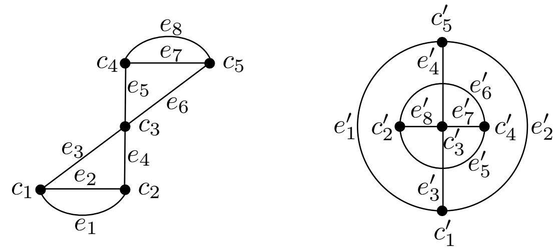

Az élek megfeleltetése: $\alpha(e_1) = e_1'$, $\alpha(e_2) = e_2'$, $\alpha(e_3) = e_3'$, $\alpha(e_4) = e_4'$, $\alpha(e_5) = e_7'$, $\alpha(e_6) = e_8'$, $\alpha(e_7) = e_5'$, $\alpha(e_8) = e_6'$. A csúcsok megfeleltetése: $\beta(c_1) = c_1'$, $\beta(c_2) = c_5'$, $\beta(c_3) = c_3'$, $\beta(c_4) = c_4'$, $\beta(c_5) = c_2'$.

5. A két gráf nem izomorf, hiszen az első gráfnak van olyan csúcsa, amely irányába nem mutat él, míg a másodiknak nincs ilyen csúcsa.
6. A két gráf izomorf. A csúcsok és élek közötti megfeleltetés felírásához jelöljük el a gráfok csúcsait és éleit:

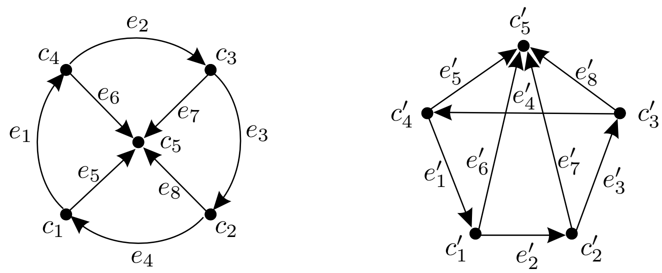

Az élek megfeleltetése: $\alpha(e_1) = e_1'$, $\alpha(e_2) = e_2'$, $\alpha(e_3) = e_3'$, $\alpha(e_4) = e_4'$, $\alpha(e_5) = e_5'$, $\alpha(e_6) = e_6'$, $\alpha(e_7) = e_7'$, $\alpha(e_8) = e_8'$. A csúcsok megfeleltetése: $\beta(c_1) = c_4'$, $\beta(c_2) = c_3'$, $\beta(c_3) = c_2'$, $\beta(c_4) = c_1'$, $\beta(c_5) = c_5'$.

3.8. Feladat. *Adja meg az alábbi gráfok egy feszítőfáját:*

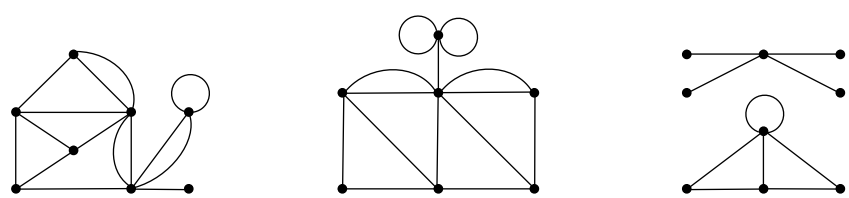

1. 2. 3.

Megoldás.

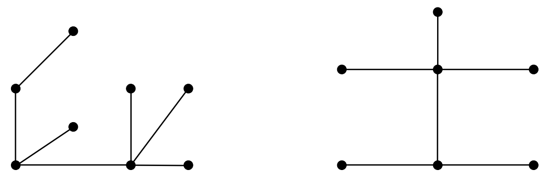

1. 2.

A harmadik gráf nem összefüggő, így nincs feszítőfája.

3.9. Feladat. *Adja meg az alábbi irányított gráfok gyökereit:*

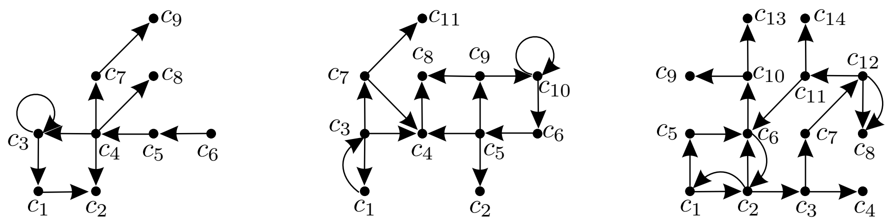

1. 2. 3.

Megoldás.

1. A c_6 csúcsba nem vezet irányított út, így csak ő lehet gyökér. Könnyű leellenőrizni, hogy belőle mindenhova el lehet jutni, tehát a c_6 csúcs az egyetlen gyökér.
2. A gráfnak nincs gyökere.
3. A gráf gyökerei a c_1, c_2, c_3, c_5, c_6, c_7, c_{11}, c_{12} csúcsok.

3.10. Feladat. *Adjuk meg az alábbi egyszerű gráfok komplementerfáit:*

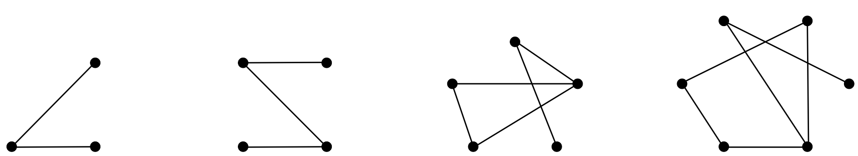

1. 2. 3. 4.

Megoldás. A gráfokból alkotható teljes gráfok:

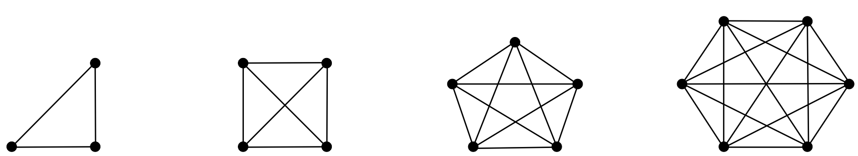

1. 2. 3. 4.

Így a komplementer gráfok:

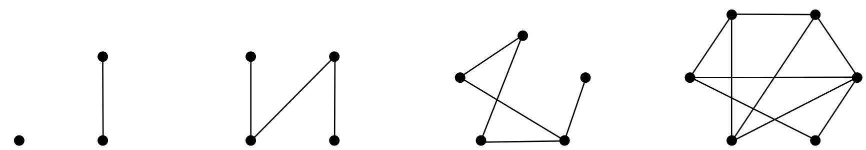

1. 2. 3. 4.

3.11. Feladat. *Hány olyan 6 csúcspontú egyszerű gráf van (izomorfiától eltekintve), amelyben minden pont foka legalább 4?*

Megoldás. A feladatnak megfelelő gráfok áttekinthetetlenül sok élt tartalmaznak, azonban komplementereik keveset. Így áttérünk a komplementerek vizsgálatára, és felhasználjuk azt, hogy a keresett gráfok száma nyilvánvalóan megegyezik a komplementereik számával. A teljes 6-gráfban minden pont foka 5, így a keresett gráfok komplementereiben minden csúcs fokszáma maximum 1. Izomorfiától eltekintve a következő lehetőségek vannak:

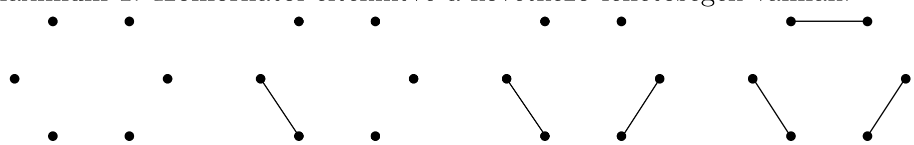

1. 2. 3. 4.

Tehát összesen 4 féle gráf van, amely a kívánt tulajdonsággal rendelkezik.

3.12. Feladat. *Igazoljuk, hogy*

(a) *legalább két csúcsot tartalmazó egyszerű gráfnak van két azonos fokú csúcsa.*
(b) *legalább két csúcsot tartalmazó összefüggő gráfnak kevesebb éle van, mint csúcsa, akkor van a gráfnak elsőfokú csúcsa.*
(c) *n csúcspontú teljes gráf éleinek száma $\frac{n(n-1)}{2}$.*
(d) *amennyiben egy legfeljebb $2n$ csúcspontú egyszerű gráf minden pontjának foka legalább n, akkor a gráf összefüggő.*
(e) *ha egy n csúcsú gráfnak legalább $n+1$ éle van, akkor van a gráfnak legalább 3-adfokú pontja.*
(f) *ha egy összefüggő gráf minden csúcsának foka 2, akkor a gráf kör.*
(g) *egy n csúcspontú összefüggő gráfnak legalább $n-1$ éle van.*
(h) *ha egy n csúcspontú gráfnak legalább n éle van, akkor van a gráfban kör.*
(i) *egy összefüggő n csúcspontú gráf pontosan akkor fagráf, ha éleinek száma $n-1$.*
(j) *egy n csúcspontú n élű összefüggő gráf pontosan 1 kört tartalmaz.*

Megoldás.

(a) Legyen az n csúcsú G gráf egyszerű. Mivel egyszerű gráfban nincsen hurokél és párhuzamos élek, ezért bármely csúcsot csak a többi $n-1$ csúccsal köthet össze maximum egy ál, így a csúcs fokszáma $\leq n-1$. Tehát a fokszámok a következőek lehetnek:

$$0, 1, 2, \ldots, n-1.$$

Azonban, ha G-ben van izolált pont, akkor nem lehet $n-1$-edfokú pont, hiszen ez az összes többi ponttal, így az izolált ponttal is szomszédos lenne, amely nem lehetséges. Tehát a következő fokszámok fordulhatnak elő G-ben:

$$0, 1, 2, \ldots, n-2 \text{ vagy } 1, 2, 3, \ldots n-1.$$

Mindkét esetben legfeljebb $n-1$ különböző fokszám lehetséges, így a gráf n darab csúcsa közül szükségképpen lesz legalább 2, amelyek fokszáma megegyezik. (Ezt az úgynevezett *skatulyaelv* alapján mondhatjuk: Ha $n-1$-nél több tárgyak $n-1$ dobozba rakunk be, akkor legalább 1 dobozba egynél több tárgyat raktunk.)

(b) Legyen az n csúcsú G gráf összefüggő. Indirekt tegyük fel, hogy G-nek nincs elsőfokú csúcsa. Mivel G-nek nincsen izolált pontja sem, minden pont foka legalább 2, így a fokszámok összege $\geq 2n$. Ekkor azonban a fokszámok összege legalább n, hiszen az élek száma éppen a fokszámok összegének fele. Tehát ellentmondásra jutottunk, melynek oka az indirekt feltevés volt.

(c) A teljes n-gráf minden csúcsának foka $n-1$, így a fokszámok összege $n(n-1)$. A kézfogási tétel alapján az élek száma éppen a fokszámok összegének fele, melyből következik az állítás.

(d) Indirekt tegyük fel, hogy a kívánt tulajdonságokkal rendelkező G gráf több komponensből áll. Ekkor van olyan komponens, amelynek nincsen n-nél több pontja. Mivel a gráf egyszerű, ebben a komponensben egy csúcs fokszáma maximum $n-1$ lehet, amely ellentmond a feladat fokszám kikötésének.

(e) Ha az n csúcsú G gráf minden pontjának foka legfeljebb 2, akkor G-ben a fokszámok összege legfeljebb $2n$, így az élek száma legfeljebb n, ellentétben a feladat feltevésével.

(f) A feladat az összefüggőség felhasználásával az élek bejárásából adódik.

(g) Az állítást n-szerinti teljes indukcióval igazoljuk. Az állítás $n=1$-re nyilvánvaló. Tegyük fel, valamely $k \in \mathbb{N}$ esetén az állítás igaz, azaz minden k csúcsú összefüggő gráfnak van $k-1$ éle.

Legyen G egy $k+1$ csúcspontú összefüggő gráf. Ha G-nek nincsen $k+1$ éle, akkor a feladat (b) része alapján van elsőfokú pontja. Egy ilyen pontot a hozzá illeszkedő éllel törölve egy k csúcspontú összefüggő gráfot kapunk, amelynek indukciós feltevésünk szerint van $k-1$ éle, ami a törölt éllel együtt adja, hogy G-nek van k éle. Ezzel az állítást beláttuk.

(h) Az állítást n-szerinti teljes indukcióval igazoljuk. $n = 1$-re az állítás nyilvánvalóan teljesül. Tegyük fel, hogy valamely $k \in \mathbb{N}$ esetén az állítás igaz, azaz minden k pontú és legalább k élű gráfban van kör.

Legyen G egy $k+1$ élű gráf, melyben legalább $k+1$ él van. A feladat igazolásához azt kell tehát belátni, hogy G tartalmaz kört. Tekintsünk G-ben egy L leghosszabb utat (olyan utat, amelyben az élek száma maximális).

Ha az L út valamely c_1 végpontja G-nek nem elsőfokú útja, akkor máris adódik, hogy G-ben van kör. Ugyanis ha veszünk egy olyan c_1 végpontú e élt, amely nincs benne az L útban, annak másik, c_2 végpontja szükségképpen olyan csúcs, amelyen az L út áthalad, hiszen ellenkező esetben az L utat növelni tudnánk az e éllel, amely ellentmondana L maximalitásának. Így az L út c_1-ből c_2-be vezető része kiegészítve az e éllel egy kört alkot.

Ha L végpontjai elsőfokúak, akkor töröljük G-nek valamely elsőfokú csúcsát a hozzá tartozó éllel együtt. Az így kapott gráfnak k pontja van és legalább k éle, amely az indukciós állítás szerint tartamaz kört. Ez a kör azonban benne van G-ben is, mellyel az állítást beláttuk.

(i) Az állítás a feladat (g) és (h) részének következménye.

(j) A feladat (h) része szerint a gráfunk tartalmaz kört. Jelöljünk el egy kört K-val. Nyilvánvaló, hogy ha a gráfból kiveszünk egy olyan élt, mely benne van K-ban, az összefüggőséget nem rontjuk el. Tehát az így kapott összefüggő n csúcsú gráfnak $n-1$ éle van, amely a feladat (i) része alapján fa, azaz nem tartalmaz kört. A fentiekből már adódik, hogy a gráfnak csak egy köre van, K.

3.13. Feladat. *Egy társaság bizonyos tagjai kézfogással köszöntötték egymást. Bizonyítsuk be, hogy páros azoknak a száma, akik páratlan sok emberrel fogtak kezet.*

Megoldás. Képezzünk egy gráfot, amelynek pontjai a társaság tagjainak felelnek meg, a gráf egy éle pedig jelentse azt, hogy a végpontjainak megfelelő emberek kezet fogtak egymással. Nyilván egy ember annyi emberrel fogott kezet, ahány él illeszkedik a neki megfelelő csúcsra, ami nem más, mint a csúcs fokszáma. Azt kell tehát bizonyítanunk a feladat állításának belátásához, hogy a gráf páratlan fokszámú csúcsainak száma páros, amely a kézfogási tétel következménye.

3.14. Feladat. *Bizonyítsuk be, hogy nincs olyan* 7 *tagú társaság, ahol rendre* $5, 5, 5, 4, 3, 1, 1$ *ismerőse van az embereknek.*

Megoldás. A feladatnak megfelelő gráf csúcsai jelöljék a társaság tagjait. Két csúcs akkor legyen összekötve, ha a megfelelő tagok ismerik egymást. Tehát azt kell bebizonyítanunk, hogy nincs olyan egyszerű gráf, amely csúcsainak fokszáma rendre $5, 5, 5, 4, 3, 1, 1$. Belátjuk, hogy az olyan 7 csúcspontból álló gráfokban, melyekben 5 fokszámú csúcsokból 3 van, maximum 1 darab elsőfokú csúcs lehetséges. Legyenek ugyanis az 5 fokszámú csúcsok c_1, c_2 és c_3. Ezen csúcsok mindegyike a gráfnak csak 1 csúcsával nem szomszédos. Indirekt tegyük fel, hogy két darab első fokú csúcs van, s_1 és s_2. Mivel $\delta(c_1) = 5$, ezért c_1 az s_1 és s_2 csúcsok valamelyikével szomszédos. Legyen ez a csúcs az s_1. c_2 szintén szomszédos s_1 és s_2 valamelyikével, de ez csak s_2 lehet, hiszen $\delta(s_1) = 1$ és s_1 szomszédos c_1-gyel. Viszont c_3 is szomszédos s_1 és s_2 valamelyikével, amely lehetetlen. Ezzel az állítást beláttuk.

3.15. Feladat. *Egy sakkversenyen bármely két játékos legfeljebb egyszer játszott egymással. Bizonyítsuk be, hogy a verseny bármely pillanatában volt két versenyző, akik addig ugyanannyi mérkőzést játszottak le.*

Megoldás. A feladatnak megfelelő gráf csúcsai jelöljék a játékosokat. Két csúcs akkor legyen összekötve, ha a megfelelő játékosok játszottak egymással. Látható, hogy a feladat a 3.12. feladat (a) részével azonos.

3.16. Feladat. *Egy futball bajnokságon n csapat vett részt, és mindenki játszott mindenkivel. Hány mérkőzés volt összesen?*

Megoldás. A feladatnak megfelelő gráf csúcsai jelöljék a csapatokat, két csúcs akkor legyen összekötve, ha a megfelelő csapatok játszottak egymással. A kérdés tehát az, hogy az n csúcspontú teljes gráfunknak hány éle van, amely a 3.12. feladat (c) része alapján $\dfrac{n(n-1)}{2}$.

3.17. Feladat. *Egy futball bajnokságban* 18 *csapat vesz részt. Minden hétvégén lezajlik egy forduló, amelyben valamilyen párosításban kilenc mérkőzést rendeznek. Igazoljuk, hogy* 8 *forduló után van legalább* 3 *olyan csapat, amelyek egyáltalán nem játszottak még egymással.*

Megoldás. Rendeljük azt a gráfot a feladathoz, melynek csúcsai a csapatokat reprezentálják, továbbá két csúcs akkor van összekötve, ha a csapatok már játszottak egymással. A feladat tehát három olyan csúcs keresése, amelyek egyike sem szomszédos a másik kettővel. Legyen c egy tetszőleges csúcs, és legyenek $c_1, c_2, \ldots, c_9$ azok a csúcsok, amelyekkel nem szomszédos.

Belátjuk, hogy ezen kilenc csúcs között van 2 olyan, amelyeket egymással nem köt össze él, tehát a c csúcs és ezen két csúcs a kívánt tulajdonságúak.

Indirekt tegyük fel, hogy nincs két olyan csúcs a $c_1, c_2, \ldots, c_9$ pontok között, amelyek egymással nem szomszédosak, tehát a gráfban ez a 9 csúcs egy különálló, 9-szögpontú teljes gráfot alkot. (Azért mondhatjuk, hogy különálló, mert tudjuk, hogy a gráfban minden csúcs foka pontosan 8.) Ez azt jelenti, hogy ez a 9 csapat nem játszott meccset a többi csapattal, ami lehetetlen, hiszen egy adott fordulóban mindenki pályára lép, és a 9 csapatot lehetetlen egymás között párosítani. Ezzel az állítást beláttuk.

3.18. Feladat. *Bizonyítsuk be, hogy ha $2n$ számú telefonközpont mindegyikének van a többiek közül legalább n-nel közvetlen összeköttetése, akkor bármely két központ között létesíthető telefonkapcsolat.*

Megoldás. Legyen G olyan gráf, melynek csúcsai a telefonközpontoknak felelnek meg, két csúcs pedig akkor van összekötve, ha a megfelelő központoknak van egymással közvetlen kapcsolata. Így megfogalmazva, a feladat a 3.12. feladat (d) részével azonos.

3.19. Feladat. *Egy kosárlabda bajnokságra n csapat nevezett be. Eddig $n+1$ mérkőzés zajlott le. Igazoljuk, hogy van olyan csapat, amely legalább 3 mérkőzést játszott.*

Megoldás. A feladat a 3.12. feladat (e) részének következménye.

2. Euler-kör, Euler-vonal, Hamilton-kör

3.20. Feladat. *Euler gráfok-e az alábbi gráfok? Ha igen, adjuk meg egy zárt Euler-vonalukat.*

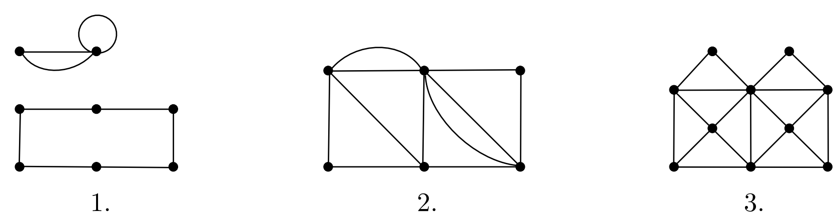

Megoldás. Felhasználjuk azt a tételt, miszerint egy gráf akkor és csak akkor Euler-gráf, ha összefüggő, és minden csúcsának foka páros.

1. A gráf nem összefüggő, így nem Euler-gráf.
2. A gráf összefüggő, továbbá minden csúcsának foka páros, így Euler-gráf. Egy zárt Euler-vonal megadásához jelöljük el a gráf éleit:

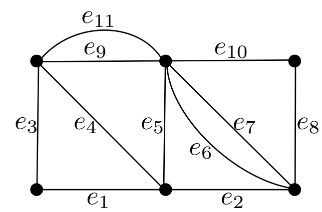

A gráf egy zárt Euler-vonala: $\{e_1, e_2, e_8, e_{10}, e_7, e_6, e_5, e_4, e_9, e_{11}, e_3\}$.

3. A gráf nem Euler-gráf, hiszen van páratlan fokszámú csúcsa.

3.21. Feladat. *Írja fel az alábbi gráfok egy Euler-vonalát. Hány Euler-vonala van a gráfoknak?*

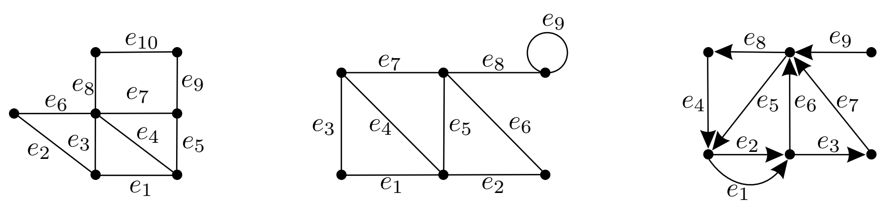

1. 2. 3.

Megoldás. A feladatban felhasználjuk, hogy amennyiben egy gráfnak van Euler-vonala, akkor csak az Euler-vonalban szereplő első és az utolsó csúcs fokszáma lehet páratlan, hiszen a többi csúcs esetén, ha oda "bemegy" a vonal, akkor onnan tovább is kell mennie.

1. A gráfnak 4 darab páratlan fokszámú csúcsa van, így nem létezik Euler-vonala.
2. A gráf egy Euler-vonalának első és utolsó csúcsa csak a gráf bal felső vagy jobb felső csúcsa lehet, hiszen ezek fokszáma páratlan. Nyilvánvalóan irányítatlan gráf esetén, ha egy Euler-vonal éleinek sorrendjét megfordítjuk, akkor ismét Euler-vonalat kapunk, így ha felírjuk az összes jobb felső csúcsból kiindulót, azok éleinek sorrendjét megfordítva megkapjuk a bal felső csúcsból kiindulókat is. A jobb felső csúcsból a bal felső csúcsba 16 Euler-vonal húzható, tehát a gráfnak összesen 32 darab Euler-vonala van. Pár példa: $\{e_9, e_8, e_7, e_3, e_1, e_2, e_6, e_5, e_4\}$, $\{e_9, e_8, e_5, e_2, e_6, e_7, e_4, e_1, e_3\}$, $\{e_9, e_8, e_6, e_2, e_4, e_3, e_1, e_5, e_7\}$.
3. Természetesen definiálható irányított gráfok esetén is az Euler-vonal, ekkor az élek irányítottsága nyilván korlátozza a lehetőségeket. A gráf Euler-vonalainak kezdő csúcsa a jobb felső csúcs, hiszen oda nem vezet él. Befejező csúcsa pedig szükségképpen az e_9 él végpontja, mivel annak fokszáma páratlan. A gráfnak 8 darab Euler-vonala van, például: $\{e_9, e_8, e_4, e_2, e_6, e_5, e_1, e_3, e_7\}$, $\{e_9, e_5, e_1, e_3, e_7, e_8, e_4, e_2, e_6\}$.

3.22. Feladat. *Bizonyítsuk be, hogy a nevezetes königsbergi hét híd mindegyikén pontosan egyszer áthaladó sétaút nem létezik.*

Megoldás. A feladathoz elkészítünk egy gráfot a következőképpen: feleltessünk meg a folyó két partjának és a szigeteknek a gráf egy-egy csúcsát, és legyenek az összekötő élek az egyes hidaknak megfelelőek:

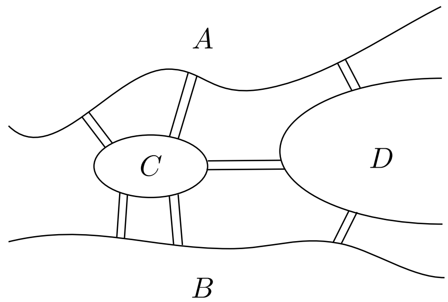

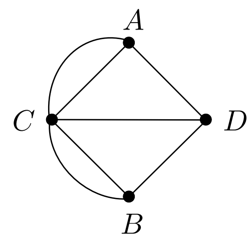

A feladat tehát egyenértékű a gráfunk egy Euler-vonalának megkeresésével. Azonban a gráfnak mind a négy csúcsa páratlan fokszámú, így az előző feladatban leírtak miatt nincsen Euler-vonala.

3.23. Feladat. *Írja fel az alábbi gráfok Hamilton-útjait és Hamilton-köreit:*

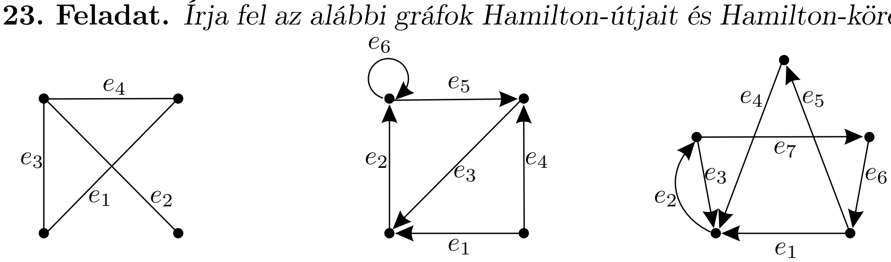

1. 2. 3.

Megoldás.

1. A gráf Hamilton-útjai: $\{e_2, e_4, e_1\}$, $\{e_2, e_3, e_1\}$,$\{e_1, e_4, e_2\}$, $\{e_1, e_3, e_2\}$. Hamilton-köre nem létezik a gráfnak, hiszen a jobb alsó csúcs fokszáma 1, így nem lehet tagja egy körnek sem.
2. Irányított gráfok esetén a Hamilton-út és Hamilton-kör definíciója analóg az irányítatlan gráfos definícióval, azonban az élek irányítottsága miatt az utak és körök száma kevesebb. A gráf bal alsó csúcsába nem mutat él, így a Hamilton-utak csak onnan indulhatnak. Két Hamilton-út van: $\{e_1, e_2, e_5\}$, $\{e_4, e_3, e_2\}$. Hamilton-köre viszont nincs a gráfnak, hiszen a jobb alsó csúcsba nem vezet él, így ez a csúcs nem szerepelhet körben.
3. A gráf Hamilton-útjai: $\{e_5, e_4, e_2, e_7\}$, $\{e_4, e_2, e_7, e_6\}$, $\{e_2, e_7, e_6, e_5\}$, $\{e_7, e_6, e_5, e_4\}$, $\{e_6, e_5, e_4, e_2\}$.
   A gráfnak van Hamilton-köre is, az $\{e_5, e_4, e_2, e_7, e_6\}$ élsorozat:

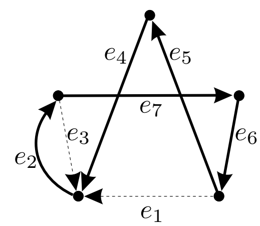

3.24. Feladat. *Igazoljuk, hogy*

(a) ha a G összefüggő gráfból k számú pontjának a hozzájuk illeszkedő élekkel együtt való törlése révén keletkezett k-nál több komponensű, akkor G-nek nincs Hamilton köre. Továbbá, ha e törlés révén $k+1$-nél több komponensből álló gráfot nyerünk, akkor G-nek nincsen Hamilton-útja sem.

(b) ha egy G egyszerű gráfban minden csúcspont foka legalább $k \geq 2$, akkor van a gráfban egy legalább $k+1$ hosszúságú kör.

(c) ha a G összefüggő gráf G' részgráfja nem tartalmazza G minden pontját, akkor van G-nek olyan G'-be nem tartozó éle, amelynek egyik végpontja G'-beli, a másik nem.

(d) ha egy G összefüggő gráf K köréből egy élt törölve, a gráf egy L leghosszabb útját kapjuk, akkor K Hamilton-köre a gráfnak.

(e) ha egy n csúcsú G egyszerű gráf egy L leghosszabb útja két végpontjának fokszám összege legalább n, akkor van a gráf leghosszabb útjai között olyan, amelynek végpontjai szomszédosak.

(f) ha egy n csúcspontú ($n \geq 3$) G egyszerű gráf bármely két nem szomszédos pontjának fokszám összege legalább n, akkor van a gráfnak Hamilton-köre **(Ore tétele)**.

(g) ha egy n csúcspontú ($n \geq 3$) G egyszerű gráf minden csúcsának foka legalább $\frac{n}{2}$, akkor van a gráfnak Hamilton-köre **(Dirac tétele)**.

Megoldás.

(a) Egy összefüggő gráf k számú csúcsát törölve a gráf bármely köre legfeljebb k komponensre, útjai pedig legfeljebb $k+1$ komponensre esnek szét. Mivel a Hamilton-kör illetve Hamilton-út tartalmazza a gráf minden pontját, adódik az állítás.

(b) Legyen L egy leghosszabb út G-ben. Jelöljük L csúcsait sorrendben $c_1, c_2, \ldots, c_l$-lel. A c_1 csúcs minden szomszédja L-ben van, hiszen L leghosszabb út. De c_1-nek legalább k szomszédja van, így van olyan c_j szomszédja is, melyre $j \geq k+1$. Ekkor azonban L-nek a c_1 és c_j közötti részútja a (c_1, c_j) éllel kiegészítve egy k-nál hosszabb kört alkot.

(c) Legyen c_1 G-nek egy G'-beli, c_2 pedig egy nem G'-beli pontja. c_1-ből vezet egy L út c_2-be, hiszen G összefüggő. A c_1 pontból kiindulva haladjunk L élein addig, amíg G'-be kerülünk. Nyilván az utoljára bejárt él a kívánt tulajdonságú.

(d) Amennyiben K nem tartalmazza G minden pontját, akkor a feladat (c) állítása szerint van olyan $e = (c_1, c_2)$ él, amelynél c_1 K-beli, c_2 pedig nem K-beli. Ha a K élei közül elhagyunk egy c_1-hez illeszkedőt és hozzávesszük e-t, akkor egy olyan utat kapunk, amely az L út hosszánál nagyobb, amely ellentmond annak, hogy L leghosszabb út. Így K áthalad G minden pontján, azaz Hamilton-kör.

(e) Jelöljük L csúcsait sorrendben $c_1, c_2, \ldots, c_l$-lel. Legyen

$$A := \{c \mid c \text{ a } G \text{ olyan csúcsa, mely nem szomszédos } c_l\text{-el}\}$$

és

$$B := \big\{c_k \mid c_{k+1} \text{ szomszédja } c_1\text{-nek } (k \in \{1, 2, \ldots l-1\})\big\}.$$

A feladat feltétele szerint $\delta(c_1) + \delta(c_l) \geq n$, azaz $\delta(c_l) \geq n - \delta(c_1)$. Tehát c_l G-nek legfeljebb $\delta(c_1)$ számú csúcsával nem szomszédos, azaz $|A| \leq \delta(c_1)$, továbbá $c_l \in A$.

A c_1 csúcs minden szomszédja L-ben van, hiszen L leghosszabb út. Ezért $|B| = \delta(c_1)$ és $c_l \notin B$, hiszen c_l az utolsó csúcs a sorozatban, így nem lehet c_1 egy szomszédja előtt.

A fentiek alapján van olyan eleme B-nek, amely nincs benne A-ban. Legyen ez a csúcs a c_i csúcs ($c_i \in \{1, 2, \ldots l-1\}$). Tehát c_i olyan szomszédja c_l-nek, amelynek az L útban lévő c_{i+1} szomszédja a c_1-nek is szomszédja. Ezért, ha az L útból elhagyjuk a (c_i, c_{i+1}) élt és hozzávesszük a (c_i, c_l) élt, akkor a kívánt utat állítottuk elő, azaz olyan l hosszúságú (így leghosszabb) L' utat, amelynek végpontjai szomszédosak. Az elmondottakat a következő ábra szemlélteti:

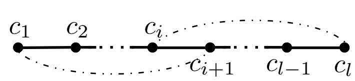

L

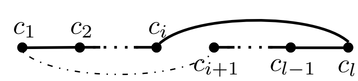

L'

(f) Ha G nem volna összefüggő, akkor különböző komponensbe tartozó két pontja nem lenne szomszédos és nem lenne olyan csúcs sem, amelybe mindkét csúcsból él vezet, így az ilyenek fokszám összege legfeljebb $n-2$ lenne, amely ellent mondana a feltevésünknek. Tehát G összefüggő. Jelöljük L-lel G egy leghosszabb útját. Ha L végpontjai szomszédosak, akkor a feladat (d) része szerint van G-nek Hamilton-köre (az L út és az út végpontjait összekötő él). Ha L végpontjai nem szomszédosak, akkor ezek fokszám összege legalább n, így a feladat (e) része szerint van olyan leghosszabb út G-ben, amelynek végpontjai szomszédosak, amiből a (d) rész miatt ismét adódik, hogy van a gráfnak Hamilton-köre.

(g) Az állítás a feladat (f) részéből azonnal adódik.

3.25. Feladat. *Állapítsuk meg, teljesítik-e az alábbi gráfok Ore és Dirac tételét, továbbá amennyiben létezik, adjuk meg egy Hamilton-körüket:*

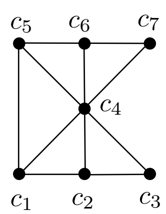

1.

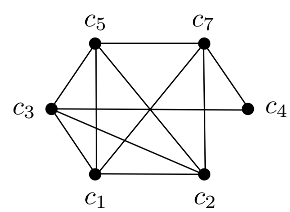

2.

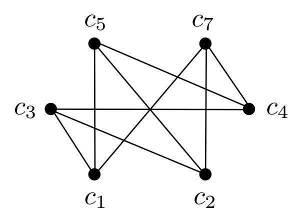

3.

1. *A gráf rendje* 7, *ezért Dirac tételét nem teljesíti, hiszen az csak páros csúcsszámú gráfokra alkalmazható. Nem teljesül Ore tétele sem, ugyanis például a* c_3 *és* c_7 *egymással nem szomszédos csúcsok fokának összege csak* 4. *A gráfnak viszont létezik Hamilton-köre:*

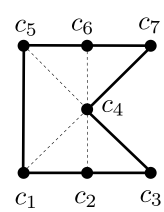

2. *A gráf rendje* 6, *viszont a* c_4 *csúcs foka csak* 2, *így Dirac tétele nem teljesül. Azonban minden más csúcs foka* 4, *így Ore tétele teljesül, tehát a gráfnak van Hamilton-köre. Például:*

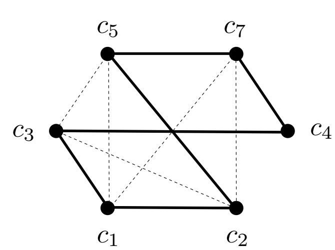

3. *A gráf rendje* 6, *és minden csúcsának foka* 3, *így Dirac és Ore tétele egyaránt teljesül, azaz a gráfnak van Hamilton-köre. Például:*

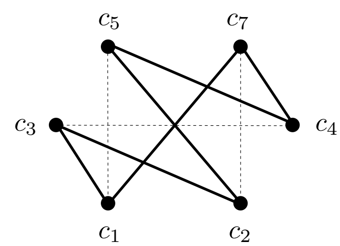

3.26. Feladat. *Bizonyítsuk be, hogy ha egy társaság minden tagja ismeri a társaságnak legalább k tagját ($k \geq 2$), akkor leültethető közülük legalább $k+1$ egyetlen kerek asztal körül úgy, hogy mindenkinek ismerőse legyen a szomszédja.*

Megoldás. Legyen G egy olyan gráf, melynek csúcsai a társaság tagjainak felelnek meg. Két csúcs akkor van összekötve, ha a két tag ismeri egymást. A feladat tehát megmutatni, hogy ebben a gráfban van egy $k+1$ hosszúságú kör, amely a 3.24. feladat (b) részéből következik.

3.27. Feladat. *Bizonyítsuk be, hogy ha egy 8 tagú társaság minden tagja ismeri a társaságnak legalább 4 tagját, akkor valamennyien leültethetők egy kerek asztal köré úgy, hogy mindenkinek ismerőse legyen a szomszédja.*

Megoldás. Az előző feladatban leírt gráffal dolgozva azt kell belátnunk, hogy a gráfnak van Hamilton-köre, amely a 3.24. feladat (g) részéből következik.

3.28. Feladat. *Legyen n egy páratlan szám és legyen adott egy $n \times n$-es "sakktábla". Igazoljuk, hogy egy lóval lóugrásokban nem tudjuk bejárni a sakktáblát úgy, hogy a kiindulási helyre érkezzünk a végén, és közben minden mezőt csak egyszer érintünk.*

Megoldás. Legyenek a G gráf csúcspontjai a sakktábla mezőinek megfelelőek. Két csúcs akkor legyen összekötve, ha a megfelelő mezőkről el lehet jutni 1 lólépésben egymásra. A feladat a tekintett gráfról belátni, hogy nincsen Hamilton-köre. Azt kell csak észreveni, hogy fehér mezőről csak feketére tudunk eljutni lóugrásban, és viszont. Így a G gráf egy Hamilton-körét bejárva fekete mezőnek megfelelő csúcsot fehérnek megfelelő követ, és viszont, ezért páros sok csúcsnak kellene lennie. Azonban ez nem teljesül, hiszen a G gráfnak n^2 számú csúcsa van, ami páratlan.

3. Gráfok csúcsmátrixa

3.29. Feladat. *Írjuk fel az alábbi gráfok csúcsmátrixát:*

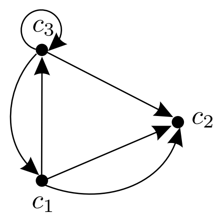

1.

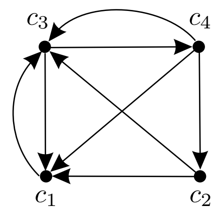

2.

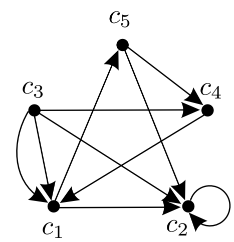

3.

Megoldás. Az n csúcsú irányított gráf csúcsmátrixa azon $A = (a_{ij}) \in \mathcal{M}_{n\times n}$ mátrix, melynek a_{ij} általános eleme egyenlő a c_i csúcsból a c_j csúcsba vezető élek számával.

1. A gráf csúcsmátrixa
$$\begin{pmatrix} 0 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}.$$
2. A gráf csúcsmátrixa
$$\begin{pmatrix} 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}.$$
3. A gráf csúcsmátrixa
$$\begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

3.30. Feladat. *Ábrázoljuk az alábbi csúcsmátrixú gráfokat:*

1. $\begin{pmatrix} 0 & 2 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 2 \end{pmatrix}$ 2. $\begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$ 3. $\begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}$

Megoldás.

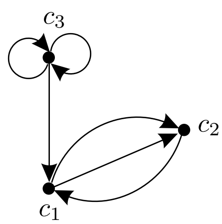

1.

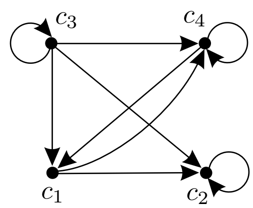

2.

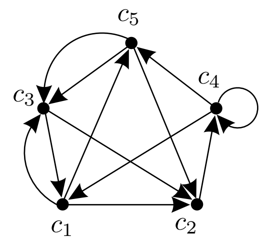

3.

3.31. Feladat. *Hány 2, 3 illetve 4 hosszúságú töröttvonal rajzolható az alábbi csúcsmátrixú gráfok c_2 csúcsából a c_3 csúcsába, illetve a c_3 csúcsából a c_2 csúcsába?*

$(a)\quad A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 0 & 3 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix} \qquad (b)\quad B = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 2 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \qquad (c)\quad C = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 2 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}$

Megoldás. Az $A \in \mathcal{M}_{n\times n}$ csúcsmátrixú gráf $(A^l)_{ij}$ eleme megadja a c_i csúcsból a c_j csúcsba vezető l hosszúságú töröttvonalak számát.

(a) $A^2 = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 7 \\ 1 & 4 & 5 \\ 1 & 1 & 4 \end{pmatrix}$, $A^3 = \begin{pmatrix} 5 & 9 & 20 \\ 5 & 6 & 19 \\ 2 & 5 & 9 \end{pmatrix}$ és $A^4 = \begin{pmatrix} 14 & 25 & 57 \\ 11 & 24 & 47 \\ 7 & 11 & 28 \end{pmatrix}$, tehát a c_2-ből c_3-ba vezető 2, 3 illetve 4 hosszúságú töröttvonalak száma rendre 5, 19 és 47, a c_3-ból c_2-be vezetők száma pedig 1, 5 és 11.

(b)

(c) $B^2 = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 2 & 2 & 0 \\ 0 & 1 & 3 \end{pmatrix}$, $B^3 = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 3 \\ 0 & 2 & 6 \\ 3 & 3 & 2 \end{pmatrix}$ és $B^4 = \begin{pmatrix} 3 & 5 & 8 \\ 6 & 6 & 4 \\ 2 & 5 & 9 \end{pmatrix}$, tehát a c_2-ből c_3-ba vezető 2, 3 illetve 4 hosszúságú töröttvonalak száma rendre 0, 6 és 4, a c_3-ból c_2-be vezetők száma pedig 1, 3 és 5.

(d) $C^2 = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 3 \\ 0 & 0 & 0 & 2 \\ 0 & 2 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 2 \end{pmatrix}$, $C^3 = \begin{pmatrix} 1 & 4 & 6 & 7 \\ 0 & 2 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 2 & 4 \\ 0 & 2 & 2 & 2 \end{pmatrix}$ és $C^4 = \begin{pmatrix} 1 & 8 & 12 & 13 \\ 0 & 0 & 2 & 4 \\ 0 & 4 & 4 & 4 \\ 0 & 2 & 4 & 4 \end{pmatrix}$, tehát a c_2-ből c_3-ba vezető 2, 3 illetve 4 hosszúságú töröttvonalak száma rendre 0, 2 és 2, a c_3-ból c_2-be vezetők száma pedig 2, 0 és 4.

3.32. Feladat. *Tartalmaznak-e az alábbi csúcsmátrixú gráfok irányított kört?*

$$(a) \quad \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \qquad (b) \quad \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 1 \\ 2 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \qquad (c) \quad \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

Megoldás. Felhasználjuk azt a tételt, miszerint egy n csúcspontú irányított gráf pontosan akkor tartalmaz kört, ha csúcsmátrixának n-edik hatványa nem azonosan nulla.

(a) A gráf tartalmaz irányított kört, ugyanis csúcsmátrixának harmadik hatványa $\begin{pmatrix} 0 & 2 & 0 \\ 2 & 0 & 2 \\ 0 & 2 & 0 \end{pmatrix}$, tehát nem az azonosan nulla mátrix.

(b) Könnyen kiszámolható, hogy a mátrix negyedik hatványa az azonosan nulla mátrix, így a gráf nem tartalmaz irányított kört.

(c) A gráf nem tartalmaz irányított kört, ugyanis csúcsmátrixának ötödik hatványa az azonosan nulla mátrix.

3.33. Feladat. *Határozzuk meg az alábbi csúcsmátrixú gráfok különböző csúcsai közötti legrövidebb irányított út hosszát, és az ilyen utak számát.*

$$(a) \quad A = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix} \qquad (b) \quad B = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 \\ 0 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix} \qquad (c) \quad C = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

Megoldás. Felhasználjuk, hogy egy A csúcsmátrixú n csúcspontú gráf c_i csúcsából a c_j csúcsba ($i \neq j$) vezető legrövidebb út hossza az a legkisebb k pozitív egész szám, amelyre $(A^k)_{ij} \neq 0$, és ekkor az ilyen hosszúságú utak száma éppen $(A^k)_{ij}$. Nyilvánvaló, hogy ez a k szám nem lehet nagyobb, mint $n-1$, hiszen az $n-1$-nél nagyobb élszámú töröttvonal már legalább 1 csúcson többször is átmegy, így az nem lehet út. Ebből következik, hogy ha egy csúcsból egy másikba nem tudok eljutni $n-1$ élen keresztül, akkor sehogy sem, azaz a legrövidebb út hossza végtelen. A c_i csúcsból a c_j csúcsba vezető legrövidebb út hosszát $d(c_i, c_j)$-vel jelöljük, és nevezhetjük a c_i csúcs c_j csúcstól való távolságának, de fontos megjegyezni, hogy irányított gráfok esetén ez a távolság nem metrika, hiszen nem biztos, hogy teljesül a $d(c_i, c_j) = d(c_j, c_i)$ egyenlőség.

(a) $A^1 = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix}$, azaz $d(c_1, c_3) = d(c_2, c_1) = d(c_3, c_2) = 1$.

$A^2 = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$, tehát két élen keresztül már el tudok jutni c_1-ből c_2-be, c_2-ből c_3-ba és c_3-ból c_1-be, így $d(c_1, c_2) = d(c_2, c_3) = d(c_3, c_1) = 2$. Mivel a mátrixokban a nem nulla elemek mind 1-esek voltak, így bármely két csúcs esetén a legrövidebb utak száma 1.

(b) $B^1 = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 \\ 0 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix}$, tehát $d(c_1, c_3) = d(c_2, c_3) = d(c_3, c_2) = 1$. A c_2-ből c_3-ba vezető legrövidebb utak száma 2, a c_1-ből c_3-ba és a c_3-ból c_2-be vezetőké pedig 1.

$B^2 = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 0 & 5 & 3 \\ 0 & 3 & 2 \end{pmatrix}$, tehát $d(c_1, c_2) = 2$ és a c_1-ből c_2-be vezető legrövidebb utak száma 1. Mivel c_2-ből és c_3-ból nem tudunk eljutni kettő hosszúságú úton a c_1-be és a gráfnak 3 csúcsa van, ezért c_1-be a c_2 és c_3 csúcsokból nem vezet (irányított) út, így $d(c_2, c_1) = d(c_3, c_1) = \infty$.

(c) $C^1 = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$, tehát $d(c_1, c_3) = d(c_2, c_4) = d(c_3, c_2) = d(c_4, c_1) = d(c_4, c_2) = d(c_4, c_3) = 1$. c_1-ből c_3-ba 2 legrövidebb út van, a többi 5 esetben pedig 1.

$C^2 = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 2 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \\ 2 & 2 & 3 & 2 \end{pmatrix}$, ennélfogva $d(c_1, c_2) = d(c_2, c_1) = d(c_2, c_3) = d(c_3, c_4) = 2$. c_1-ből c_2-be 2 legrövidebb út van, a másik 3 esetben 1.

$C^3 = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 2 & 2 \\ 2 & 2 & 3 & 2 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 4 & 5 & 6 & 4 \end{pmatrix}$, így $d(c_1, c_4) = d(c_3, c_1) = 3$. c_1 és c_4 között 2 legrövidebb út van, c_3 és c_1 között pedig 1.

Irodalomjegyzék

[1] Andrásfalvi Béla: Ismerkedés a gráfelmélettel, *Budapest, Tankönyvkiadó* (1971).

[2] Feladatlapok II. matematikából (közgazdász hallgatók számára), *Debrecen, Matematika Intézet* (2004).

[3] Kovács Zoltán: Feladatgyűjtemény lineáris algebra gyakorlatokhoz, *Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó* (1998).

[4] Solt György: Valószínűségszámítás, *Budapest, Műszaki könyvkiadó* (1995).